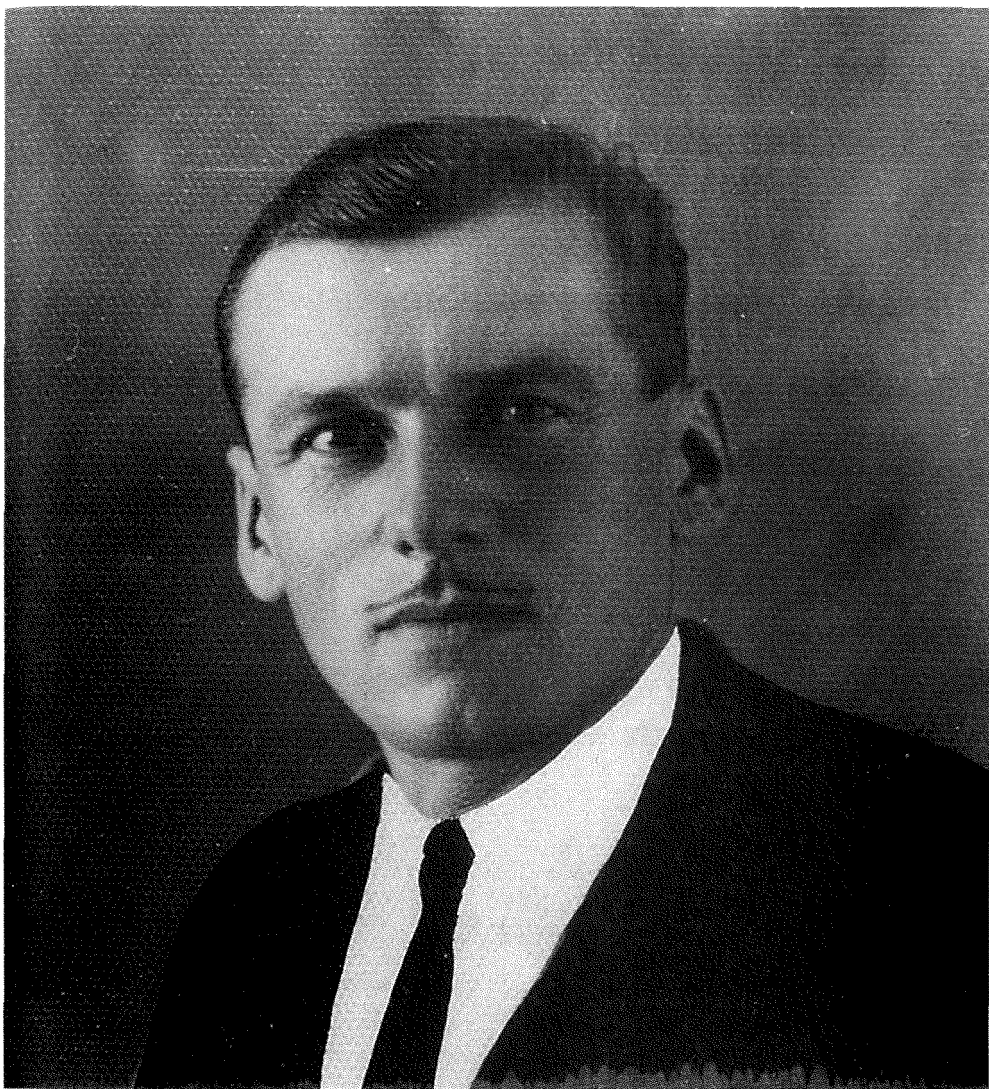

Feldvebel Anton Cigoj v avstro-ogrski uniformi (na desni)

Terezija in Anton Cigoj, starša Stanislava Cigoja

Stanislav Cigoj

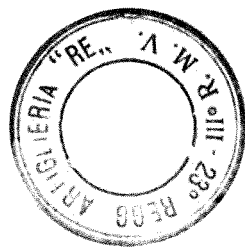
Stanislav Cigoj pred domačo hišo med dopustom leta 1942

Dvorišče Cigojeve hiše

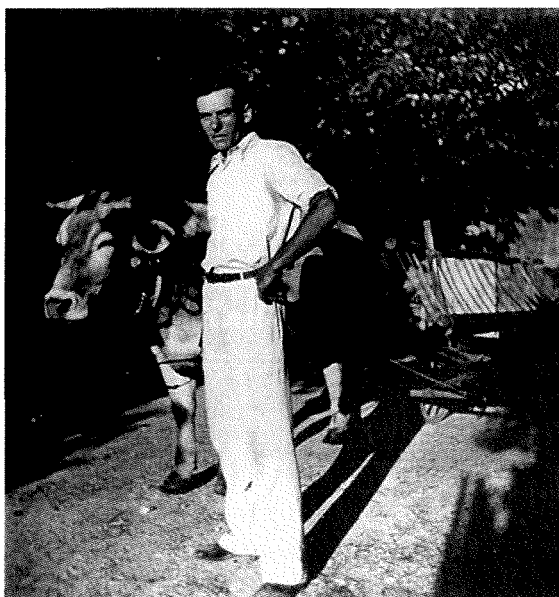
Vodnik Stanislav Cigoj (drugi z desne) kot italijanski vojak v Vrhovinah na Hrvaškem leta 1941

Vodnik Stanislav Cigoj (prvi z desne) v Bosanskem Novem leta 1942

Višji vodnik Stanislav Cigoj ob morju 31. maja 1943

Stanislav Cigoj med dopustom leta 1942. Prav s tem volom in vozom ga je njegov oče 13. decembra 1943 odpeljal v smrt.

Bihać 12. 12. 41
XIX

Dragi Staniši!

Vaše pismo sem prijel katero je bilo
poširano na 3. 12. Vabim na delo da boste
poprej udobili. Zame je kot povabljeni dobro.
Mislite da žilina je lepa pa tisti junec kako
kaj dela - je kaj podobno da nata kaj žigeja, in
tamtam grejo kaj dobro naprej.

Kako se pa domači držijo kaj napredajo, so kaj
zborni ali so kot povabljeni - Veste kaj bo bode
kaj takega čemena da bi lahko ali bi delat
samo podstatu ukarite naj odloči za popravit
poti posebno tam blizu žole tisto pot prek
quakovega brega. Pot to pa vam rečem da vi
nese nič pričet naj se Trustoja ker je
njegov mestir ukarite samo kot sem vam
omnil pa potem naj gre kot hoče.

Zona 10. 3. 42. XX

Dragi Otariki!

Podolgem času sem prejel Vaše pismo katero je bilo poslano na osem febr. hodilo je ravno en mesec. To je drugo Vaše pismo katero sem udobil od doma letos. To ni moja in ne Vaša krivda - sedaj imam upanje da bode bolj redno šla pošta. Nahačam se v praviem stanju insem se ponovladi dobro - tako upam od vas.

Minuli mesec sem bil malo bolan - sem imel influenco skoro deset dni meje tlačilo, ma sem se dobro prepatil tako sem postal spet dober. V tistem času sem imel nekako čudne sanje od prasičjega mesa - tako da sem bil v slabem kaj mora pomeniti. ~~da to bode kakšna nesreča - No mi pišete da se je ponemiril Tone - sedaj vidim kaj so en pogovor so bile moje sanje, vidim da nekaj pomenijo.~~

Kraj smrti Stanislava Cigoja

Družinski grob Cigojevih

2

Ko je bil Stanko je v bolnici v Gorici bolan je
 je govoril Stanko Pel ek da je moj sin Stanko
 pri nemcih pri rudiščem križi v službi
 v Gorici, Jast sem ga sprijela da kaj govori je
 trdil da je res, mi je rekel da tudi Valerje je
 prišla k njemu da ^{umakniti} more rudiščem križ ^{nože} na vrta
 tako je trdila cela družina Pelkova izven ene tete
 Tute sestra. Od Valerje mi je rekla da ji je poveda
 la Valerje Stanko je pri nemcih v službi da
 veliko plačuje da se nosi v vrtu rudiščem križem
 en dan prišla dva marta na vrt staneh la
 misli so radi da gresta po belo gradista tista
 je bila Marta Cigoj jima ^{nebla} je on sem tudi jast
 Tista dva sta prišla k nam Goras in
 Darko provala sta me ne ali je doma
 Stanko sem rekla ne, kje je, v Gorici v
 pri rusi hiši v bolnici bolan, mamca
 je rekel Goras govorite resno, saj drugega
 ni sem Gorica bolnica pri rusi hiši
 prvo nad stropje sala, st. S Stanko Cigoj
 lahko greste, če njem dandaj stari St. Marti
 dekleta glijte kaj govorite jast prav nič je
 odgovorila Marta na tista tuga Valerje ima
 dosti sa govorit sredi Stankota je bila na vrtu

Terezija Cigoj: SPOMINI

1. stran

Na 12/9. 1943 sva se vdobila sez Valerijo Podgornik na stari cesti pod vasjo Malovše, ona me je vprašala, če vem kaj so naredili sez Stankotom koje stopil k partizanom v Selu. So ga vsega scukali skloftali, spjuvali in en komandant ga je hotel vstrelit mu je držal pištolo na prsih. Vprašala sem jo zakaj. Ona je rekla da so mu obetali, ko so bli še gor pri svetem Pavli, da ko pride v njih roke da ga spravijo. Kdo je bil tisti ki ga je hotel streliti da en krajnc. Nažalost da so bili vsi naši domači. Rekla ona Jast se nosila vse pošte črez njega. Tudi Miro Štrukelj je povedal mi, da Valerija je imela dosti za govorit črez Stankota. Vprašala sem jo sva se enkrat skregala, pa zga mogla tožit, ne je rekla je boljši dase sama maščuje. Kobi bil pisal meni vam blavse povedala in bi neblo tako. Mapiše Darini bo ona vaša nevesta.

2. stran

Ko je bil Stanko v bolnici v Gorici bolan je govoril Stanko Rebek da je moj sin Stanko pri Nemcih pri rudečem križu vslužbi v Gorici. Jast sem ga sprejela da kaj govori je trdil da je res, mi je rekel da tudi Valerija je prišla knjem da nose rudeči križ na rokavi tako je trdila cela družina Rebkova izvene ene tete. Tudi sestra od Valerije mije rekla daji je povedala Valerija Stanko je pri nemcih v službi da veliko plačo da se vozi z avtom rudečega križa in en dan prista dva partizana v vas sta rekla naši sosedi da gresta po belogardista tista je bila Marta Cigoj jima je rekla če je on sem tudi jast. Tista dva sta prišla knam Goras in Darko prašala sta mene ali je doma Stanko sem rekla ne, kje je, V Gorici pri rudeči hiši v bolnici bolan, mamca je rekel Goras govorite resn drugega nevem Gorica bolnica pri rusi hiši prvo nadstropje soba št. 5 Stanko Cigoj lahko greste knjemu. Nazaj stašla k Marti dekleta glejte kaj govorite jast prav nič je odgovorila Marta pa tista tugor Valerija ina dosti za govorit črez Stankota da je bila na vrtu.

3. stran

Ko je prišel Stanko bolan so ga v Batujah ne pelo sprejeli potem stopita vmes Goras in Darko odgovarjava midva zan ni tako koso govorili. Prišel je domov se spremstvom Darine Podgornik in Marice Čermel. Drugi dan sta prišla knjemu Goras in Darko seveda je ležal v postelji. Priznala sta da je bolan, da ko bo kaj prezdravel da bo delal kaj na tereni za hribe ne bo mogel. Potem sta ga prišla še obiskat in žnjima tudi Miro Štrukel tisti krat sobli pri ognju na ognišči potem so prišli še drugič so mu ukazali naj gre njh zdravniku da pride na Ravne

4. stran

in je šel ga ni bilo. Potem je šel še eden Vencelj... sta šla na kekanje. En dan je bil še v postelji me pokliče mama poglejte kdo se tako krega sem šla ven na dvorišče sem videla Valerijo kije kričala. Njena mati ji je rekla genjen zjat molči. Ne bom molčala in tekala na dvorišču. Tudi tipkač Škrk

je župan kdogaje zvolil kje so ble karte za volit. Tipkač sje zvolil sam kje sje pa zaslužil. E mujo nardim tako da bo pomnil potem je šla v hišo Valerija. Čez nekaj časa pridejo nemci in odpeljejo župana Antona Cigoj na 10/12.

5. stran

Potem da je prišla k ženi od tistega župana Valerija Podgornik da je rekla Gusta neben drugi ni zdal vašega moža ko Maklov Stanko žena da je odgovorila ne bom sumla nobenega. Pa jast mu ne genjam dokler ga ne spravem čem bit kriva smrti. Potem da sta imeli nekaj Darina in Valerja ko je šla Valerija damu je bila žena od župana pred hišo da je Valerija zakričala bojo mene govorili da sem jast kriva. Alojz Podgornik brat od Valerije da so prišli njega prašat da vzamejo vseh on da je rekel samo tamladega tastarih, to sem ga slišala dvakrat znjegovih ust povejo tudi drugi.

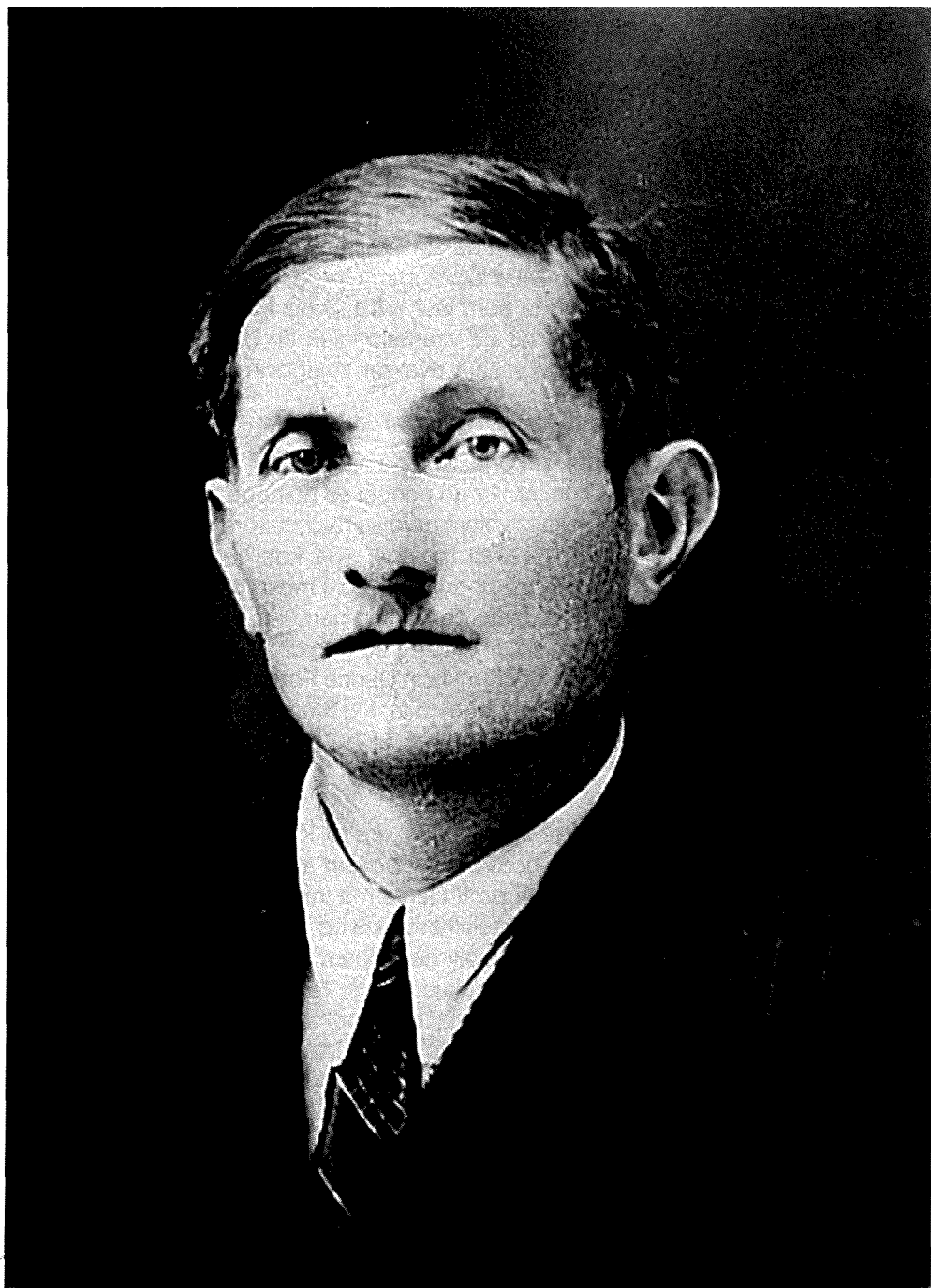
6. stran

Na 10/12. odpeljejo nemci župana Antona Cigoj. Na 13/12. so prišli partizani pa po Stankota Cigoj ob 11 uri ponoči so bolnega zdrli spostelje in očeta prižugali da gaje peljal z volom prvo so rekli dazdravniku Vertovin potem Stomažem popoti so prašali mojega sina kdaj je bil zadnjič v Gorici da ko je šel z bolnice koso podrli v Prvačni most. Ko so ga vzeli z voza so rekli očetu naj gre na cesto čega bojo nemci prašali kaj vozi da živeš partizanom. 27/12. smo šlišali glas da so ga vbili, svašla zočetom k Stomažem se spremstvom Mirota Štrukla in Darine Podgornik. Stopi Vinko Kosovel kaj iščete tukaj sina sem odgovorila, kaj Stankota je kjeje sem ga dal na štap višjo komando v Šebrele je 8 ur od tukaj moj sin ni mogel hoditi tako daleč bolan.

7. stran

kaj ne sem govoril ž njim me je prašal čemu gre to, kaj si delal znjim povej kje je mrtev grem k njemu ko bom zvedel povem ali vaši hčeri ali Darini zdaj mi povedi. Potem se obrne proti Darini ma imaš lepo roščo Darina reče bi ti jast dala roščo. Ko sem našla kosti sina od lisic ostale 6/5. 44 smo iskali dovoljenje za prekop smo dobili na vojnem sodišču. 2/8. 44 smo imeli pogreb v Malovšeh. Tisti dan daje pisala Valerja Podgornik tistim kiso dali dovoljenje za prekop Pismo daje pokazala in povedala da nočejo ga izdajalca tukaj da baba gabo nesla nazaj na hrpti. Ivani Podgornik kaj jim hočeš imejo dovoljenje jim dam jast dovoljenje nočemo izdajalca tako je povedala Ivana Podgornik meni materi od Stankota in tudi drugim tudi Zdravki Cigoj, Na pismo je prišel eden sesodišča k nam kaj je bilo napokopališču samo to naj mu povem sem povedala naj pove Marija Podgornik kaj si bla na pogrebi tako koje povedala mamca jeblo, oh kaj je pa ona meni pisala kaje mislila daga mamca nazaj na hrptu ponese, daje iskal je prišla stistim gospodom Marija Podgornik iz Gojače.

Prepisal Anton Kosovel, ki je originalne spomine izročil preiskovalnemu sodniku Igorju Majniku 4. januarja 1995.

Ivan Novak

Domačija Ivana Novaka v Idrškem

Domačija pri Buhu na Mrzlem vrhu, kjer so zasliševali Ivana Novaka.

Vinko Kosovel

KVOJ-37/8-20. št.

Poročilo dne 18/12/43

Govaris Marko

A433635

Bi sporočam da nta od Tinkote je naredila
ene akcije na cesti od Gorice do d/bošni,
kdošen so bili tudi mangelni, nemški duševni
skupino so sargali, kurjeno, in hudo so smeli
samo avtjerati.

Ima avtjerati tudi vti ljudi ki niso
pomošni, enega od bistvih smo ga niku dical
imenuje se (Bigoj Stanko Kofar 21/4/1911) (Mehur
je bil stari fant) puznal je da je odšel kmiti
in drugo hudo v blizini je reševalo da
je onovano avtjerati, ki je mislil iti
kavram v Gorico; Patrola ga je iskate je
puzal čez dan, in ga ni dobile in tili
dan ga je patrola dobila je rekel da je bolan
da nima goditi.

(Drugi Govaris Bine d/loj)

Bisti je poslan v delavski Bataljon, on je
tudi puznal da je zdel da je zdel Govarisa
Ivana iz jelo in mene

Govar je bil bolški invoj in je guden okoli
gorde, na tisto je dobil Govarisa Ivana

In mene ki sem mu nisl jerti, in on
ki je to v dical je reč porjedati bingedin
In polietem se je nta preobrnal in je godilo
sedentam in vrtane in proti da usoki kret ki
ga je Tida da se je zdel Govaris Dinko

Arhiv MNZ
304-60/ZA

Št. 110/44

74 VOS - 10/14 - 5/11

OK. VOS. za leriško okrožje.

Napoležanju Dne 4/1944/.

A434007

TOV. M A K S .

Sporočam ti da smo dobili poročilo iz L/ is terena da
kerano aritirati TOV. Novak Jvan iz Jšarskega pet Goran
reijen 1896/. in zaradi njega je ble in tarniranih pet
dražin is vrsnika in je bil tudi velik prigatel is kralen
is žirounize ker je dizartiral gbeli gardi ker je neki
funkzenar pri seli gardi.

IN lučve je zahtevalo da gakorano likvidirati in ni smoga
likvidirali.

In sme tudi aritirali Slabe Frane is Jelienivrh rojen
/2/4/1912/. Kije dizartiral že dvakrat is partižanske edinice
in seje takej šel iavit nekem v lerijs in je sel takej
delaty v ručnik .In spleh danou ni hoču ki sejebau partizan
skih patrol in jast sem to žvedel ser takej poslal p
patrole da gaje aritirela v lerijs.

In sečaj ga rislin poslati v delouski Bataljeng.

S. B. S. H.

K O M. V I N K O .

Poročilo o usmrtitvi Ivana Novaka.

DRUGI DEL

Potem, ko je mati pokojnega Stanislava Cigoja po skoraj petmesečnem iskanju 6. maja 1944 le našla nepokopano, razpadajočo in od divjadi oskrunjeno truplo svojega sina in spoznala, da je za njegovo smrt odgovoren Vinko Kosovel, se je skupaj s hčerko Emilijo odločila, da poišče še pot za sinovo rehabilitacijo.

Mati Terezija za tragično usodo svojega sina ni nikoli bremenila organov OF, temveč je z vso ogorčenostjo kot krivce za njegovo smrt obtoževala sosedo Valerijo in njenega brata Alojza Podgornika. Njiju je bremenila za lažne ovadbe in širjenje neresničnih informacij o Stanislavu, Vinka Kosovela pa za samozvanega storilca in naročnika zločina. Njeno javno nastopanje in zgražanje je vzbudilo v krajanih domače in sosednjih vasi številne solidarnostne odzive. Odzvali so se tudi aktivisti in forumi OF, vprašanje je vse bolj postajalo javno in skupno. Emilija Kosovel je o tem tudi pismeno obvestila svojega nekoliko starejšega sošolca z Goriškega učiteljišča, pisatelja Franceta Bevka, v tistem času predsednika Narodnoosvobodilnega sveta za Primorsko Slovenijo.

Mati in hči nista nikoli podvomili v sinovo in bratovo nedolžnost, še zlasti ne, ker je bilo že povsem razkrito, da so osumljeni Vinko in idrijski vosovci odločali o njegovem življenju in smrti popolnoma samovoljno.

To spoznanje in odkritje je vodilo Emilijo Kosovel, sestro Stanislava Cigoja, da se je prve dni julija 1944 obrnila na dr. Mirka Šlibarja, takratnega vojaškega tožilca pri Vipavskem področnem vojaškem sodišču in pri njem vložila prošnjo za prekop svojega brata, obenem pa ovadila Vinka Kosovela kot osumljenega storilca ali naročnika zločinskega dejanja. Zahtevala je preiskavo, odgovornost in kazen za storjeni zločin.

To ovadbo je tožilec dr. Mirko Šlibar sprejel, jo uradno registriral ter z vsem skrbno seznanil višjega vojaškega tožilca dr. Boža Kobeta pri Višjem vojaškem sodišču IX. korpusa, kar je razvidno iz rednega poročila dr. Mirka Šlibarja javnemu tožilcu pri Višjem vojaškem sodišču, z dne 8. julija 1944. Tam med drugim piše:

»Javljam tudi, da se je name obrnila tov. Kosovel Milka iz Sela pri Črničah, da bi se ji dovolil izkop trupla njenega brata, ki je bil 13. decembra 1943 ustreljen menda kot izdajalec od organov Idrijskega VOS in je pokopan pri Sv. Tomažu nad Ajdovščino in to zelo pomanjkljivo, tako, da so ga pozimi načele lisice. Kosovelova je istočasno tudi ovadila tov. Kosovel Vinka iz Sela št. 14, da je namreč likvidacijo njenega brata

Cigoj Stanka izvršil na lastno pest iz sovraštva do njega in trdi, da je bil Cigoj ustreljen po nedolžnem. V tem smislu bom sedaj uvedel poizvedbe, glede ekshumacije pa se obračam na Vas, da mi sporočite, kdo je pristojen za izdajo takega dovoljenja in pod kakimi pogoji.«

Emilija Kosovel se je na omenjenega javnega tožilca ponovno obrnila s pismeno prošnjo 17. julija 1944, da se ji dovoli prekop bratovega trupla na domače pokopališče v Malovše. Hkrati se je zavezala, da bo prekop izveden mirno, kot da je pokojnik umrl doma in jamčila, da ob tem ne bo nobene demonstracije ali propagande proti OF ter NOV in POS. Dodala je, da je njen sin Anton Kosovel, Titov oficir, poročnik v Kosovelovi brigadi in bi že iz tega razloga ne dovolila, da se pogreb izkoristi v propagande namene. Njeni prošnji je bilo še istega dne ugodeno.

Komanda Vipavskega vojnega področja je za izkop in cerkveni pokop trupla pokojnega Stanislava Cigoja izdal pismeno dovoljenje. Podpisala sta ga javni tožilec dr. Mirko Šlibar in komandant-poročnik Karel Kumše.

Odkop ali bolje rečeno pobiranje ostankov iznakaženega trupla je bilo opravljeno 2. avgusta 1944. Krsta s posmrtnimi ostanki je bila s kmečkim vozom prepeljana najprej v cerkev v Malovšah, od tam pa na vaško pokopališče. Pogrebni obred so vodili pokojnikova mati Terezija, sestra Emilija, selski grobar Jožef Bavčar p.d. Domonov. Emilija je vodila vola z vozom in krsto, na pomoč pa so ji priskočili tudi domačini iz Stomaža, ki so krsto z nedostopnega kraja prenesli do kolovoza. Ker je bil čas še vedno vojni, so morali prevoz opraviti po kolovozih in stranskih poteh od Bratinov čez Kamnje, Podgoro, Vrtovin in Gojače do Malovš.

Tega dogodka se še danes spominjajo domačini iz Malovš, Jelica Lozar p.d. Lukcova iz Podgore, nepozabna aktivistka NOP, ki je bila materi Tereziji vedno v pomoč, pa tudi Stankovo dekle Darina Podgornik, ki je v sprevodu nosila venec, pokojnikova nečakinja Cvetka Grgič in drugi.

Ob to dogajanje se je spotaknilo le Stankovo nesojeno dekle in sosedo Valerija Podgornik, ki je Ivani Podgornik p.d. Sntkovi izrazila svoje nezadovoljstvo, da se kaj takega lahko dogaja, kar je razvidno iz pismene izjave priče in iz zapisnika oziroma sodbe, deponirane v arhivu Okrožnega sodišča v Novi Gorici.

Ob tem dogodku je treba poudariti, da je javni tožilec pri Vipavskem vojnem področju od dneva podane ovadbe zoper Vinka Kosovela do dneva izdaje opravil številne poizvedbe in zaproseno dovoljenje izdal s soglasjem javnega tožilca pri IX. korpusu. Kadar je šlo za izdajstvo in protinaravno delovanje justificiranega, se takšna dovoljenja niso nikoli izdajala.

Rezultati tožilčevih poizvedb zoper Vinka Kosovela so bili pozitivni in so pokazali utemeljenost ovadbe.

Tožilec dr. Mirko Šlibar je vso dokumentacijo poizvedbenega postopka skrbno registriral in zbral v posebni ovojnici z oznako KOSOVEL VINKO – kazenska zadeva TV PVS 62/44. Tega je v začetku septembra 1944

poslal v presojo javnemu tožilcu pri Višjem vojaškem sodišču IX. korpusa NOV in POS. Ta ga je po preučitvi odstopil Vojaškemu sodišču IX. korpusa NOV in POS.

Hkrati pa je Šlibar po preimenovanju Vipavskega v Goriško vojno področje vložil tudi obtožnico na Goriško področno vojaško sodišče zoper Vinka Kosovela, osumljenega zlorabe službene oblasti in hkrati tudi predlog o začasnem počivanju kazenskega postopka. Predlog o začasnem počivanju kazenskega postopka je utemeljil z razlogom »da v sedanjih vojnih časih na noben način ni mogoče zaslišati potrebnih prič, ker so bile odpeljane v Nemčijo.« Tožilčevim predlogom je sodišče ugodilo.

Iz navedenega sledi, da je javni tožilec vojnemu času navkljub deloval povsem regularno. Šele na podlagi opravljenih poizvedb in drugih preiskovalnih dejanj je presodil utemeljenost ovadbe ter se odločil, da bo vložil obtožnico.

Iz ohranjenih arhivskih listin takratnega tožilstva in sodstva pri Vipavskem oziroma Goriškem vojnem področju ter IX. korpusa NOV in POS, je razvidno, da je imel spis o usmrčitvi Stanislava Cigoja številne priloge, kar pomeni, da je tožilec Miro Šlibar moral opraviti obširne poizvedbe, zaslišati številne priče in osumljence. O tem se je pomladi in poleti 1944 veliko govorilo ne le v Malovšak in Selu, temveč tudi po okoliških vaseh: Batujah, Gojačah in Vrtovinu.

V tem predhodnem postopku pa je imel tožilec, kakor je že sam povedal v prej navedenem poročilu z dne 16. septembra 1944, tudi težave, ker zaradi odsotnosti ni mogel zaslišati vseh prič. Kljub temu se je odločil vložiti obtožnico na Goriško področno vojaško sodišče v zadevi kaznivega dejanja Vinka Kosovela, osumljenega zlorabe službene oblasti, hkrati pa seveda tudi predlog o začasnem počivanju kazenskega postopka. To počivanje je trajalo še desetletja.

Ko je Goriško področno vojaško sodišče prejelo obtožnico zoper Vinka Kosovela od javnega tožilca pri Goriškem področnem vojaškem sodišču v začetku septembra 1944, z že dokončano preiskavo, je oblikovalo svoj kazenski spis št. GPVS 152/44 v kazenski zadevi zoper Vinka Kosovela, osumljenega kaznivega dejanja zlorabe službene oblasti in pri tem v celoti upoštevalo predlog javnega tožilca, da kazenski postopek zaradi izjemnih razmer začasno miruje.

Vse navedeno je razvidno iz poročila, ki ga je vojaško sodišče pri Goriškem vojnem področju pod št. 405/44 dne 14. septembra 1944 poslalo višjemu vojaškemu sodišču (sodnemu odseku) pri IX. korpusu NOV in POS, v katerem je med drugim navedena zadeva:

»GVPS 152/44 proti Kosovelu Vinku, radi zlorabe službene oblasti, po čl. 9/4 UVKS, rešitev z dne 9. IX. 1944: postopek počiva.«

Iz vsega navedenega izhaja, da je obravnavano vprašanje postalo izredno aktualno. Poleg tožilstva in sodišča pri Goriškem vojnem področju ter Višjega tožilstva pri IX. korpusu, ki je sugeriralo, »da ni smotrno v

današnjem času tovrstno razčiščevanje«, so se začeli vmešavati organi OZNE za Primorsko.

Uvedba preiskave s strani javnega tožilca dr. Mirka Šlibarja ter vložitev obtožnice na vojaško sodišče zoper osumljenega Vinka Kosovela zaradi zlorabe službene oblasti, je nedvomno vzbudila preplah ne samo pri osumljenem, temveč tudi še pri kom drugem, da so s posredovanjem vplivnih oseb vzeli v zaščito prizadetega in so s pomočjo OZNE začetni demokratični duh tožilstva in sodišča podredili političnim interesom Partije ali celo samo interesom tajne politične policije, kar je bilo še slabše.

Tako je OZNA mimo navedenih organov tožilstva in sodstva začela tudi z neposrednim zasliševanjem prič, seveda predvsem tistih, ki niso bile naklonjene Stanislavu Cigoju. Razumljivo, saj je OZNA prevzela veliko večino vosovskih kadrov. Njihov interes pa je bil, da delovanje njihovih predhodnikov še naprej ostane v megli.

Lep primer za enostranski interes zasliševalcev je pričevanje Valerije Podgornik iz Malovš, o čemer je že tekla beseda. Tokrat pa le za obuditev spomina in kontinuitete. Tako je na OZNI IX. korpusa 26. septembra 1944 med drugim izpovedala, da jo domačini v Malovšah dolžijo sokrivde za smrt Stanislava Cigoja, kar pa je zanikala z utemeljitvijo, da so "justifikacijo storili vosovci". Pripovedovala je tudi o sestanku poleti 1944, ki ga je bila sklicala Darina Podgornik, in na katerem sta Emilija Kosovel in Darina Podgornik prav tako zatrjevali, da sta Stanislavove smrti sokriva ona in njen brat Alojz. Konkretna je bila le, ko je citirala izjavo intendanta Mirana, skladiščnika v skladišču št. 3. IX. korpusa v Gojačah: "Saj je tisti, ki ga je ustrelil (namreč Stanislava Cigoja, op. p.) v našem skladišču." Zapisnik sta podpisala Valerija Cigoj in zasliševalec Rudolf Lukman.

Citirano izjavo intendanta Mirana je treba dopolniti s podatkom, da sta se septembra 1944 vključila v navedeno skladišče kot delavca tudi dva rojaka iz Sela, o katerih pa Miran Lukežič iz Šempetra previdno molči in se izogiba Antona Kosovela.

Posledica zaslišanja Valerije Podgornik je bila, da je zasliševalec Rudi še istega dne poslal zapisnik svojemu nadrejenemu organu IX. korpusa, ta pa ga je še istega dne z napotki odstopil Pooblaščencu OZNE za Srednjo Primorsko, ki je po svojem pomočniku prav tako še istega dne zahteval od sodnega senata Goriškega vojnega področja, da jim odstopi spis zadeve Podgornik. Ker je bil to nesporazum, so 27. septembra zahtevali pisno, da se jim odstopi spis "v zadevi obsodbe Cigoj Stanka".

To se je tudi zgodilo, o čemer priča ohranjen dokument, dopis Sodnega senata korpusne vojne oblasti pri Goriškem vojnem področju, št. E 547/44 z dne 27. septembra 1944, poslan pooblaščencu OZNE za Srednjo Primorsko. V tem dopisu je povzet celoten postopek tožilstev in sodišč v zvezi s kaznivim dejanjem zlorabe službene oblasti osumljenega Vinka Kosovela. V pismu pa so nekateri novi poudarki, ki kažejo na to, da so

njegovi avtorji (ali en sam), šli na roke organom OZNE. Tako med drugim piše:

“Tovariš javni tožilec je zadevo sicer preiskoval, vendar stvari ni privedel do zaključka, ker v smislu dobljenih navodil javnega tožilca pri VVS, to ni bilo smotrno za današnje čase.

Pripominjamo še, da so bile na dokončnem razčiščenju te zadeve zainteresirana sestra pokojnega ter prav posebno še tov. Valerija Podgornik, stara delavka za OF, kateri se je delala velika krivica s tem, da so jo po krivem dolžili, da je ona ovadila pokojnika in da je s tem sokriva njegove smrti, kar pa je iz spisov razvidno, da ni res.

Iz spisa samega je razvidno, da je tovarišica Valerija Podgornik, ponovno urgirala za razčiščenje te zadeve in enako sestra pokojnega Cigoj Stanka, Kosovel Milka.

Pošiljamo Vam spis ter prosimo, da nam z obratno pošto potrdite prejem spisa. Spis ima 24 rednih števil. “

Iz navedenega je razvidno, da je bila intervencija OZNE nagla in učinkovita. Danes bi to že bilo mogoče ugotoviti, na intervencijo katerih oseb se je to zgodilo.

Po opisanem dogodku o spisu ni več sledu. Tako je bil sodni postopek zoper Vinka Kosovela ne samo odložen na počivanje temveč nezakonito, po volji posameznikov, za vse večne čase spravljen s sveta, kar pa ni bilo v skladu z odlokom SNOO iz leta 1941, ne z Uredbo o vojaškem kazenskem sodstvu z dne 20. aprila 1944. Toda logičen sklep o vsem tem dogajanju nam pove, da vsebina spisa gotovo ni bremenila Stanislava Cigoja, temveč nekoga drugega. Če bi namreč vsebina govorila zoper Stanislava Cigoja, ne bi bilo nobene ovire za sodni postopek.

Spet so bile zabrisane vse sledi za zločinom nad Stanislavom Cigojem, to pa je dalo novega poleta Vinku Kosovelu, da z blatenjem svojih žrtev in represalijami nad njimi nadaljuje. Nad svojci Stanislava Cigoja so se spet začeli zgrinjati črni oblaki, čeprav so takrat že imeli v rokah pisano izjavo OK VOS za Vipavsko, da “so na naši strani” ter dovoljenje komande Vipavskega vojnega področja za cerkveni pogreb pokojnega na pokopališču, ki je pomenilo, da po presoji omenjene komande ne gre za prekop justificiranega narodnega izdajalca. Kljub vsemu naštetemu so bili tarča vrste nevšečnosti, žaljivk in ponižanj. Da niso bili deležni še česa hujšega, je verjetno pripisati vplivu Antona Kosovela. V navzočnosti partizanskega poročnika in komandanta bataljona v Gregorčičevi in pozneje v Bazoviški brigadi hujše izzivanje le ni bilo mogoče.

Z avtoritativnim posegom OZNE v pristojnost tožilstva in sodišč NOV, z direktnim preziranjem tedaj veljavnih predpisov se je sodni proces končal v sramoto vseh udeležencev razen za sokrivce in osumljenca kaznivega dejanja. Takratna politična oblast z OZNO na čelu pa je zaščitila in tolerirala “zlorabo službene oblasti”, kajti OZNA je že bila na poti, da

obvlada vso ljudsko oblast in narodnoosvobodilno vojsko. To se je dokončno zgodilo pozimi 1944-45. Parole narodnoosvobodilnega boja PRAVICA, ENAKOPRAVNOST in SVOBODA so spet zahajale za našimi obzorji.

To niso bila le zapletena pota našega življenja, temveč je to bila prava tragedija večine udeležencev narodnoosvobodilnega gibanja, ki so verjeli v svetle ideale, v nov, pravični družbeni red, a so bili mnogi razočarani, moralno in materialno oškodovani in nekateri prizadeti do konca svojega življenja.

Vojna leta so se počasi iztekala in na duri je že trkala težko pričakovana »svoboda«. Za nekatere objestno veselje in brezmejna radost, za druge žalost in obup. Oče pokojnega Stanislava Cigoja konca vojne ni dočakal. Žalost in obup nad krutostjo življenja, ki mu je ugrabila edinega sina in od katere si ni nikoli opomogel, ga je spomladi 1945 iztrgala svojcem in odnesla v grob. Edo Cigoj p.d. Bažičev je dejal »Povsod, koder je hodil, je samo jok«. Ostala je mati Terezija Cigoj, osamljena, užaloščena in obupana v svoji starodavni hiši, s kmetijo, ki ji sama ni bila več kos.

V tolažbo ji je ostala le hčerka Emilija z družino. Noč in dan so pota svojcev vodila v eno in isto smer, v Malovše in nazaj v Selo, in obratno... Tako med vojno kot po njej, vse do njene smrti leta 1966. Pa ne le svojci, v tolažbo so ji bili tudi domačini, prijatelji in znanci.

Anton Kosovel je konec vojne in svobodo dočakal težko ranjen v partizanski vojaški bolnišnici Franja. Zdravljenje je nato nadaljeval v različnih vojaških bolnicah, najprej v Gorici in nato v Ljubljani, odkoder se je avgusta 1945 vrnil domov na zdravljenje kot vojaški vojni invalid. Potem se je kot oficir – kapetan JLA vključil v bližnjo enoto Komande Vipavskega vojnega področja v Vipavi. Od tod je bil lahko vsak dan v stikih z domačimi in bil v veliko predvsem moralno oporo tudi stari materi Tereziji. Skupaj z ostalimi svojci ji je stal ob strani z vsestranskimi prizadevanji po pomiritvi. Ta pot je bila težka in dolga, saj se nikakor ni mogla sprijazniti z grobimi obtožbami, izrečenimi na račun Stanislava.

K sreči se je to njeno nepretrgano trpljenje začelo malce umirjati, ko je na Okrajnem ljudskem odboru v Novi Gorici sprožila postopek za pridobitev družinske invalidnine po pokojnem sinu Stanislavu Cigoju kot padlem udeležencu NOB, kar je tudi uspela. To priznanje zanjo ni bilo toliko materialnega kot moralnega pomena. Res je bila že v letih in dolgoletno trpljenje jo je tudi telesno zlomilo in težkega dela na kmetiji ni več zmogla, rada pa je bila samostojna in neodvisna.

Navedeno prizadevanje za priznanje družinske invalidnine se je začelo na pobudo posameznih udeležencev narodnoosvobodilnega boja in takratnih organov ljudske oblasti. Tako spodbujena je sama vložila zahtevo na Okrajnem ljudskem odboru za pridobitev družinske invalidnine, prepričana da hkrati gre tudi za rehabilitacijo po krivici umorjenega sina Stanislava.

V ta namen je pridobila ustrezne izjave Stanislavovih soborcev z Goriške fronte, tistih, ki so se septembra 1943 skupaj z njim borili na območju Solkana in Čavna.

Anton Kosovel je v svoji izjavi napisal le to, kar mu je bilo osebno znano, da je bil Stanislav udeleženec na Goriški fronti. Navedel pa ni ničesar o osumljencu Vinku Kosovelu, marveč le, da je bil Stanislav justificiran po Idrijskem VOS-u. V zadnjem odstavku svoje izjave je le pristavil naslednje mnenje:

»Kdo je imenovanega ubil in zaradi česa, mi ni znano, vendar sem mišljenja, da je tukaj sodelovalo domače sovraštvo.«

Zbrane izjave prič Stanislavovih soborcev in druge dokumente, ki jih je Terezija Cigoj predložila Okrajnemu ljudskemu odboru za Gorico, tajništvu za zdravstvo in socialno varstvo, je to po uradni dolžnosti še preverilo in tajništvo OLO za Gorico je izdalo potrdilo o borčevskem statusu za Stanislava Cigoja, to pa je bil ključni dokument pred izdajo invalidske Odločbe za invalidsko pokojnino pokojnikove matere, Terezije Cigoj. Potrdilo se je glasilo takole:

»OKRAJNI LO ZA GORICO

T a j n i š t v o

Štev. 629/4

Solkan, dne 14.VII.1951

Na osnovi zbranih podatkov in na osnovi izpovedi zanesljive priče, katere izjave so preverjene, potrjujemo, da je tov. Cigoj Stanko stopil v NOV takoj po polomu Italije in sicer v Goriško brigado, da se je kot komandir čete boril pri Gorici. Po kratkem času pa je bil domov odpuščen zaradi bolezni oz. na zdravljenje. Po par dneh pa je bil, oz. moral ga je oče odpeljati na komando v Stomaž, odkoder se ni več vrnil, sicer ustreljen od partizanov, od koga ni znano, popolnoma a izgleda, da je bilo neko osebno maščevanje radi neke ljubavne zadeve. To uverjenje se izdaja v invalidske svrhe in je takse prosto.

Smrt fašizmu, svoboda narodu !«

Kmalu zatem je Ministrstvo za socialno skrbstvo oziroma njegova Invalidska komisija izdala Invalidsko odločbo s priznanjem družinske invalidnine materi tereziji Cigoj po njenem sinu Stanku kot padlem borcu NOV. Utemeljitev se je glasila:

»Ugotovljeno je, da je bil pok. Cigoj Stanko v partizanih takoj po kapitulaciji Italije ter se kot komandir čete Goriške brigade boril pri Gorici proti okupatorju. Kmalu nato je bil poslan domov radi bolezni. Po par dneh je bil pozvan v Stomaž, ki pa je bil ustreljen iz osebnega maščevanja od nekega partizana, 15. decembra 1943. Pokojnik ni zapustil lastne družine.«

Navedena odločba Invalidske komisije Ministrstva za socialno skrbstvo je sestavni del spisa, ki se hrani v arhivu občine Ajdovščina.

S priznanjem invalidske pokojnine je Terezija Cigoj dosegla tudi neke vrste rehabilitacijo pokojnega sina, kar je bilo zadoščenje tudi za druge, ki so ga poznali, saj se je s tem na svoj način popravila tudi krivica, ki so jo zaradi neutemeljenih očitkov pokojniku trpeli tudi njegovi bližnji.

Vse to je Tereziji Cigoj dalo novih moči, njena razumna prizadevanja in molitve so obrodile sad in kljub težavam v preteklosti je z družino Antona Kosovela st. v Selu ob svoji hčeri in vnukih zaživela novo življenje.

To stanje pa ni dolgo trajalo.

Vinko Kosovel je s svojo pisno izjavo z dne 23. junija 1954, naslovljeno na Občinski ljudski odbor Črniče, prelomil tiho spravo in skromno sožitje, ki so ga bili dosegli s priznanjem invalidske pokojnine Stanislavovi materi. To pot je bilo očitno, da je glavni udarec namenjen Antonu Kosovelu ml., da je treba uničiti tudi njegovo čast in dobro ime. Ob vsem, kar se je dogajalo, je možno, da Vinko Kosovel ni bil navdihovalec takšnih prizadevanj, temveč le orodje drugih, bolj skritih in delujočih iz ozadja. Ljudje, ki se niso spuščali v odkrite spopade, ker bi se v njih prehitro razgalili in pokazali, da jih pri tem ne vodijo nobena velika načela, temveč večinoma le pritlehni malenkostni interesi in da njihov cilj ni nič drugega kot zagotoviti si prestižen položaj v svoji vasi.

V medvojnem prerivanju tudi največjim vaškim spretnejšem ni uspelo vleči najboljših potez. Seveda je bilo življenje največja vrednota, tado za njegovo afirmacijo je bilo treba tudi tvegati in ne samo oportunistično skrbeti za varnost in udobje. Tako so nekateri sovaščani zamudili vlak. Res so vojno preživeli brez velikih nesreč, bolj ali manj na domačem terenu, niso se pa medtem ne vojaško ne politično afirmirali in so težko prenesli, da se je to »zgodilo« komu drugemu.

Zase je Anton Kosovel verjel, da v domači vasi ni moteč, zlasti ne v tistem času, ko je služboval daleč v stran, v Splitu, kjer je bil kot aktivni oficir JLA predavatelj predvojaške vzgoje na vseh tamkajšnjih višjih in visokih šolah. Žal se je moral prepričati, da temu ni tako. Napad na Terezijo Cigoj je od vsega začetka meril nanj.

Ko se je PK VOS odločil, da je treba Vinka Kosovela za njegova samovoljna in zločinska dejanja kaznovati z najstrožjo kaznijo, se je ta za svojo rešitev imel zahvaliti le medsebojni solidarnosti vosovskih varnostnikov, ki so mu omogočili pobeg, računajoč pri tem, da bodo lahko v podobnem primeru pomoči deležni tudi sami.

Da pa se je Vinko Kosovel lahko izognil sodnemu procesu v kazenski zadevi »zlorabe službene oblasti« s tem, da je sodišče sprejelo sklep o začasnem počivanju sodnega postopka, so razlogi bolj komplicirani. Vosovska likvidacija Vinka Kosovela v pusti gmajni nad Šebreljem bi bila kmalu utonila v pozabo, kot so utonile v pozabo številne druge likvidacije. Sodni postopek pa ima svoje zakonitosti. Ko enkrat steče, je zavezan številnim pravilom sodne stroke in ga ni mogoče tebi nič meni nič spraviti

s sveta. O vseh fazah sodnega postopka se vodi zapisnik, dokazi in izjave se protokolirajo, vse je še dolgo zatem mogoče kritično proučevati. Sodni proces pritegne številne priče, katerih izpovedi morajo biti logične in medsebojno preverljive. Skratka, sodni proces proti Vinku Kosovelu bi lahko odkril ozadje prenekaterega v tajnost zavitega dogodka, lahko bi razkril vlogo tistih, ki so vedno delovali le iz ozadja in so takšne, kot je bil Vinko Kosovel znali tudi izkoriščati za svoje nečastne in sebične cilje. Počivanje postopka je bilo v njihovem interesu!

Lahko bi celo rekli, da nekateri od njih Vinka osebno niso prav nič cenili in tudi za njegovo eksistenco niso poskrbeli. Po koncu vojne se je spet znašel doma, brez zaposlitve in brez pravega statusa ter se preživiljal s priložnostnimi deli, očitno tudi s tihotapstvom med tedanjo cono A in B, za kar je bil pred okrajnim sodiščem v Ajdovščini (Ks 134/46-56) obsojen na 12 mesecev prisilnega dela z odvzemom svobode in političnih pravic za dve leti. Leta 1951, 21. junija, pa ga je isto Okrajno sodišče v Ajdovščini pomilostilo in Vinko se je spet vrnil domov.

Čez čas se je zaposlil v Ajdovščini, kot delavec v gospodarstvu, s stalnim bivališčem na Selu. Po proglasitvi njegovega brata Ivana Kosovela za narodnega heroja (27. marca 1953) je bil spet sprejet v Partijo in to v vaški celici Selo. Zveze s tovariši iz okraja so mu omogočile, da je postal sekretar občinskega komiteja ZK za Črniče. S tem je postal prva politična oseba v občini. To je zelo dvignilo njegovo samozavest in spet se je začel sklicevati na svoja »junaštva« iz vosovskih časov. Čas je torej delal zanj in čeprav je še vedno imel le nepolno osnovno šolo, je s svojim primitivizmom uspeval in se uveljavljal. Ljudje so se ga bali, na položaju, ki ga je zasedal, je imel zveze s »tovariši« iz Okraja in UDBE. Ljudem je lahko pomagal ali pa škodoval.

Izkušnje so ga učile, da je varen. Vse obtožbe zoper njega so izginile v udbovskih mlinih, vosovski arhivi, ki bi ga eventuelno lahko obremenjevali, pa so bili pod ključem, nedostopni nepoklicanim očem. Tega se je zavedal in se temu podobno tudi obnašal, drzno in odločno. Pri vsem tem pa očitno spet ni bil sam. Miselne kombinacije nikoli niso bile njegova prednost, za te so poskrbeli drugi. Z zavestjo, da ne bo osamljen, je sprožil revizijski postopek za družinsko invalidnino Terezije Cigoj.

V ta namen je 23. junija 1954, torej skoraj 11 let po uboju Stanka Cigoja, ko so bili njegovi že prepričani, da so dosegli določeno stopnjo pomiritve, prišel na dan s skrbno zrežirano in naprej dogovorjeno izjavo, polno laži in izmišljotin, ki jo je podal na zapisnik na Občinskem ljudskem odboru Črniče s sedežem v Selu, v prisotnosti tedanjega tajnika Antona Lebana in jo tudi lastoročno podpisal. Izjava zasluži, da jo v celoti navedemo:

»Podpisani Kosovel Vinko, uslužbenec iz Sela št. 23, točasno sekretar občinskega komiteta ZK za Črniče, dajem v zadevi neupravičenega preje-manja invalidnine po pok. Cigoj Stanislavu iz Malovš šte. 76 tole

i z j a v o :

Po izrečnem nalogu Pokrajinskega VOS-a za Slovensko Primorje sem kot komandant bataljona VOS-a Idrijskega okrožja ob koncu leta 1943 (dneva in meseca se ne spomnim več) poslal posebno patrolo za aretacijo Cigoj Stanislava, letnika 1911 iz Malovš št. 76. Imenovani je bil od patrole najden na njegovem domu v Malovšah in priveden v Stomaž pri Ajdovščini, kjer je bil po pardnevem zasliševanju po nalogu naznačenega VOS-a likvidiran.

Cigoj Stanislav se je za časa okupacije nahajal nekje na Dolenjskem kot tolmač pri neki fašistični edinici. Kot pripadnik italijanske vojske s činom "sergenze maggiore" je do kapitulacije Italije vršil razne aretacije in zasliševanja zavednih slovenskih rodoljubov. O njegovi izdajalski vlogi je bil Štab pokrajinskega VOS-a za Slovensko Primorje točno informiran in ravno zato je bil izdan nalog za njegovo aretacijo in likvidacijo.

Iz gornjega sledi, da Cigoj Stanko ni bil niti borec NOV, niti aktivist ali simpatizer narodnoosvobodilnega pokreta. On je bil likvidiran kot izdajalec in je zato povsem nepravilno, da njegova mati prejema invalidnino, zlasti še ker ni socialno ogrožena, O tem so se ob raznih prilikah zgražali razni aktivisti izza časa NOB, ki jim je poznano vse ozadje te zadeve.

Listine na podlagi katerih je Cigoj Terezija uveljavila svoj zahtevek za priznanje rodbinske invalidnine, temeljijo na izjavah priče K o s o v e l Antona iz Sela Štev. 18, točasnega aktivnega kapitana I. klase JLA, ki se nahaja v službi na vojnem okrgu v Splitu. Kosovel Anton je nečak likvidiranega Cigoj Stanka, kar velja še posebej podčrtati. Po mojem mnenju je imenovani Anton Kosovel potvoril dejstva in krivo pričal in zato bi bilo proti njemu treba postopati v smislu obstoječih predpisov.

Resničnost gornje izjave lahko potrdi tudi Bavčar Ciril iz Sela št.19, točasni uslužbenec UDB, ki se nahaja pri TNZ v Novi Gorici.

Za resničnost gornjih podatkov jamčim !

V Selu, dne 23. junija 1954

Videl : Leban

Kosovel Vinko«

Tako se Ciril Bavčar znova vpleta v nesrečno zgodbo Cigojevih. Prvič se je to zgodilo, ko je kot prostovoljni "vodnik" 13. decembra 1943 vodil Vinka in njegove idrijske vosovce do Cigojeve hiše v Malovšah in bil priča Stanislavove aretacije, in drugič zdaj, ko se nenadoma pojavi kot priča, ki potrjuje lažne navedbe Vinka Kosovela, to pot z avtoriteto uslužbenca državne varnosti. S svojo izjavo, ki jo je hitel podati v podporo Vinkovemu zahtevku za revizijo družinske invalidnine Terezije Cigoj, je razumeti, da je pravzaprav tudi on soorganizator revizijskega postopka in da je bil glavni udarec obeh namenjen diskreditaciji Antona Kosovela. Ta ni obtožen samo krivega pričanja, temveč je podčrtano, da je nečak narodnega izdajalca, kar bi pomenilo, da je bil po internih vojaških pravilih moralno-

politično neprimeren za odgovornejši položaj v JLA in napredovanje. Torej konec vojaške kariere! Ni kaj reči, dobro merjen udarec! Nagibi zanj pa spet popolnoma iracionalni! A preden bo podrobneje komentirana izjava Cirila Bavčarja, si jo v celoti oglejmo:

“Podpisani Bavčar Ciril, roj. 06.07.1927 v Selu, obč. Črniče, zaposlen kot uslužbenec TNZ Gorica, podajam v zvezi Cigoj Stanislava iz Malovš sledečo izjavo:

Pozimi leta 1943. sem se nahajal doma na bolovanju radi operacije na slepem črevu. Nekega dne – točno se ne spominjam sem srečal K o s o v e l Vinka, ki mi je povedal, da je prišel službeno s patrolo iz Idrskega VOS-a z nalogo, da aretira Cigoj Stanislava ter ga odvede na komando. Ker verjetno pa ni vedel, kje stanuje me je naprosil, če mu lahko pokažem. Jaz sem mu ustregel in odšel z njim in ostalimi partizani in mu tako pokazal hišo Cigoj Stanislava. Pri aretaciji jaz nisem sodeloval vendar sem videl oddaleč, da so ga aretirali in da ga je njegov oče dal na voz in odpeljal na zahtevano mesto. Kam meni ni znano. Pozneje sem izvedel od partizanov, kakor tudi od Kosovel Vinka, da je bil likvidiran, baje zaradi izdajstva in sodelovanja z Italijani za časa italijanske okupacije v Jugoslaviji. Znano mi je, da je bil italijanski podoficir v bivši italijanski vojski, vendar ne vem v katerih edinicah. Tudi mi ni poznano njegovo delovanje, vendar se je takrat govorilo, da je bil zagrizen fašist in da je v Jugoslaviji napravil narodu dosti gorja. Konkretnosti meni niso poznane, niti nisem šel za tem da bi jih doznal.

V kolikor dobiva njegova mati Cigoj Terezija pokojnino kot po padlem borcu iz NOV sem izvedel šele iz obvestila Tajništva občine Črniče s sedežem v Selu, smatram pa, da v kolikor to pokojnino uživa kot po padlem borcu, ni v skladu z resničnostjo, ker Stanislav Cigoj ni bil nikdar pripadnik NOV niti, aktivist.

Smrt fašizmu – svobodo narodu!

V Solkanu, 28.06.54

Bavčar Ciril«

Izjavi Vinka Kosovela in Cirila Bavčarja sta v celoti usklajeni. Najbolj pade v oči, da sta si enotna tudi v laži, da Stanislav Cigoj ni bil nikoli borec NOV niti aktivist, kot da številne priče, ki to lahko nesporno potrdijo, sploh ne obtajajo.

V obeh izjavah se spet pojavljajo lažne konstrukcije o domnevni krivdi Stanislava Cigoja. Tu je spet famozna izmišljotina, da je bil Stanislav Cigoj italijanski vojak na Dolenjskem in da je domačine izdajal okupatorju. Zdaj se v izjavah pojavi celo nova podrobnost, da je bil zagrizen fašist, ne da bi za to ali za trditev, da so informacije prišle z Dolenjske, ponudila en sam dokaz. Ne, tega možnega vprašanja kot da še predvidela nista, torej sta bila že v naprej prepričana, da bo njuno pričevanje sprejeto kot popolnoma nesporno in si zato lahko dovolita vsakršne laži. Dostop do

vosovskih dokumentov je bil povsem blokiran in v tej točki je Ciril Bavčar Vinku Kosovelu lahko ponudil popolno zagotovilo, da takšni dokumenti v nobenem primeru ne bodo prišli v javnost, morebitne dokaze, da je obstajal nalog PK VOS za aretacijo Stanislava Cigoja, pa bosta dokazovala s sebi podobnimi pričami.

Tej aroganci pa je botroval tudi slab spomin Vinka Kosovela. Pozabil je na poročilo, ki ga je v zvezi z likvidacijo Stanislava Cigoja poslal Maksu na PK VOS 13. decembra 1943, ki si ga je umestno ponovno ogledati:

“Smo aretjerali tudi več ljudi ki niso zanesljivi, enega od tistih smo ga rikujdirali imenuje se Cigoj Stanko rojen 2. 4. 1912 (Maluška).

Je bil star fašist priznal je da je zdajal kmetje.

In drugo lutstvo v bližini je zahtevalo da ga moramo aretjerati, ki je mislil iti k Nemcem v Gorico. Patrola ge je iskala že poprej dva dni in ga ni dobila je rekel, da je bolan, da ne more hoditi.”

Iz navedenega sledi, da za aretacijo in likvidacijo ni obstojal nikakršen nalog PK VOS. Če bi, bi Vinko Kosovel po aretaciji in likvidaciji sporočil le, da je nalog izvršen in ne bi bilo nobene potrebe, da ga utemeljuje z lastnimi ugotovitvami. Tudi ugotovitev kot je: “drugo lutstvo v bližini je zahtevalo”, bi bilo popolnoma odveč, kot seveda tudi nadaljne utemeljitve v zvezi z Nemci in Gorico.

Vinko Kosovel je pozabil, ali pa je naivno verjel, da ne morejo priti v javnost kar tri njegove variante pojasnila, zakaj je bilo treba Stanislava Cigoja aretirati in ubiti. Poleg variante, pismenega sporočila z dne 13. decembra 1943, da so Stanislava aretirali in likvidirali, je 27. decembra 1943 pokojnikovi sestri Emiliji Kosovel zagotovil, da so aretiranca poslali v Šebrelje in da je prišel prepozno, da bi Stanislava zaslišal. Če bi, bi ga izpustil, tako pa so ga poslali v Šebrelje. Po tej verziji bi bilo torej njemu prepuščeno, da ugotovi resnico, ta ugotovitev pa bi bila za Cigoja ugodna.

Povsem drugačno varianto je Vinko Kosovel izpovedal pokojnikovemu dekletu Darini Podgornik 27. decembra 1943, ko jo je obiskal na njenem domu v Gojačah. Njena izpoved je bila podana na zapisnik pri OLO Gorica in je shranjena v arhivu. Glasi se takole:

“Čez par dni po tem je prišel k meni Kosovel Vinko s Sela, me poklical ven iz hiše in mi povedal, da so pokojnega Cigoja Stanka likvidirali, ker je na Dolenjskem delal slabe stvari s civili. Kosovel Vinku sem že takoj rekla, da niso imeli pravice tega napraviti in da tudi niso mogli dobiti nobenega takega obvestila”.

Darina Podgornik je kot izkušena aktivistka nedvomno vedela, kaj je v tadanjih razmerah mogoče in kaj ne. Obvestila iz drugih krajev niso prihajala po tekočem traku, zlasti pa ne takšne narave. Posebej pa zato ne ker Cigoj ni bil na Dolenjskem

Lažna izjava Vinka Kosovela z dne 23. junija 1954 pa je bila tudi izraz njegovega naivnega prepričanja, da arhivi PK VOS ne bodo nikoli dostopni

javnosti. Kot mnogi drugi se je pri tem tudi on uštel. Resnica ima to nevarno lastnost, da je ni mogoče ne skriti na zatajiti. Prej ali slej pride na dan.

Obe izjavi, Vinka Kosovela in Cirila Bavčarja, izročeni tajništvu občine Črniče, sta bili s spremnim dopisom že 1. julija 1954 dostavljeni Svetu za zdravstvo in socialno politiko LRS, Invalidski upravi v Ljubljani "zaradi obnove postopka v zadevi invalidnine, ki jo prejema Cigoj Terezija po pokojnem sinu Stanislavu iz Malovš šte. 76".

Invalidska uprava v Ljubljani je ukrepala po službeni dolžnosti in je 27. julija 1954 poslala Okrajnemu ljudskemu odboru, Tajništvu za zdravstvo in socialno politiko v Gorici, dopis z naslednjo vsebino:

"Invalidska uprava odstopa vlogi s prilogama zaradi priključitve k spisu, ki je bil poslan tjakaj z ostalimi spisi. Treba je izvršiti preiskavo.

Smrt fašizmu – svobodo narodu !

Načelnik invalidske uprave l.r.

Ivan Jenko

Zabeleška:– Prejeto 04.08.1954

Inv.štev. spisa 3005/54

K (Krmavnar) l.r.

– Zahtevana knjižica 07.08.1954

K (Krmavnar) l.r.

Komisiji v presojo, če naj se Kosovel Antona kapetana izroči javnemu tožilstvu.

26.08.1954

K (Krmavnar) l.r.«

Vse navedene zabeleške so imele svoj pomen. Še posebej »zahtevana knjižica«, ki jo je morala Terezija Cigoj takoj po prejemu zahtevka poslati naslovu OLO Gorica v Novi Gorici. Še bolj pa zahrbtni start na Antona Kosovela, o čemer več pozneje.

Ko pa je od dneva odposlane izplačilne knjižice, s katero je na pošti dvigovala invalidnino, poteklo že dosti časa, je Terezija Cigoj zanjo pismeno urgirala 20. septembra 1954, nato tudi ustno, vendar konkretnega odgovora ni prejela vse do 25. januarja 1955, ko je od OLO Gorica, Tajništvo za zdravstvo in socialno politiko, prejela obsežno pojasnilo o uvedbi revizijskega postopka glede njene družinske invalidnine in razlogih za ta postopek, kar je bilo prvo uradno pojasnilo o zakulisnih igrah zoper njo in njenega vnuka Antona Kosovela.

Sicer je bilo mogoče že ob odvzemu knjižice slutiti, da bi utegnili zoper njo ukrepati, zato je po 20. septembru 1954, ko je pismeno urgirala, tudi ustno poizvedovala v ustreznih službah Tajništva za zdravstvo in socialno politiko in posamezni uslužbenci so ji dali vedeti, sicer neuradno in zaupno, da se ji obetajo nevšečnosti. Glede na izkušnje, ki jih je imela, je kar slutila, za kaj gre. Zato je sama in s pomočjo hčere Milke že jeseni in pozimi 1954 obiskala več družin v Malovšah, Stanislavove sovojake iz italijanske vojske, tovariše iz partizanske vojske ter od njih pridobila

ustrezne pisne izjave, overjene pri tedanjih krajevnih in občinskih odborih, o zadržanju njenega sina, ki so dokazovale sinovo udeležbo v narodno-osvobodilni vojski. Z dokumenti je bila ponovno pripravljena dokazovati resnico in oporekati vsem zlobnim in neresničnim trditvam v pričakovanem preiskovalnem oziroma revizijskem postopku.

Ob tem je treba dodati, da je bila takrat ona sama pa tudi širši krog sorodnikov že kar natančno seznanjen, kdo stoji za vsem tem, so pa vsi čakali, da končno dobijo v roke uradno obvestilo in tako zvedo, kaj je treba ukreniti. Vprašanja, ki so bila v zraku, pa niso bila preprosta tudi za pristojno invalidsko službo na okraju, ki je vodila celoten postopek za pridobitev družinske invalidnine, saj ji je bila že s samima izjavama Vinka Kosovela in Cirila Bavčarja insinuirana obtožba, da v ugotovljenem postopku ni delovala pravilno.

Tudi prizadetim uradnikom je bilo jasno, da v ozadju napovedanega zapleta stojijo udba in bivši vosovci, to pa je bila nevarna družčina, ki je lahko komurkoli ogrozila moralnopolitični status, s tem pa tudi eksistenco.

Sorodniki so upali, da bodo ob tej priložnosti lahko osvetlili okoliščine Stanislavove neupravičene aretacije in likvidacije ter glavne krivce za krivice, ki so jim že bile prizadejane kot tudi za te, ki so se jim z revizijskim postopkom še napovedovale. Kakšne narave in kakšnega obsega so obtožbe, pa so zvedeli šele iz dopisa OLO Gorica z dne 25. januarja 1955, Tajništva za zdravstvo in socialno politiko, poslanega Tereziji Cigoj.

»V zvezi z Vašim dopisom od 20. 9. 1954 Vam sporočamo, da Vam invalidske izplačilne knjižice ne moremo vrniti, ker razpolagamo s podatki, iz katerih je razvidno, da je Vaš sin bil likvidiran zaradi izdajstva in protinarodnega delovanja za časa NOV.

V posesti imamo izjavo K o s o v e l a Vinka, uslužbenca iz Sela 23, sekretarja Obč. komiteta ZK Črniče iz katerega je razvidno tole:

Vaš sin Stanislav je bil likvidiran po nalogu Pokrajinskega VOS-a za Slovensko Primorje, ker se je nahajal za časa NOV na Dolenjskem kot tolmač pri neki fašistični edinici. Kot pripadnik italijanske vojske s činom sergente maggiore je do kapitulacije Italije vršil razne aretacije in zasliševanja zavednih rodoljubov. Zato je bil o njegovi izdajalski vlogi informiran štab Pokrajinskega VOS-a za Slovensko Primorje čemur je sledil nalog za njegovo aretacijo in likvidacijo.

Iz gornjega je razvidno, da Cigoj Stanko ni bil niti borec NOV, niti aktivist ali simpatizer Narodno osvobodilnega pokreta. On je torej bil likvidiran kot izdajalec in zato je povsem nepravilno, da njegova mati prejema invalidnino, na čemur se zgražajo razni aktivisti iza časa NOB, ki jim je poznano ozadje te zadeve.

Listine, na podlagi katerih je C i g o j Terezija uveljavila svoj zahtevek za priznanje rodbinske invalidnine, temeljijo na izjavah priče: Kosovela

Antona iz Sela 18, točasnega aktivnega kapetana I. klase JLA, ki se nahaja, v službi na Vojnem okragu v Splitu.

Kosovel Anton je nečak likvidiranega C i g o j a Stanka, kar velja še posebej podčrtati. Po njegovem mnenju je imenovani Kosovel Anton dejstva potvoril in krivo pričal, za kar bi bilo treba proti njemu postopati v smislu obstoječih predpisov.

Ta izjava datira od 23. 6. 1954, ki jo je potrdil z žigom tudi občinski ljudski odbor Črniče.

To izjavo pa je deloma potrdil tudi B a v č a r Ciril, rojen leta 1927 iz Sela pošta Črniče, zaposlen na TNZ Gorica.

V kolikor ne razpolagate s kakršnimi koli dokazi zoper te ugotovitve bomo primorani predlagati, da Vam invalidska komisija v Ljubljani invalidnino ukine.

Smrt fašizmu – svoboda narodu !

Invalidski referent

Krmavnar I.r.«

Tisto, kar so prizadeti prej lahko le slutili, je s sprejetjem zgornjega uradnega dopisa postalo oprijemljivo. Bili so začudeni, da je kaj takšnega sploh mogoče. Tajništvo za zdravstvo in socialno skrbstvo je oporekalo ugotovitvam, ki jih je pred časom sprejelo samo in prvo vprašanje bi si bilo moralo zastaviti kar samo sebi: s kakšnimi dokazi je utemeljevalo status borca NOV za Stanislava Cigoja, da ga lahko omajata dve osebi s trditvami, za katere ne navajata nobenih dokazov? In kako lahko pričakuje, da se bodo prizadeti branili za nekaj, kar ni bilo nikoli dokazano? Situacija je bila enakovredna srednjeveškemu inkvizicijskemu postopku, ko je obtoženi moral dokazovati, da ni kriv, od tistih, ki so ga obtoževali, pa ni nihče zahteval dokazov. Toda človeško je bil položaj razumljiv. Referent Krmavnar je brezglavo pokleknil pred udbovskimi in vosovskimi lažmi in sploh ni upal zahtevati kakršnihkoli dokazov. Vse breme dokazovanja Stanislavove nedolžnosti je prevrgel na mater in druge sorodnike.

Teh vloga Vinka Kosovela ni posebej presenetila. Bolj presenetljiva je bila pojava "priče" Cirila Bavčarja, saj so zdaj prvič zvedeli, da je že leta 1943 na svoj način sodeloval pri aretaciji Stanislava Cigoja. Tedaj je govoril le o svoji fizični navzočnosti, kot da je Vinku samo "kazal" pot v Malovše in nič več. Iz njegove zadnje izjave pa je mogoče sklepati, da je že tedaj imel globlji vpogled v stvar, torej v nedolžnost Stanislava Cigoja, kako bi sicer mogel potrjevati obtožbe Vinka Kosovela. Če je tako, potem je bila tudi njegova vloga pri aretaciji in likvidaciji Stanislava Cigoja večja, kot so domnevali dotlej. Tedaj v letu 1954, pa so njegove izjave pridobile na teži tudi zato, ker se je identificiral kot organ udbe in je to svojo pozicijo ali zlorabil, kar ne bi bilo preveliko presenečenje, ali pa je za vso kampanjo stal interes službe državne varnosti, nad čemer se je moral Anton Kosovel kot oficir JLA dvojno zamisliti.

Terezija Cigoj in Anton Kosovel sta se odločila, da storita vse, kar kot nepriviligirana državljana lahko storita. Izbrala sta pot na sodišče 28. januarja 1955. S pomočjo odvetnika Viktorja Mlekuža sta kot zasebna tožilca na Okrajnem sodišču v Novi Gorici vložila zasebno tožbo zoper Vinka Kosovela zaradi kaznivega dejanja zoper čast in dobro ime. To sta bila na svoj način tudi dolžna storiti zaradi poziva Tajništva za zdravstvo in socialno politiko, naslovljenega na Terezijo, kjer je navedeno, naj zoper obtožbe Vinka Kosovela in Cirila Bavčarja ponudi nasprotna dokaza, sicer bodo predlagali, da se ji invalidska pokojnina ukine. Na sodišče se je bil prisiljen obrniti tudi Anton, saj se je bil v obeh omenjenih izjavah kot tudi v dopisu Tajništva za zdravstvo in socialno politiko naravnost obtožen poneverbe dokazov in krivega pričevanja, kar sta dve samostojni kaznivi dejanji. To pa je stvar, o kateri mora spregovoriti sodišče. Na sodišče pa ju je naravnost napotilo že večkrat omenjeno Tajništvo za zdravstvo in socialno politiko, kateremu je bila Terezija predložila vrsto izjav in predlagala priče za ugotavljanje sinovega delovanja v NOB, a se je omenjeno tajništvo izreklo kot nepristojno za presojo predloženih dokazov. Zanimiva dvojna merila upravnega organa. "Dokazov", ki sta jih ponudila Vinko Kosovel in Ciril Bavčar, sploh ni bilo treba preverjati, s strani Terezije Cigoj pa bi veljali samo dokazi, ki bi jih odobrilo sodišče!

Konkretna vsebina njune zasebne tožbe je bila v bistvu negacija izjav Vinka Kosovela, predvsem pa dokazovanje, da so vse njegove trditve izmišljene in zrežirane z namenom, da bi opravičile usmrnitev Stanislava Cigoja, odgovornost zanjo pa naprtiti Pokrajinski komisiji VOS za Primorsko.

Tožitelja sta upala, da bo sodišče na podlagi številnih dokumentov in pismeno overovljenih izjav prič, Stanislavovih sovaščanov, tovarišev iz italijanske vojske in soborcev NOV z Goriške fronte, ki pričajo o njegovi poštenosti, miroljubnosti in narodni zavednosti, izvedlo nepristranski dokazni postopek in obdolženca obsodilo zaradi njegovih krivičnih in žaljivih izjav. Takšna razsodba bi v insceniranem revizijskem postopku nedvomno zagotovila Tereziji Cigoj pravico nemotenega uživanja družinske invalidnine, Stanislava oprala zlobnih in krivičnih obdolžitev, obtožbe na račun Antona Kosovela pa spoznalo kot neutemeljene.

V tožbi se je močno izpostavila Terezija Cigoj, ko je v svojem tožbenem zahtevku negirala navedbe Vinka Kosovela in dejala:

"... da niso prišli nobeni podatki iz pokrajinskega VOS, še manj kak nalog za njegovo aretacijo. Namreč da je prišla ovadba iz hiše Podgornik Valerije in njenega brata Alojza."

Za to izjavo je Terezija Cigoj morala še enkrat pred sodišče. To pot kot obdolženka na tožbo Valerije Podgornik. Več o tem kasneje.

Glavna obravnava zoper Vinka Kosovela je bila razpisana za 15. marca 1955 pri sodniku posamezniku Lovru Kerču.

Vzdušje v avli Okrajnega in okrožnega sodišča je bilo pred začetkom obravnave vse prej kot prijetno. Na eni strani so bili zasebni tožitelji in njuno sorodstvo, na drugem koncu hodnika pa je bil obdolženec s svojimi varuhi, bivšimi vosovci in takratnimi udbovci, ki so se obnašali zelo samozavestno, saj so vedeli, da se bo vse odvijalo po predvidenem scenariju, kot tudi za končni sklep sodnika posameznika Lovra Kerča.

Ko je po uvodnem ceremonijalu k sodniku pristopil obdolženec Vinko Kosovel in začel navajati svoje generalije, je zamolčal, da je bil 22. januarja 1944 od Pokrajinskega VOS obsojen na smrt in da je pobegnil, ter da je bil po vojni 19. decembra 1946 od Okrajnega sodišča v Ajdovščini obsojen na 12 mesecev prisilnega dela zaradi tihotapstva. V nadaljevanju pa je obdolženec svoje navedbe oziroma zagovor strnil takole:

“V času narodnoosvobodilne borbe, bolj natančno v času, ko se je izvršila likvidacija sina zasebne tožilke, sem bil komandant bataljona VOS-a Idrijskega okrožja. Nekako deset dni preje, preden se je izvršila likvidacija Cigoj Stanislava, sem prejel pismeni nalog od Pokrajinskega VOS-a, da se Cigoj Stanislav likvidira. V tem dopisu, kakor se spomnim, je bilo tudi navedeno, da je bil pok. Cigoj Stanislav pripadnik italijanske vojske s činom sergente maggiore in da se je nahajal nekje na Kranjskem, dobro vem, izven Primorske. Nadalje je bilo tudi napisano vse tako, kot sem jaz v svoji izjavi, ki sem jo dal Zavodu za socialno zavarovanje, navedel. Ko sem prejel jaz dopis, sem celo tovariše spraševal, kdo je ta Cigoj Stanko. Nato so mi povedali, toda jaz sem moral nalog štaba Pokrajinskega VOS-a izvršiti. Pripominjam pa, da tukaj ni bilo nobenega zasebnega sovraštva, ker je nalog prišel od nadrejenega organa.”

V svojem nadaljnjem zagovoru je še cinično in ironično komentiral nekatere okoliščine, ki so ga vodile do izjave, ki jo je sicer zmedeno, toda do konca branil, na koncu pa se je obrnil proti tožnici in svoj zagovor sklenil takole:

“Je pa zame Stanislav Cigoj še vedno izdajalec, ker sem pač dobil nalog za likvidacijo od štaba Pokrajinskega VOS-a, da se ga likvidira kot izdajalca.”

Ponudil je tudi dve priči, ki lahko potrdita, da je pismen nalog za likvidacijo Stanislava Cigoja res obstajal:

“V dokaz temu, da sem res prejel pismeni nalog od Štaba Pokrajinskega VOS-a z vsebino, zakaj naj se likvidira Cigoj Stanislav, predlagam, da se zasliši priči Bavčar Emil, kmet Selo in Breclj Milana, delavec Vrtovin. V kolikor bo potrebno, bom še naknadno navedel priče, ki so ta dopis videle in tudi vedo, kaj je v njem bilo napisano.”

Na podlagi navedenega je sodnik izdal sklep, da se obravnava preloži za nedoločen čas zaradi vabila prič, predlaganih po obdolžencu in zasebnih tožiteljih.

Do nadaljevanja glavne obravnave je prišlo 28. marca 1955, nastopile pa so samo obdolženčeve priče. Najprej Emil Bavčar iz Sela, ki je izpovedal naslednje:

“Za časa NOB sem bil jaz v letu 1943 in tudi 1944 komandant VOS-a za Idrijsko okrožje, moj namestnik pa je bil obdolženi. Jaz sem proti koncu leta 1943 nekoliko zbolel in sem bil nekaj časa doma na zdravljenju na Vipavskem. V času moje odsotnosti je mesto komandanta prevzel obdolženec. Med tem časom, ko sem bil na bolovanju je obdolženec prejel pismeni dopis Pokrajinskega štaba VOS-a, na katerem je bil nalog, da se mora Cigoj Stanka aretirati in likvidirati. Ko sem jaz prišel ob priliki v štab bataljona VOS-a idrijskega okrožja, sem vprašal obdolženca, kako gre. Dejal je, da so po nalogu likvidirali Cigoj Stanka, jaz sem nato prečital tudi ta dopis, na katerem je bilo navedeno, da se mora Cigoj Stanka iz Malovš aretirati in likvidirati, ker je kot oficir italijanske vojske na Hrvaškem napravil dosti krivic ljudem, ki so bili zaprti v internaciji zaradi sodelovanja z NOB.”

Naslednja priča je bil Milan Brecelj iz Vrtovina, ki je izpovedal naslednje:

“V teku NOB sem bil član gospodarske komisije pokrajinskega odbora. Bilo je proti koncu leta 1943, dneva točno se ne spominjam, ko sem službeno prišel v Stomaž, kjer je bil štab VOS-a idrijskega okrožja. Pred štabom sem dobil obdolženca, ki me je pozval naj grem z njim, ter mi dejal, če poznam nekega Cigoj Stanka. Jaz sem tega človeka poznal in sem mu tudi približno povedal kdo je in kje je. Nato mi je obdolženec, ko je potegnil dopis iz torbice, ta dopis dal v roke in jaz sem ga tudi prečital. Jaz sem ta dopis prečital in sem videl, da je na njem pisalo, da se mora Cigoj Stanka aretirati in ustreliti, zato ker je bil fašist pri neki italijanski edinici, ki se je nahajala na sektorju bivše Jugoslavije... Ta nalog je bil, odnosno dopis, tipkan na stroj.”

Nastopili sta še dve neposredni priči, Herman Gregorič-Gorazd iz Vogerskega in Miro Štrukelj iz Malovš, oba bivša pripadnika Ajdovskega VOS in podpisnika znane “Odpustnice” iz januarja 1944, ki je bila nekakšno opravičilo staršem Stanislava Cigoja, na kateri je pisalo, “da so tevi ljudje na naši strani.”

Gorazd, takrat vodja obveščevalne službe Ajdovskega VOS, je izpovedal, da je jeseni 1943 obiskal bolnega Stanka Cigoja na njegovem domu v Malovšah in da je o njem tudi poslal na štab Pokrajinskega VOS negativne podatke, pridobljene od “raznih ljudi na terenu”, češ “da je Stanko slab človek v odnosu na NOB”, na koncu pa še dodal:

“Pozneje, točno se ne spomnjam, koliko časa je poteklo, sem zvedel, da Cigoj Stanka ni več in da so ga odpeljali in sem tudi pozneje izvedel, da ga je odpeljala patrola VOS-a za idrijsko okrožje.”

Miro Štrukelj, v obravnavanem času Gorazdov spremljevalec, pa je izpovedal drugače:

“Spominjam se, da sva bila dvakrat v letu 1943 z Gorazdom, to je Gregorčič Gorazdom pri Cigoj Stanku. To pa zato, ker se je na terenu precej govorilo o njem. Tudi vprašala sva ga, kaj misli napraviti, pa je

dejal, da bo šel v NOV in to k nam v VOS za Ajdovski sektor. Pozneje pa sem zvedel, da je bil odpeljan. Kakšni podatki so bili, ki jih je Gregorčič Gorazd dal na štab Pokrajinskega VOS-a meni ni znano, ker je bil Gregorčič Gorazd višji od mene. Meni tudi ni znano, kakšne podatke je dobival Gregorčič Gorazd pri ljudeh o Cigoj Stanku, ker sem bil jaz le Gorazdov spremljevalec. V kolikor sem poznal pok. Cigoj Stanka, po moje ni bil izdajalec, ker tega tudi nisem nikdar slišal."

Po zaslišanju navedenih prič, je odvetnik tožiteljev predlagal, da naj se predoči pismeni nalog Pokrajinskega VOS in da se zališijo še priče tožiteljev, kakor tudi dodatne priče, vendar "tovariš sodnik" na to ni pristal. Njemu je že bilo vse jasno, tako jasno, da po njegovem najbrž tudi sodna razprava ne bi bila potrebna. Izdal je sklep:

"da se dokaz po predlaganih pričah s strani zasebnih tožiteljev zavrne kot nepotreben."

Temu sklepu pa je naslednji hip že sledil izrek sodbe:

"Obdolženi K o s o v e l Vinko se v smislu čl. 329 točke IZKP v zvezi s čl. 173 KZ oprosti obtožbe."

S takšno sodbo se je potrdilo tisto, kar je bilo prisotnim že ves čas postopka pred očmi. Sodna razprava je bila le farsa za javnost. Sodniku samemu ni šlo za resnico, njegova naloga je bila resnico prikriti. In to je tudi storil. Zaslišal je obdolženčeve priče, a še te površno. Njihovih vprašanj ni preizkusil z navzkrižnimi vprašanji, vse njihove trditve je sprejel kot »čisto resnico«, tudi takrat, ko so bile med seboj v nasprotju, tožiteljema pa ni dovolil, da bi z nasprotnimi pričami opozorila še na drugo plat resnice. Tako sta bili pričevanje Emila Bavčarja in Milana Breclja sprejeti brez komentarja, pričevanja Mirana Štruklja, ki je bilo nasprotno od njunega, pa je sodnik ignoriral.

Te pretirane ugotovitve sta leta 1994 in 1995 priznala Vinko Kosovel in Ciril Bavčar, ko sta bila o isti stvari ponovno zaslišana pred preiskovalnim sodnikom Okrožnega sodišča v Novi Gorici. Toda o tem kasneje! Zdaj se povrnimo k sodbi sodnika posameznika Lovra Kerča, katero pa jo je s svojo obrazložitvijo še takole utemeljil:

"Sodišče ni imelo povoda podvomiti v verodostojnost zaslišanih prič, kajti vse priče so izpovedale jasno in prepričljivo in je sodišče dobilo vtis, da so govorile resnico. Sodišče je dalo vero tudi zagovoru obdolženca, ker je zagovor v skladu z izjavami prič v tem, na kakšen nalog je bil Stanislav Cigoj likvidiran.

Da je obdolženec tak nalog dobil od Pokrajinskega štaba VOS-a, je potrjeno po pričah.

Obdolženec, ko je prejel tak nalog za likvidacijo tudi ni imel kaj premišljati ali je nalog pravilen ali ne, ker je vršil funkcijo podrejenosti in tudi ni mogel preverjati ali so razlogi za likvidacijo pravilni ali niso.

Ker pa je obdolženec videl, da se mora likvidacija Stanislava Cigoja izvršiti zaradi njegovega izdajstva in slabega zadržanja, zato je tudi v očeh obdolženca Cigoj Stanislav ostal izdajalec naroda in je tako tudi napisal v svojo izjavo.

Nesporno je, da Cigoj Stanislav je bil v NOV, da je bil komandir čete v bojih okrog Gorice...

Sodišče je tudi ugotovilo, da je zasebni tožitelj Kosovel Abton podal svojo prvo izjavo dvoumno, ker ni navedel, po kom je bil Stanislav Cigoj ubit. V drugi pa je to sicer navedel s pristavkom, da je bil po njegovem mišljenju ubit v sled domačega sovraštva, ne da bi se o tem predhodno informiral, odnosno stvar raziskal. S takimi izjavami, za katere je izvedel obdolženec je očitno lahko pomislil, da je osebni tožitelj potvoril dejstva in lažno pričal, ker obdolženec je dobro vedel zakaj je bil Cigoj Stanislav likvidiran, kar je na glavni obravnavi dokazal.

Zasebna tožitelja sta predlagala sodišču vrsto prič, ki naj bi pričale o tem, da je bil pokojni Stanislav Cigoj ustreljen vsled sovraštva sovaščanov. Sodišče je predlog zasebnih tožiteljev za izvedbo po predlaganih pričah zavrnilo, ker sodišče ni upravičeno preverjati ali je upravni postopek in odločba upravnega organa pravilna ali ne. Štab Pokrajinskega VOS-a je bil tedaj upravni organ, ki je imel tudi funkcijo vojnega sodišča.

Obdolženec kot zavedni državljani je podal izjavo o tem, zakaj je bil likvidiran Cigoj Stanko in da se prekine z izplačevanjem invalidnine zasebni tožilki Tereziji Cigoj, je napravil le svojo državljansko dolžnost.

Ni se pa osebna tožitelja posrečilo v kazenskem postopku dokazati obratno...

Ker sodišče ni moglo ugotoviti bistvenih znakov kaznivega dejanja obrekovanja iz čl. 169/I KZ in ker obdolženec ni podal svoje izjave Invalidski komisiji z namenom obrekovanja zasebnih tožiteljev odnosno pok. Cigoj Stanislava, je sodišče obdolženca v smislu čl. 329 točke IZKP v zvezi s čl. 137 KZ oprostilo vsake krivde in kazenske odgovornosti.

Ker je bila izrečena oprostilna obsodba, trpita stroške kazenskega postopka v smislu čl. 91 odst. IV. ZKP zasebna tožitelja vsak do ene polovice.

Sodba je s tem utemeljena."

Navedeni povzetek sodbe dokazuje, da se je sodnik popolnoma prilagodil logiki in pojmovanju morilcev Stanislava Cigoja. Trajalo je kar tri desetletja in pol, da je najvišji pravni forum v tedanji republiki Sloveniji zmogel kritični odnos do tovrstnega "pravnega" mišljenja in je bilo s sodbo Vrhovnega sodišča Republike Slovenije I Ips 71/91-3 od 5. 6. 1991 ugotovljeno:

"dejansko stanje ni bilo pravilno ugotovljeno."

Poznavalci prava, ki so se z navedeno sodbo lahko seznanili šele kasneje, vsekakor pa pred letom 1990, so že tedaj opozarjali na mišljenjski anahronizem, vsebovan v stališčih sodnika Lovra Kerča. To stališče, da Vinko Kosovel ni imel kaj razmišljati, ali je nalog za likvidacijo Stanislava Cigoja pravilen ali ne, je enako vrednotje stališču kakšnega nacističnega sodnika ali predstavnika kateregakoli totalitarnega sistema, ki od svojih podanikov terja brezpogojno poslušnost in izvajanje nalogov in povelj, čeprav bi s tem kršili človekove pravice ali storili kaznivo dejanje. Takšna totalitarna logika je bila obsojena že na Nürenberškem procesu in osebna odgovornost tistih, ki izvršujejo tuja povelja, je postala temeljno načelo mednarodnega prava, in je dobilo svojo potrditev v številnih mednarodnih dokumentih.

Zasebna tožilca nista imela druge možnosti kot poslužiti se rednega pravnega sredstva. Po odvetniku Viktorju Mlekužu sta 19. aprila 1955 vložila pritožbo na Okrožno sodišče v Novi Gorici in sicer z a r a d i :

1. bistvene kršitve določb kazenskega postopka,
2. zmotne in nepopolne ugotovitve dejanskega stanja.

V pritožbi sta zasebna tožilca odločno ugovarjala sodnemu postopku in dokazovala, da sodišče ni upoštevalo njunih trditev in dokazov, ki bi sodišču omogočile spoznanje resnice. Očitala sta sodniku, da je svojo sodbo oprl le na izpovedbe prič, ki so neobjektivno pričale le zoper Stanislava Cigoja, ob tem pa tudi izjav teh prič ni kritično razmotril.

Opozarjala sta torej, da je sodnik svojo sodbo v celoti oprl na izpovedbe Vinka Kosovela, na njegove priče, ki Stanislava Cigoja niso niti dobro poznale, in da je izmišljeni nalog Pokrajinskega štaba VOS upošteval kot dokazno dejstvo. Sodnik se ni poglobil v drugo plat, v celo vrsto pismenih in overovljenih pričevanj, iz katerih bi nedvomno spoznal, da pokojni Stanislav Cigoj:

- ni bil nikdar izdajalec svoje naroda,
- ni bil nikdar včlanjen v fašistično stranko,
- da je bil mobiliziran v redno italijansko vojsko,
- da ni bil nikdar tolmač neke fašistične edinice na Dolenjskem in da se tam tudi ni nikdar nahajal, temveč na območju Like, v artilerijski enoti kot višji vodnik (sergente maggiore), z delom v skladišču in da je kot tak skupaj z drugimi Slovenci veliko pomagal tamkajšnjemu prebivalstvu in s tem tudi partizanom,
- da se je že drugi dan po kapitulaciji Italije prostovoljno vključil v NOV na Primorskem, bil borec in komandir čete na Goriški fronti, kjer je po nemški ofenzivi zbolel in z odpustnico odšel domov na zdravljenje, od koder so ga sredi decembra 1943 pripadniki Idrijskega VOS z Vinkom Kosovelom na čelu aretirali in zahrbtno ubili zaradi "domačega sovraštva" in ne po "izrečnem nalogu Pokrajinskega štaba VOS".

Zasebna tožitelja sta prvostopenjski sodbi ugovarjala tudi zato, ker sodišče ni upoštevalo listin, iz katerih je razvidno prizadevanje pokoj-

nikovih svojcev in organov sodstva NOV po rehabilitaciji Stanislava Cigoja in kaznovanju krivcev njegove likvidacije. V ta namen sta predložila prošnjo Emilije Kosovel javnemu tožilcu Komande vipavskega vojnega področja za prekop trupla Stanislava Cigoja in njegov prekop na domače pokopališče v Malovšah, kot tudi potrdilo oziroma odpustnico OK VOS za Ajdovsko okrožje Cigojevi družini oziroma o pomoči "hiše št. 76 v Malovšah" narodnoosvobodilnemu gibanju.

Pritožitelja sta v svoji pritožbi tudi poudarila, da v izjavi Antona Kosovela, ki jo je podal kot priča, ni nič dvoumnega.

Iz navedenih elementov pritožbe je razvidno, da sta zasebna tožitelja v pritožbi izhajala le iz tistih podatkov in listin, s katerimi sta takrat razpolagala, saj na vpogled v kakšno arhivsko dokumentacijo, posebej v dokumentacijo organov VOS, še pomisliti ni bilo mogoče. Pa četudi bi takrat razpolagala s temi dokumenti, s katerimi Anton Kosovel razpolaga danes, končni rezultat sodnega postopka ne bi mogel biti drugačen kot je bil. Kajti v takratnem totalitarnem sistemu ni bilo nikomur dovoljeno prebiti ledu laži in pokazati resnico.

In čeprav sta tožitelja podala zelo izčrpno pritožbo in navedla tehtne razloge zanjo, je Okrožno sodišče kot pritožbeno sodišče na nejavni seji 23. maja 1955 r a z s o d i l o:

"Pritožbi zasebnih tožilcev Cigoj Terezije in Kosovel Antona se kot neutemeljena zavrneta in se sodba sodišča prve stopnje p o t r d i."

Okrožno sodišče je pritožbo zavrnilo z obrazložitvijo, ki se v bistvu ni razlikovala od obrazložitve prvostopenjske sodbe. Tudi ono je v svojem sklepu dalo vso težo zagovoru Vinka Kosovela in njegovih prič in kot verodostojnost potrdilo ugotovitev Okrajnega sodišča, da je obdolženec de iure in de facto za aretacijo in likvidacijo Stanislava Cigoja prejel nalog Pokrajinskega štaba VOS za Primorsko, da je torej le izvršil nalog nadrejenega organa VOS, katerega odlok je "na takratni stopnji razvoja naše ljudske oblasti imel značaj sodbe."

Pritožbeno sodišče se ni v ničemer poglobilo v pritožbene razloge pritožiteljev glede zmotne in nepopolne ugotovitve dejanskega stanja kot tudi ne na bistvene kršitve kazenskega postopka, ki so bile storjene s tem, da niso bile zaslišane priče tožiteljev niti niso bile upoštevane listine, ki sta jih sodišču predložila tožitelja. Pritožbeno sodišče se je enako sodišču prve stopnje tudi enostransko postavilo na stran Vinka Kosovela, ko je ocenilo, da ta s svojo izjavo Invalidski komisiji ni imel namena žaliti čast in dobro ime pokojnega Stanislava Cigoja, temveč le opozoriti oblast, da je bil Cigoj Stanko likvidiran kot narodni izdajalec in s tem preprečiti "nezakonito prejemanje invalidske pokojnine."

Okrožno sodišče je s svojimi stališči ne le branilo nepopolne in zmotne ugotovitve sodnika Lovra Kerča, temveč si je na račun pritožiteljev in še posebej Antona Kosovela privoščilo nove žalitve, ko ga je zafrkljivo

poučilo, »da bi mu kot borcu NOV moralo biti znano, kakšne naloge je imel VOS in bi tudi moral vedeti, da je VOS likvidiral narodne izdajalce, ker je imel posebna pooblastila za borbo proti narodnim izdajalcem in sovražnikom NOB.« Sodišču tudi ni v čast naslednja ugotovitve, ki s pravno logiko nima nobene zveze:

«Čim pa je bila izvedena likvidacija Cigoj Stanka po organih VOS, je bilo splošno znano, da je bil ta likvidiran kot narodni izdajalec, zaradi česar bi se lahko ugotovilo nasprotno le z obnovo kazenskega postopka, kar pa je v sedanjem času izredno težko, ker niso na voljo zapisniki VOS, ki so bili temelj za likvidacijo.»

Ta, po svoji logiki srednjeveški sofizem, nas pouči, da so bile vosovske sodbe enake božjim sodbam. Dokaz, da je bil nekdo kriv, je bil v tem, da je bil obsojen. Bog nedolžnih ni sodil. Tudi "sodniki" so bili brezmadežno božje orodje, razsodili so prav, čeprav niso dosegli zapisniki, na podlagi katerih so sodili. Tudi likvidatorji so bili božje orodje in torej nezmotljivi. Da pa je že med vojno samo prav partizanski javni tožilec ugotovil možnost z l o r a b e s l u ž b e n e o b l a s t i in za to kaznivo dejanje že napisal obtožnico zoper domnevnega storilca Vinka Kosovela, okrožno sodišče ni hotelo niti slišati.

Okrožno sodišče pa se je tudi izrecno opredelilo zoper prizadevanja Antona Kosovela, rekoč:

«da zasebni tožilec ni bil upravičen, da poda takšno izjavo v korist pok. Cigoj Stanka, zlasti še, ko je vedel, da je bil Cigoj Stanko likvidiran po VOS-u kot narodni izdajalec. V tem primeru bi bil zasebni tožilec Kosovel Anton edini upravičen, da bi skupno s Cigoj Terezijo predlagal obnovo kazenskega postopka in šele, ko bi ta dokazal, da je bil Cigoj Stanko res likvidiran na podlagi napačnih informacij, bi lahko podal izjavo, da je bil pokojni Cigoj Stanko likvidiran na podlagi napačnih informacij, odnosno radi domačega sovraštva.

V kolikor pa predlaga tudi zasebni tožilec Kosovel Anton zaslišanje prič, ki naj bi dokazale nedolžnost pokojnega Cigoj Stanka, pa je pripomniti, da je ta predlog n e u t e m e l j e n iz zgoraj navedenih razlogov.

Z ozirom na to se izkažeta obe pritožbi kot neutemeljeni in se ju je moralo zavrniti in v celoti potrditi sodbo prve stopnje.»

Da so bile vse te zvite in iz trte izvite "ugotovitve" senata pod vodstvom Kazimirja Škarabota le sestavni del "sodnega" scenarija, katerega naloga je bila še naprej skrivati resnico, je bilo vsem prizadetim jasno. Težje pa je bilo to deseteroglavo hidro zgrabiti na pravem mestu in ji streti strupene jezike, s katerimi je potrjevala že med vojno storjene krivice in jim dodajala še nove. To je po 36 letih uspelo šele Vrhovnemu sodišču Republike Slovenije, ko je z že omenjeno sodbo I IPA 71/91 z dne 5. junija 1991 razsodbo Okrožnega sodišča v Novi Gorici iz leta 1955 ocenilo takole:

«Pri pravni uporabi zakona bi sodišče druge stopnje bilo moralo ob reševanju pritožbe pooblaščenca zasebnih tožilcev te kršitve po I. točki 1.

odstavka 353. člena ZKP/53 upoštevati že po uradni dolžnosti in v skladu s 361. členom sodbo sodišča prve stopnje razveljaviti ter zadevo vrniti v novo odločanje.”

Z obravnavano razsodbo Okrožnega sodišča v Novi Gorici, s katero je bila potrjena sodba Okrajnega sodišča, so bile v kali zatrte vse možnosti za nadaljna prizadevanja, da bi s takrat in kasneje dosegljivimi dokazi, pričami in listinami dokazali nedolžnost Stanislava Cigoja in ugotovili dejansko odgovornost Vinka Kosovela in njegove skupine idrijskih vosovcev, ki so aretacijo in likvidacijo Stanislava Cigoja izvedli na lastno pest in ne po nalogu Pokrajinskega štaba VOS. A če sodišče že ni moglo in smelo v tedanjih okoliščinah ugotavljati resnice, ker bi to po policijsko zaščitnem stališču varuhov zgodovinske resnice lahko škodovalo ugledu narodnoosvobodilnega boja v celoti, kar je seveda bila čista izmišljotina, s katero so dejansko ščitili le sami sebe in svojo krvavo preteklost, bi od sodišča smeli pričakovati vsaj podporo prastaremu pravnemu načelu, da velja za nedolžnega vsakdo, dokler ni dokazano, da je res kriv: In dubio pro reo!

S takšnim stališčem bi bilo sodišče vsaj zaježilo nadaljnje blatenje spomina Stanislava Cigoja in ustavilo šikaniranje njegovih svojcev. Kaj je sodišču branilo, da svoje sodbe o krivdi ali nekrivdi Stanislava Cigoja ni moglo odložiti na čas, ko bodo “zapisniki, ki so bili temelj za likvidacijo,” dostopni javnosti in na ta način ohraniti svojo verodostojnost v očeh javnosti. S svojimi “uslugami” samozvanim Stanislavovim rabljem je ugledu narodnoosvobodilnega boja več škodovalo kot koristilo, saj je ljudski glas tovrstne sodbe ocenjeval natanko tako kot so bile izrečene, kot prikrivanje resnice, s tem pa so obdolžitve za krivične likvidacije in druga surova dejanja, storjena iz osebnih pobud, vse bolj padala na ramena celotne borčevske srenje, od katere pa velika večina ne med vojno ne po njej ni imela nobene zveze s podlimi dejanji posameznikov in jih je tako kot vsi normalni ljudje obsojala.

Tako se je pristranska, neobjektivna in krivična sodba Okrožnega sodišča postala izhodišče za nadaljnje maltretiranje svojcev pokojnega Stanislava Cigoja, saj je bil ta uradno spoznan in razglašen za narodnega izdajalca, s tem pa so bili moralno prizadeti vsi, ki so si kdajkoli prizadevali za razkritje resnice o njem in o njegovih rabljih.

A niso bili samo moralno prizadeti. Pravnomočna sodba, s katero je bil Vinko Kosovel oproščen vsake krivde in kazni, je postala podlaga za nadaljnje obrekovanje pokojnega Stanislava Cigoja in za ponoven maščevalen poseg proti njegovi materi Tereziji in njenim svojcem.

Vinko Kosovel je še z vročo pravnomočno sodbo odhitel v Prestranek k Valeriji Podgornik.

Pravnomočna sodba, izrečena v korist Vinka Kosovela je bila spodbuda tudi za Valerijo, da tudi ona s pomočjo sodišča pred javnostjo dokaže svojo nedolžnost. Po svojem zastopniku Ladu Lovreničiču, odvetniku iz Postojne, je vložila zasebno tožbo zoper Terezijo Cigoj in jo obdolžila obrekovanja. Ker pa tovrstna kazniva dejanja v nekaj letih zastarajo, je Valerija v svoji tožbi navedla, da je za obrekovanje izvedela 4. septembra 1955, ko jo je o tem obvestil Vinko Kosovel in ji ob isti priložnosti pokazal tudi sodbo, v kateri so bile citirane izjave Terezije Cigoj. Valerija je kot zasebna tožilka na koncu predlagala, da se zoper obtoženko Terezijo Cigoj uvede kazenski postopek in spozna za krivo, ker je v zasebni tožbi z dne 28. januarja 1955 KS 75/55-1 o njej izjavila:

“Res je njegovo bivše dekle Podgornik Valerija iz Malovš šte. 75 s katerim se je razšel in pričel hoditi z Darino Podgornik, skupaj z njenim bratom Podgornik Alojzom iz Malovš šte. 75 pričela intrigirati iz ljubosumnosti in osebnega sovraštva proti njemu, čaš, da je fašist in sovražnik pokreta. Slednje je trdila Podgornik Valerija, ki je napram zasebni tožilki (namreč Tereziji Cigoj) večkrat rekla, da se bo maščevala.”

Še pozneje pa, “da niso nobeni podatki prišli iz Pokrajinskega VOS-a, še manj kak nalog za njegovo likvidacijo. Namreč, da je prišla ovadba iz hiše Podgornik Valerije in njenega brata Alojza.”

S tem je obdolženka storila kaznivo dejanje obrekovanja po čl. 169 KZ ter naj se jo po tem zakonitem določilu obsodi na primerno kazen, obenem pa tudi povračilo stroškov tega sodnega postopka.

Valerija je svojo vlogo vložila na sodišče 25. septembra 1955, 19. decembra 1955 pa je sodnik Lovro Kerč razsodil, da je Terezija Cigoj zakrivila kaznivo dejanje obrekovanja, jo obsodil na 2.000 dinarjev denarne kazni in na povračilo stroškov kazenskega postopka 400 din.

O obrazložitvi sodbe je sodnik Kerč o krivdi Terezije Cigoj navedel naslednje:

“Obdolženka dejanje priznava, dočim krivdo zanika. V svojem zagovoru navaja, da je res na dan 28. januarja 1955 dala podatke svojemu zastopniku Mlekuž Viktorju, odvetniku v Novi Gorici, katere je vnesel v zasebno tožbo proti obdolženemu Kosovel Vinku in kakor zasebna tožilka navaja v svoji zasebni tožbi.”

Pričevanje Vinka Kosovela pa je sodnik povzel takole:

“Po priči Kosovel Vinku je dokazano, da je res dne 4. septembra 1955 pokazal zasebni tožilki zasebno tožbo, ki jo je vložila obdolženka zoper njega dne 28. januarja 1955, med katerimi je bilo tudi navedeno to, kar zasebna tožilka Podgornik Valerija navaja v zasebni tožbi proti obdolženki. Zasebna tožilka je tožbo Cigoj Terezije tudi tega dne prečitala. V času okupacije pa priča trdi, da z zasebno tožilko Podgornik Valerijo ni imel nobene zveze in mu ta ni nikdar pripovedovala o pokojnem sinu obdolženke.”

Med glavno obravnavo je sodnik Lovro Kerč zaslišal tudi priče, ki jih je predlagala Terezija Cigoj: Darino Podgornik, Zdravko Cigoj, Marto Cigoj, Mirka Štruklja, Milko Kosovel, Avgusto Cigoj in Ivanko Podgornik. Izpovedbe vseh teh prič so bile absolutno bremenilne za Valerijo Podgornik, vendar ne toliko, da bi jim sodnik lahko "poklonil vero" in se je pri utemeljitvi sodbe poslužil istega obrazca, kot ga je uporabil v oprostilni sodbi za Vinka Kosovela:

"Iz spisa Okrajnega sodišča v Gorici Ks 75/55 v zadevi obtožbe Vinka Kosovela je razvidno, da je bil Cigoj Stanko, to je sin obdolženke likvidiran po NOV zaradi tega, ker je vršil protinarodna dejanja kot izdajalec, kar je potrjeno po pričah, ki so čitale nalog za likvidacijo Cigoj Stanka, iz katerega je razvidno, da je Cigoj Stanko bil narodni izdajalec. Po pričah pa je tudi potrjeno, da so člani VOS-a za sektor Ajdovščina na Pokrajinski štab VOS-a poslali slabe podatke o Cigoj Stanku, katere podatke so dobili od ljudi na terenu. Nobena priča pa ni povedala, da bi take podatke o Cigoj Stanku dala zasebna tožilka."

Da so bila takšna neobjektivna in pristranska sodnikova stališča le del širše pripravljene in v ozadju zrežirane akcije, so dale slutiti že navedbe v tožbi Valerije Podgornik. Tam je zapisano, da je za "obrekovanje" Terezije Cigoj zvedela šele iz tožbe, ki ji jo je pokazal Vinko Kosovel. Tedaj datuma ni "odkrila" in tudi Vinko Kosovel ji ni znal iz lastnega znanja prišepniti, da mora molčati o obdolžitvah, ki jih je zoper njo že leta 1944 izrekla Terezija Cigoj. Če bi se namreč sklicevala na tisti datum, bi bilo "obrekovanje" zastaralo in Valerija ne bi imela pravne osnove za tožbo zoper Terezijo Cigoj. Tako pa je bila ta tožba spretno izkoriščena za to, da se vsake krivde in odgovornosti po sodni poti znebi tudi Valerija Podgornik. "Pravno" je to dosegla, o tem, kakšna pa je bila resnica, pa se je morala dogovoriti s svojo vestjo!

Sodnik Lovro Kerč je tudi to pot izkoristil priložnost in Tereziji Cigoj zadal udarce, ko je v razlago sodbe zapisal:

"Obdolženki se ni posrečilo dokazati svojih trditev o zasebni tožilki, češ da je ta povzročila smrt odnosno likvidacijo Cigoj Stanka.

Obdolženki se po nobeni predlagani priči ni posrečilo dokazati, da bi ovadba za likvidacijo prišla iz hiše tožilke, odnosno njenega brata Alojza."

In nazadnje sklep:

"Krivda obdolženke je v zadostni meri dokazana. Dokazano je tudi, da so podani vsi znaki kaznivega dejanja iz čl. 169/I KZ in tudi dokazano, da je obdolženka to dejanje storila."

Poleg kazni 2.000 din in povprečnine 400 din je morala Terezija Cigoj poravnati tudi stroške zasebne tožilke Valerije Podgornik v višini 5.476 din, kar je bilo za Terezijo Cigoj, takrat staro 77 let, osamljeno, brez dohodkov in nezmožno dela na kmetiji, velik udarec.

Toda glede na izkušnje, ki jih je imela s pritožbo zoper sodbo v korist Vinka Kosovela, se ni pritožila.

Sodba, s katero je bila Valerija Podgornik odvezana vsake odgovornosti za obrekovanje Stanislava Cigoja pred njegovo aretacijo in likvidacijo, pa ni bila zadnji moralni udarec, ki so ga doživeli pokojnikovi svojci.

Sodeč po članku Rehabilitacija, ki ga je v Ljudski pravici 19. aprila 1956 objavil Franc Pokovec – Poki, med vojno inštruktor Pokrajinskega komiteja KPS v PK VOS za Primorsko, je navdih tudi za članek prišel od Vinka Kosovela. Sodbi Okrajnega in Okrožnega sodišča v Novi Gorici, s katerima je bil Vinko Kosovel oproščen vsake krivde in odgovornosti za aretacijo in likvidacijo Stanislava Cigoja, sta bili za Vinka in njegove pajdaše velika zmaga, saj je bila njihova samovolja, ki je bila obsojena že med vojno, zdaj v celoti legalizirana. Seveda je bila sodba poučna tudi za Pokija, ki je Vinka dobro poznal in bil v podrobnostih seznanjen z ukrepi, ki jih je proti njemu podvzel PK VOS in mu za kršitve službene dolžnosti 22. januarja 1944 tudi prisodil najtežjo kazen – smrt.

Zdaj pa je Poki lahko prebral črno na belem, napisano z avtoriteto Okrajnega in okrožnega sodišča, da Vinko ni ničesar zakrivil. Kaj je zdaj botrovalo odločitvi Franca Pokovca – Pokija, da je zatajil resnico in se postavil na stran Vinka Kosovela? Zgolj oportunizem, da ni nič narobe, če mirnodobsko sodišče odobri medvojno samovoljo vosovskih odpadnikov, ali morda kakšen ostanek slabe vesti, ker je januarja 1944 tudi on obsodil samovoljo Vinka Kosovela?

Kakorkoli. Poki je v svojem članku brez zadržkov izrekel vso podporo Vinku Kosovelu, zatajil resnico in pljunil na prizadevanja PK VOS med vojno, pa tudi na vse druge, ki so si prizadevali, da bi resnica prišla na dan in da bi končno bilo zadoščeno tudi pravici.

Poki je samozavestno komentiral dogajanje pred Okrajnim in Okrožnim sodiščem v Novi Gorici in izrekel polno politično in moralno podporo Vinku Kosovelu. To mu je bilo omogočeno tudi zaradi tega, ker je v sistemu tedanje totalitarne oblasti predstavljal nesporno avtoriteto. Zanimivo pa je bilo, da je to avtoriteto raje uporabil v korist samovoljnega vosovskega likvidatorja, katerega je nekoč tudi sam obsojal, kot pa v korist njegovih žrtev. S tem je javnosti predstavil svoj moralni profil, za katerega se je kmalu izkazalo, da je problematičen.

Članek v Ljudski pravici je sklenil z naslednjim aktivističnim komentarjem:

“O gornjem primeru morda ne bi bilo vredno razpravljati. Vendar to ni edini primer, da nekateri ljudje deset let po končani vojni, ali bolj rečeno, šele deset let po končani vojni smatrajo, da je nastopil čas za njihovo rehabilitacijo, ali za rehabilitacijo svojcev. Poizkus matere iz Malovš in

tistih, ki stojijo za njo, da bi obračunali s partizanom, ki je izvedel postavljeno nalogo in sosedu, ki so aktivno sodelovali v NOB, ni osamljen.

Kot po nekem pravilu, sicer pa je to tudi razumljivo, so naši aktivisti vedno tisti, nad katerimi se najraje znašajo svojci i z d a j a l c e v in njim podobna družčina. Ti kričači so najbrž mišljenja, da je po desetih letih že bolj težko zbrati potrebno obremenjevalno gradivo za dokaze izdajstva v minulosti. Verjetno mislijo taki ljudje, da jim z leti rastejo tudi izgledi za obračun z našimi borci. Kdo bi ne spoznal njihovih namenov!

Navadno se vsa reč tako začne, da kujejo, namigujejo in izzivajo naše taki in njim podobni zelo previdno, a vendar na vse mogoče načine. Pri tem pa čakajo, kdaj bodo sosedu popustili živci, da jim bo zabrusil resnico v obraz. Ko se to zgodi in je beseda izgovorjena, pa hajd na sodišče branit svojo čast.

Ali ni to zelo cenen poskus rehabilitacije? Da, zares poceni rahabilitacija!

Kdor le malo pozna našo revolucijo, ta ve, da prav v teh časih osebno sovražstvo ni igralo skoraj nikakršne vloge. Drugače tudi ni moglo biti, saj je šlo za življenje ali smrt.

Mar naj bi tedaj izdajalce božali? Kaj takega je bila sposobna samo sveta katoliška cerkev, ki je stoletja pridigala svojim vernikom "ljubite svoje sovražnike", hkrati pa jih tako množično in zverinsko uničevala, da se z njo komaj merijo fašisti s svojimi zloglasnimi taborišči.

Toda nekateri ljudje mislijo, da bo prišel čas, ko bodo lahko obračunali z našimi borci. Ob takih mislih si verjetno z veseljem manejo roke, češ "božji mlini meljejo počasi."

Samo komu?"

Zanimivo je, da Franc Pokovec – Poki ni naravnost, poimensko vzel v zaščito Vinka Kosovela. Pokovec brani anonimnega starega partizana, "ki je izvedel postavljeno nalogo." Šele z omenjanjem žrtve, pokojnega Stanka iz Malovš, "likvidiranega kot izdajalca", "Tončka kot njegovega nečaka" in "matere iz Malovš", so domačini lahko sklepali, kaj ima v mislih Franc Pokovec. Članek pa je bil napisan tako, da z njim niso mogli polemizirati niti tisti pripadniki VOS, ki so Vinka kot aretiranca stražili in ga vodili na streljanje, kar dobro poučeni, kako in kdaj je prekoračil svoja pooblastila in za kaj si je zaslužil najstrožjo kazen.

Vse to je dobro vedel tudi Franc Pokovec, kot se je seveda tudi zavedal, da je prav on Vinka tudi postavil za sekretarja partijske celice v četi VOS za Idrijsko okrožje, kakor tudi za sklep PK VOS o justifikaciji Vinka, ki ga je Stanko izpovedal na sestanku Celice, katere sekretar je bil Poki. Verjetno bi pred javnostjo deset let po vojni težko spravil v sklad vsa protislovja, zato se je odločil za takšen način njegove obrambe kot je opisan.

Sicer pa se kaj takega s strani Franca Pokovca ni zgodilo prvič. Svojo avtoriteto je nečastno zapravil okrog leta 1963, ko je nanj v Pražakovi

ulici v Ljubljani iz osebnih razlogov streljal miličnik in ga težko ranil. Od tedaj naprej se ni pojavljal pred javnostjo vse do svoje smrti leta 1991.

Z njegovim člankom ponovno osramočena mati pokojnega Stanka Cigoja je po njegovem izidu leta 1956 na izrezanem in ohranjenem besedilu s svinčnikom dopisala: "B o g p l a č a j Poki hvala!" Če bi verjeli v Boga in njegovo pravičnost, bi rekli, da se je tako tudi zgodilo.

Seveda pa Anton Kosovel kot direktno omenjeni v Pokovčevem članku ni mogel mirno prenesti njegovih obtožb in potvarjanja resnice, še manj pa posmeha, namenjenega Stanislavovi materi in ne nazadnje njemu osebno.

Na članek Rehabilitacija je napisal izčrpen odgovor.

V njem je argumentirano spodbijal laži in prikrito podporo nečastnim dejanjem, se postavil po robu žalitvam, blatenju časti in dobrega imena žrtve, katere krivda ni bila nikoli dokazana, žalitvam matere Terezije in tudi njega osebno.

Iz obsežnega odgovora navajamo le nekaj uvodnih misli:

"V 98. številki Ljudske pravice od 19. aprila 1956 je tovariš Franc Pokovec–Poki objavil sestavek pod naslovom "Rehabilitacija". Moram mu odgovoriti. Ne zaradi sebe, ne zaradi njega, ki se je navidezno nepoklican vmešal v to žalostno zadevo. Odgovoriti mu moram zaradi resnice in pravice, odgovoriti mu zaradi časti, zaradi bolečine slovenske matere. Odgovarjam mu tudi zaradi sovraštva, ki se ni moglo ustaviti niti pri grobu. Slovensko primorsko ljudstvo se je borilo proti fašističnemu nasilju zaradi svobode, zaradi resnice in pravice. Borilo se je za svobodo, ker je vedelo, da mu le svoboda prinese resnico in pravico. Naj to težko preizkušeno ljudstvo tudi v tem primeru ve, kje sta resnica in pravica."

Razumljivo, da takšen odgovor, sklicujoč se na resnico in prežet z idealom boja primorskega ljudstva za svobodo in združitev s Slovenijo, ne pa za revolucijo, v tistem času ni mogel biti objavljen, saj bi v verigi braniteljev Vinka Kosovela marsikoga prizadel. In namesto objave je bil Anton Kosovel deležen pismenega obvestila uredništva Ljudske pravice s podpisom Djura Šmicbergerja:

"V zvezi z našim razgovorom Vam sporočamo naslednje:

V vaši zadevi smo se pozanimali pri Javnem tožilstvu, razen tega se bomo povezali z invalidsko komisijo, kjer je še vsa zadeva v teku. Zato tudi še ne moremo sprejeti končne odločitve glede tega, ali bi Vaš odgovor objavili v časopisu. Pripominjamo hkrati, da je seveda naša dolžnost, da se o tem pomenimo z avtorjem prvega članka tov. Pokovcem. V kolikor se ne morete zadovoljiti s tem našim pojasnilom, imate po zakonu o tisku možnost uvesti sodni postopek, vendar pa mislimo, da bomo stvar lahko uredili brez njega."

Navedenemu dopisu je sledilo še eno obvestilo uredništva Ljudske pravice. Po razgovoru z Invalidsko komisijo in avtorjem članka tov. Pokovcem je 28. junija 1956 glavni urednik Ivan Šinkovec sporočil:

“Mislimo, da je za razčiščevanje teh vprašanj najbolje, če vložite v smislu zakona o tisku tožbo pri pristojnem sodišču v Ljubljani, proti piscu članka, to je Francu Pokovcu – Pokiju.”

Anton Kosovel je presodil, da se nima smisla spuščati v “razčiščevanje” s Francem Pokovcem – Pokijem, želel pa je tudi počakati na razplet zahteve za obnovo postopka zoper Stanislava Cigoja, ki sta jo bila z materjo pokojnega Terezijo Cigoj vložila 6. julija 1955 na Okrajnem sodišču v Novi Gorici. Prav tako pa tudi še ni bil končan upravni postopek v zvezi z družinsko invalidnino, ki jo je dotlej po pokojnem sinu prejemale Terezija Cigoj.

Napotek za možno obnovo kazenskega postopka zoper Stanislava Cigoja, katerega cilj bi seveda bila prav njegova sodna rehabilitacija, sta Terezija Cigoj in Anton Kosovel dobila prav v sodbi Okrajnega sodišča v Novi Gorici Ks 75/55, s katero je to potrdilo sodno Okrožnega sodišča.

Okrožno kot pritožbeno sodišče je namreč v obrazložitvi svoje sodbe navedlo, da bi sklep Pokrajinskega VOS-a za Slovensko Primorje bilo mogoče spremeniti le, če bi “zaradi izraza r e s n i c e izvedli obnovo kazenskega postopka zoper pokojnega Stanislava Cigoja”, seveda s predhodnim ali tihim pristankom na lažno varianto Vinka Kosovela, da je bil Stanislav likvidiran po nalogu Pokrajinskega VOS-a. Sodišče je namreč ocenilo, da je:

“Odlok VOS-a za likvidacijo Stanislava Cigoja je imel na takratni stopnji razvoja naše ljudske oblasti z n a č a j s o d b e .”

Čeprav sta tožitelja v sodnem postopku proti Vinku Kosovelu ves čas oporekala njegovi laži o nalogu PK VOS za likvidacijo Stanislava Cigoja, sta morala to laž sprejeti, če sta v skladu s prej navedenim stališčem sodišča hotela sprožiti obnovo postopka za spremembo sklepa, ki je imel “značaj sodbe”. Sodila sta namreč, da morata izkoristiti prav vse možnosti, da se o krivdi Stanislava Cigoja ponovno razpravlja in dokaže absurdnost vseh obtožb, na podlagi katerih naj bi bilo odločeno o njegovi likvidaciji.

Kot že rečeno, je bil takšen predlog vložen na pristojnem Okrajnem sodišču v Novi Gorici 6. julija 1955, vložili pa so ga Terezija Cigoj, Emilija Kosovel in Anton Kosovel.

V uvodnem delu svojega predloga so dobesedno navedli sklep Okrajnega sodišča z izrekom krivične sodbe Ks 75/55 in z obrazložitvijo, v nadaljevanju pa opisali življenje in delo Stanka Cigoja s končno ugotovitvijo, da je bila nad njim izvršena krivična obsodba in izvršena smrtna kazen, čeprav ta ni bil narodni izdajalec in sovražnik NOB. Da bi svoj predlog ustrezno utemeljili, so navedli tudi neprijetne okoliščine, ki so nastale v zvezi z družinsko invalidnino:

“Mati pokojnega Cigoj Terezija iz Malovš je leta 1951 vložila prošnjo za doseg pokojnine, medtem pa je 25. januarja 1955 prejela od OLO Gorica, Tajništva za socialno politiko dopis št. 3005 s sporočilom, da se ji invalidska knjižica ne more vrniti, češ da razpolaga omenjeno tajništvo s podatki, iz katerih je razvidno, da je bil njen sin likvidiran radi izdajstva in protinarodnega delovanja za časa NOV.”

Napisali so, da to boleče izkrivljanje resnice v škodo časti in dobrega imena pokojnega Stanka predlagateljem nalaga, da v boju za resnico in pravico zahtevajo rehabilitacijo pokojnika in s tem povrnitev časti in dobrega imena vsem prizadetim svojcem.

Enako kot v prvotnem tožbenem zahtevku zoper Vinka Kosovela (sodba Ks 75/55) so sodišču predložili številne pismene in overovljene izjave prič, pokojnikovih tovarišev iz italijanske vojske, soborcev z Goriške fronte in sovaščanov ter druge listine, s prošnjo, da se vzamejo v postopek sodne presoje v prid rehabilitacije pokojnega Stanislava Cigoja.

Okrajno sodišče je na njihovo vlogo 30. julija 1955 odgovorilo s sklepom II.R 127/55-2, ki se je glasil dobesedno takole:

Okrajno sodišče v Gorici je z ozirom na predlog 1/kapetana Kosovel Antona v službi pri Vojnem okragu Split, 2/Kosovel Milke, p. Črniče in 3/Cigoj Terezije, Malovše p. Črniče, da se dovoli obnova kazenskega postopka zoper pok. Cigoj Stanislava iz Malovš

s k l e n i l o :

I. Izreče se stvarna nepristojnost pozvanega sodišča v tej stvari.

II. Spis se odstopi stvarno pristojnemu vojaškemu sodišču v Ljubljani v nadaljni postopek.

O b r a z l o ž i t e v :

“Iz podatkov tu sodnega kazenskega spisa zoper Kosovel Vinka opr. št. Ks 75/55 izhaja, da je nad Cigojem Stanislavom bila izvršena smrtna obsodba v postopku in po določilih Odloka za zaščito Slovenskega naroda in njegovega gibanja za združitev in osvoboditev, ki ga je izdal jeseni 1941 SNOO, v zvezi z resolucijo plenuma okrožnega odbora OF za slovensko ozemlje zasedeno po Italiji. Ta odlok je veljal vse do septembra 1944, ko je stopila v veljavo Uredba glavnega štaba NOV in POJ o vojaških sodiščih. Ta odlok je bil že pred tem izpopolnjen z odlokom glavnega štaba NOV in POS z dne 5. avgusta 1943 o postavitvi brigadnih in odrednih sodišč.

Z ozirom na gori navedene odloke, ki so veljali v času NOV in v tistem času, ko je bila izvršena smrtna obsodba nad Cigoj Stanislavom, je smatrati, da je bila taka obsodba izvršena po vojaškem sodišču ali po pooblaščenem vojaškem organu. Z ozirom na to ugotovitev je za dovolitev obnove pristojno vojaško in ne civilno sodišče. Po čl. 381 ZKP je pristojno za dovolitev obnove tisto vojaško sodišče, ki je na prvi stopnji izreklo sodbo.

Okrajno sodišče v Gorici
30. VII. 1955”

Sodnik Cotič Drago I.r

Vojaško sodišče v Ljubljani je po prejemu spisa z zahtevo za obnovo kazenskega postopka zoper Cigoj Stanislava spis zadržalo in odložilo, ker očitno ni bilo zainteresirano za obnovo kazenskega postopka. Minevali so tedni in meseci, od njih pa nobenega glasu. Predlagatelji so začeli postajati nestrpni in nezaupljivi. Anton Kosovel je v skupnem imenu nekajkrat interveniral pri omenjenem vojaškem sodišču. Tudi osebno se je oglasil pri predsedniku tega sodišča in ga prosil za čimprejšnjo rešitev. Žal se kljub obljubam ni nič premaknilo. Z zavlačevanjem so najbrž hoteli zadevo spraviti v brezizhoden položaj, Antonu pa v vojaškem dosjeju dodati nekaj črnih pik.

Nazadnje se je le premaknilo. Žal spet nenačelno. Po zgledu Okrajnega sodišča Gorica se je tudi vojaško sodišče razglasilo za nepristojno in celoten spis prve dni januarja 1956 odstopilo Javnemu tožilstvu SR Slovenije v nadaljni postopek.

Javno tožilstvo LR Slovenije se sicer ni razglasilo za nepristojno, je pa ugotovilo, **da ni našlo osnove za obnovo kazenskega postopka** in ves spis vrnilo na naslov Antona Kosovela oziroma na Vojni okrug Split. Zanimiv je bil drugi odstavek tega dopisa:

“V prilogi Vam vračamo vse listine, katere ste predložili zgoraj navedenemu dopisu. Te listine Vam utegnejo služiti v eventuelnem postopku pred drugimi ustanovami, ki morda odrekajo svojcem kakršnekoli pravice glede na likvidacijo pokojnega Cigoj Stanislava in glede katere dokazujete, da je bila izvršena pomotoma, ker zadržanje Cigoj Stanislava ni bilo i z d a j a l s k o.

Javni tožilec LRS
Pavličič Jože l.r. “

Zdaj je bilo končno jasno, da je tožitelje Okrožno sodišče v Gorici le zavajalo in njihovo pozornost usmerilo stran od tega sodišča, s tem pa so jim v bistvu prizadejali še en poraz. Zdaj so tudi že lahko sklepali, da nihče ne bo hotel začeti postopka za pokojnikovo rehabilitacijo in da bo temu ustrezen tudi zaključek revizijskega postopka v zvezi z družinsko invalidnino pokojnikove matere Terezije Cigoj. Vse to so bile posledice lažnih izjav Vinka Kosovela in Cirila Bavčarja junija 1954.

Tako je tudi navedeni dopis Javnega tožilstva LRS ostal mrtva točka, saj ni nikogar zavezoval in ga v nadaljnjih postopkih pred upravnimi organi ni bil nihče dolžan upoštevati. Nasprotno, vse merodajne ustanove so se sklicevale le na pravnomočno sodbo Okrajnega sodišča v Gorici, s katero je bila strjena lažna izjava Vinka Kosovela in vsa odgovornost za likvidacijo Stanislava Cigoja prevajena na PK VOS.

Tako je pač bilo! Vsa prizadevanja za rehabilitacijo Stanislava Cigoja so padla pod kolesje režima, ki ni dopuščal nobene rehabilitacije žrtev VOS OF. Kljub temu pa je bilo očitno, da ta brezpogojna podpora VOS

vendarle ni bila brezpogojna. Vsi so zavračali presojo pravilnosti in pravičnosti teh sklepov, nihče pa jih ni bil pripravljen izrecno potrditi. Verodostojnost oblasti je torej ostajala sporna.

Vzporedno z obravnavanimi sodnimi postopki pa je še vedno potekal tudi revizijski postopek glede družinske invalidnine Terezije Cigoj. Takoj po pravnomočnosti sodbe Okrajnega sodišča v Gorici z dne 9. junija 1955 je OLO Gorica – tajništvo za zdravstvo in socialno politiko, celoten invalidski spis s priloženima sodbama Okrajnega in Okrožnega sodišča odstopil Invalidski upravi LRS v Ljubljani v nadaljni postopek.

Tu pa se je scenaristom sodnega postopka oziroma revizije družinske invalidnine nepričakovano zataknilo. Invalidska uprava je po vsestranski in neodvisni presoji dokumentov v spisu, še posebej obeh sodb, ugotovila, da zadeva glede zahtevka po reviziji oziroma po ukinitvi družinske invalidnine uživalci Tereziji Cigoj še ni povsem jasna. Spis je bil v celoti vrnjen OLO Gorica v dodatno preiskavo.

Invalidska uprava je v svojem dopisu opozorila na bistveno vprašanje celotnega problema, zato je prav, da se ta del pisma v celoti citira:

“Priloženi sodbi Okrajnega in okrožnega sodišča ne dajeta nikakega dokaznega materiala. Sodbi obravnavata kaznivo dejanje zoper čast in dobro ime po čl. 169 kazenskega zakonika. Gre za spor med pričami. Problema Cigoj Stanka sodišči nista obravnavali neposredno.

Če bi bil Cigoj Stanko likvidiran kot italijanski zaupnik in izdajalec pri delu samem, ni kaj razmišljati. Dejstvo samo govori. Aretiran pa je bil kot partizan ali partizan na zdravljenju. To dejstvo pa nujno narekuje, da je treba zadevo vsestransko preiskati in zbrati dokaze o pokojnikovem izdajstvu in sodelovanju z Italijani. Zdaj se nič več ne mudi in je razčiščevanje zadeve nujno potrebno. Srditi spopad med pričami daje misliti, da zadeva ni povsem v redu.

Treba je ugotoviti vse generalije o Cigoj Stanislavu, v italijanski vojski, v NOV in na terenu...

Treba je zaslišati vse bivše borce...

Na spreten način je treba ugotoviti svojstvo prič Bavčar Cirila (ki trdi, da Cigoj Stanko nikdar ni bil borec NOV), Kosovel Vinka, Kosovel Antona, Podgornik Jožefe. Ali je mogoče komu od njih očitati kaj neobjektivnega, kaj osebnega? Ali so med seboj v sporu in zakaj? Od kod so doma, kako so se poznali med vojno med seboj in s pokojnim Cigoj Stanislavom?”

Dopis, ki ga je podpisala dr. Neda Žirovnik, je dokument razumnega in logičnega pristopa k problemu in odpira vsa bistvena vprašanja, za razjasnitev katerih so bili zainteresirani svojci. Po poti, ki jo je predlagala dr. Žirovnikova, bi nedvomno morali priti do resnice, do argumentov za takšno ali drugačno sodbo, do dejstev, ki jih nihče ne bi mogel zanikati. Upravnemu organu je bila naložena naloga, ki je ni zmoglo sodišče. Žal pa se Tajništvo za

zdravstvo in socialna vprašanja te naloge ni lotilo. Zadovoljilo se je z informacijo Krajevnega odbora iz Gojač, kamor so spadale tudi Malovše, s katero so sporočili, da zahtevanih podatkov ne bodo iskali, "ker tozadevne dokumente lahko vsakdo dobi pri Okrajnem sodišču v Novi Gorici." Očitno se v Gojačah oziroma takratni predsednik odbora Oskar Batagelj v resna vsebinska vprašanja niso bili pripravljene poglobljati ali pa so celo prisluhnili prišepetovalcem, katerih interes je bil še naprej prikrivati resnico. Glede na metode pritiskov, ki so bili tedaj običajni, je tudi pristojni uradnik na tajništvu v interesu svoje službe zamižal na obe očesi in celoten spis vnil Invalidski upravi v Ljubljano oziroma njeni Invalidski komisiji v nadaljnje odločanje.

V tej fazi postopka, spodbujen z mnenjem Javnega tožilstva LRS, je Anton Kosovel Svetu za zdravstvo in socialno politiko LRS dne 13. januarja 1956 napisal pismo, v katerem je obširno pojasnil vse dotakratne aktivnosti, uspehe in neuspehe pri iskanju resnice o Stanislavu Cigoju in prosil naslovni organ, da nadaljuje s temi prizadevanji, kar bi bilo ne samo v korist resnice o pokojnem Stanislavu Cigoju, temveč tudi v veliko olajšanje njegovim svojcem, prijateljem in znancem, vsem, ki so dolga leta bili tarča krivičnih in lažnivih obdolžitev.

V pismu je navedel tudi mnenje Javnega tožilstva LRS o tem, kako naj bi drugi, izvensodni organi, upoštevali predložene listine in pričevanja o Stanislavu Cigoju, ki govore, da njegovo zadržanje ni bilo izdajalsko.

Žal so tudi v Invalidski komisiji kot prvostopenjskemu organu Invalidske uprave Sveta za zdravstvo in socialno politiko v Ljubljani prevladala oportunistična stališča, vstran pa so bila potisnjena logična in pravno korektna napotila dr. Nede Žirovnik, drugačna od tistih, ki so bila za splošni tok tedanje slovenske politike na vseh področjih, tudi humanitarnih, vladajoča in prevladujoča.

Invalidska komisija je namreč izdala krivično in na lažeh utemeljeno odločbo, s katero je 23. novembra 1956 ugodila zahtevi po reviziji in ukinila invalidsko pokojnino Tereziji Cigoj. Odločba se glasi:

"Ugodi se zahtevi za revizijo postopka in Cigoj Tereziji se odvzame invalidske pravice po ZVVI, ki so ji bile priznane z odločbo IK v Ljubljani št. 52870 od 7. 8. 1951. Pravice se ji odvzamejo od 24. 7. 1955 dalje, ko je bil postavljen zahtevek za revizijo postopka.

O b r a z l o ž i t e v :

Z navedeno odločbo Invalidske komisije v Ljubljani so bile Cigoj Tereziji priznane invalidske pravice po sinu Stanku, z utemeljitvijo, da je bil kot borec Goriške fronte ustreljen od nekega partizana iz osebnega maščevanja.

Dne 24. 7. 1955 je OLO Gorica predlagal revizijo postopka in odvzem invalidskih pravic, ker sin imenovane, Cigoj Stanko, ni padel kot borec NOV, temveč je bil ustreljen zaradi izdajstva.

Zadeva je bila vzeta v revizijski postopek. Ni bilo sicer mogoče ugotoviti in nedvomno dokazati, da je bil Cigoj Stanko izdajalec. Ugotovljeno pa je bilo, da je bil likvidiran od strani Varnostne obveščevalne službe NOV. Torej ni izgubil življenja pri izvrševanju dolžnosti za cilje NOV v smislu določil 1. in 2. člena zakona o vojaških vojnih invalidih.

Zato se mora zahtevi ugoditi in je bilo odločeno kakor zgoraj.

Zoper to odločbo jo dopustna pritožba v roku 30 dni po prejemu. Pritožba je pravočasna, če je vložena v navedenem roku osebno ali po pošti priporočeno pri Invalidski komisiji v Ljubljani ali pri Vrhovni invalidski komisiji v Beogradu. Za zahtevek po obnovi postopka rok ni predpisan.”

Na navedeno odločbo, ki jo je podpisal predsednik sveta Invalidske komisije Ivan Jenko, je prizadeta Terezija Cigoj dne 3. januarja 1957 vložila pritožbo na Vrhovno invalidsko komisijo v Beograd. V njej je obširno razložila svoj položaj in opozorila, da so ji bile kršene temeljne človekove pravice, ko ji ne OLO ne sodišče v Novi Gorici nista dovolila zaslišati predlaganih prič, s katerimi je želela dokazati nedolžnost svojega sina Stanka in med drugim zapisala:

“Pokojni Stanko je bil moj sin, ki se mu ne morem odpovedati. Ne gre samo za invalidnino, gre se predvsem zato, ali sem mati izdajalca in dezerterja; gre za bolečino slovenske matere, ki je svoja zadnja leta vržena v položaj, da ne bo smela več pogledati ljudem v oči in da bo umirala in umrla sama, od vseh zapuščena.

Niti sodišče, niti Okrajni ljudski odbor nista zaslišala mojih prič, ki sem jih predlagala. Kaj naj to pomeni? Kje so le zaščitene osnovne človečanske pravice? Zakaj se organi oblasti stavljajo na stran mojih in sinovih nasprotnikov? Česa se bojijo? Saj se morajo zavedati posledic vsega tega! Saj morajo vedeti, da bo resnica zmagala.

Samo s resnico se borimo proti zlu in zlodejanjem!”

Danes pogosto poslušamo izgovore ali zagovore bivših pa tudi sedanjih slovenskih političnih veljakov, kako je bil za vse naše tegobe od povojnih pobojev do gospodarskega kolapsa v preteklih letih kriv Beograd. Izkušnja Antona Kosovela govori drugače.

Pritožba Terezije Cigoj zoper krivično odločbo Invalidske komisije v Ljubljani je prav v Beogradu naletela na polno razumevanje. Preprosto so si vzeli čas in pritožbo s celotnim invalidskim spisom vred temeljito preučili. Kot je razvidno iz njihove odločbe, je bila odločba Invalidske komisije v Ljubljani v celoti odpravljena in spis vrnjen v ponovno preučitev in odločanje. Ker se beograjska odločba dotika bistvenih vprašanj obravnavanega problema, jo povzemamo:

“Ker se dokazi v predmetu bistvenih dejstev ne ujemajo, mora pristojni ljudski odbor na podlagi zbranega dokaznega gradiva in morebitnih drugih dokazov ter po svoji svobodni presoji izdati sklep o naslednjem:

Kdaj je pok. Cigoj Stanislav stopil v italijansko vojsko in v katero enoto, ali je vstopil prostovoljno ali je bil mobiliziran, kakšno dolžnost je opravljal v tej vojski in ali je bil član fašističnih formacij, kdaj je iz te vojske prišel domov in kdaj je vstopil v NOV, ali je v NOV vstopil prostovoljno ali je bil mobiliziran, v katero enoto NOV je vstopil, do kdaj je ostal v tej enoti in kakšno dolžnost je opravljal v njej, kdaj je bil odpuščen iz NOV in zaradi česa, koliko časa je ostal doma in kaj je delal v tem času, kdaj je bil odpeljan od hiše, od koga in zakaj, kdaj in od koga, v kakšnih okoliščinah in po čigavem nalogu je bil ubit?

Ali pa nasprotno pok. Stanislav po kapitulaciji bivše italijanske vojske sploh ni vstopil v NOV, ampak je prišel domov, odkoder je odveden in po nalogu štaba pokrajinskega VOS za Slovensko Primorje aretiran in likvidiran zaradi njegovega sodelovanja z Italijani kot izdajalec?

Predmet potem vrniti!"

Kaj bi si mogli prizadeti želeti bolj od tega, kar je zahtevala Vrhovna invalidska komisija? Pregled vseh dokumentov in osebnih izjav, pravična, objektivna presoja in utemeljen sklep! Samo resnico in nič drugega kot resnico. Pot je bila videti preprosta, najmanj četrtič so se že našli na njej, a vedno neuspešno. Bo zdaj končno drugače?

Ugotovitve Vrhovne invalidske komisije so bile zanimive tudi zaradi tega, ker so bile skoraj identične s pogledi na obravnavani problem, kot jih je že pred tem opisala dr. Neda Žirovnik. Obe mnenji sta izhajali iz istih podlag, obe opozarjata na kontradiktorna stališča prič in obe ugotavljata, da sodbi Okrajnega in okrožnega sodišča v Novi Gorici ne dajeta nobene meritorne sodbe o dejanskem statusu Stanislava Cigoja v času njegove likvidacije, kar bi po veljavni invalidski zakonodaji moral biti glavni kriterij za uresničevanje invalidskih pravic. Ocene sodišč in na njih temelječi sklepi so bili bolj politične kot strokovne narave, zato so vedno znova terjale politični in ne strokovni epilog.

Kljub vsem slabim izkušnjam, ki so jih s to stvarjo že imeli, pa je bila odprava odločbe Invalidske komisije v Ljubljani izreden dogodek tako za Terezijo Cigoj kot za vse, ki so ji stali ob strani in si prizadevali za pravično rešitev. Na obzorju se je pokazalo upanje, da bo končno le stekel postopek v duhu pravičnosti in poštenosti, nenazadnje tudi v skladu s pravno stroko.

Žal ni bilo tako. Spet je stopil vmes človeški faktor. To pot osebna prizadetost načelnika Invalidske uprave Ivana Jenka, ki se je z vso zavzetostjo trudil, da bi ostala v veljavi odločba, ki jo je podpisal on. Najprej je seveda moral, vsaj formalno, upoštevati navodila Vrhovne invalidske komisije in je celoten spis z beograjsko odločbo vred vrnil Tajništvu za zdravstvo in socialno politiko OLO Gorica v "nadaljni postopek".

Iz spremnega dopisa je posebej zanimiv naslednji odstavek:

“Ker je predmet v reviziji že zelo dolgo in je imenovana zelo stara, naročamo, da predmet vzamete takoj v postopek. Pri izvrševanju zadanih nalog po VIK dejansko ni mnogo storiti, ker je skoraj ves dokazni material že v spisu. Pri reševanju predmeta t. j. kompletiranje morate tesno sodelovati s pristojnim občinskim odborom in okr. odborom Zveze borcev NOV, kakor tudi z aktivisti in tedanjimi funkcionarji na terenu.

Za kompletiranje predmeta postavljamo rok 4 tednov in naročamo, da po dveh tednih nam sporočite o poteku kompletiranja spisa.”

Navedeni dopis Invalidske uprave v Ljubljani je bil v bistvu le avtoritativno naročilo, naj vse ostane po starem. Tudi postavljeni rok za kompletiranje spisa je bil zelo kratek, da ni omogočal resnega zbiranja gradiva. Jenkovo stališče je seveda bilo v nasprotju z navodili, ki jih je pred tem dala dr. Žirovnikova, ko je zapisala: “Zdaj se nič več ne mudi, in je razčiščevanje zadeve nujno potrebno.”

Tajništvo za zdravstvo in socialne zadeve OLO Gorica se je dobljene naloge takoj lotilo. Na različne konce so poslali nekaj dopisov in čakali na odgovore. Tako jim je Sekretariat za notranje zadeve iz Bihača sporočil, da so iskali podatke med meščani, ki so med vojno prebivali v Bihaču, a o obnašanju in zadržanju Stanislava Cigoja niso uspeli dobiti nobenih podatkov, ker se ga nihče ne spominja.

Iz Civilne bolnice Gorica je prišla Izjava, ki smo jo v naši zgodbi že navajali, ki potrjuje, da se je Stanislav Cigoj zdravil v tej bolnici od 14. oktobra do 3. novembra 1943. Na željo Milke Kosovel je Občinski ljudski odbor v Ajdovščini izdal potrdilo, da mu niso znani nikakršni objektivni razlogi oziroma podatki, kateri bi potrjevali, da je bil Cigoj Stanko iz Malovš prostovoljec v italijanski vojski ali pripadnik fašistične organizacije.

Na podlagi zasliševanj in poizvedovanj o delu in življenju pokojnega Stanislava Cigoja je Tajništvo za zdravstvo in socialno politiko OLO Gorica sestavilo obširno poročilo in ga 7. novembra 1957 poslalo Svetu za socialno varstvo LRS v Ljubljano. Ker so v tem spisu prvič uradno protokolirana in potrjena številna objektivna dejstva iz življenja Stanislava Cigoja, pa tudi zaradi tega, ker so bila v njem potrjena vsa stališča, ki so jih v zvezi s pokojnikom pred uradnimi organi navajali pokojnikovi svojci, vsebinski del tega dokumenta navajamo v celoti:

“Pokojni Stanko Cigoj je bil trikrat mobiliziran v italijansko vojsko. Leta 1931 je bil pozvan na odsluženje kadrovskega roka, meseca marca ali aprila 1935, ko je začela vojna z Abesinijo in novembra 1940 med pripravami za drugo svetovno vojno. V italijanski vojski je bil najprej kaplar, nazadnje pa nekoliko višji vodnik (seržente madžore). Nazadnje je pripadal redni italijanski vojski – oddelku za preskrbo z municijo in živežem. V njej je opravljal intendantske posle. V italijanski vojski je bil do kapitulacije Italije 8. 9. 1943. Član fašistične organizacije ni bil. V NOV je

stopil takoj po kapitulaciji Italije in sicer v II. četo II. bataljona Gregorčičeve brigade, v kateri je bil komandir čete.

Dokumentacija v spisu kaže, da je odšel v NOV prostovoljno. V tej edinici je bil do konca septembra 1943. Kmalu po kapitulaciji Italije so namreč Nemci začeli hudo ofenzivo proti partizanom. Več partizanskih enot se je razbilo. To pa je zadelo tudi četo, kateri je poveljeval Stanko. V tej četi je bil Stanko hudo ranjen v prst na roki.

Po izjavi Podgornik Darinke, tedanje ilegalne delavke, izhaja, da je prišel Cigoj Stanko domov s propustnico. Par dni po prihodu domov je odšel v goriško bolnišnico na zdravljenje. Ko je bil v goriški bolnišnici, so nekateri začeli govoriti, da je pri nemškem rdečem križu itd.

Da to ni res, je dokazano z dejstvom, da je bil v goriški bolnišnici na zdravljenju in iz bolnišnice prišel domov pred ozdravitvijo, ker je od ene naših ilegalnih delavk zvedel za obrekovanje, oziroma neresnično govorjenje, češ, da je iz NOV dezertiral in šel v Gorico k nemškemu rdečemu križu. Na poti iz bolnice je šel s Podgornik Darinko, ki je bila članica Okrožnega komiteja SKOJ za Južno Primorsko okrožje in kot taka je morala imeti propustnico.

Ona je tudi naši patroli na poti iz bolnice domov v Batujah dokazala, da se je zdravil v Goriški bolnici in da potuje domov v njenem spremstvu.

Par dni po prihodu domov je prišla patrola z nalogo, da ga odpelje. Ker je bil bolan in ni mogel hoditi, ga je odpeljal njegov oče z vozom v Stomaž. Tam je bil likvidiran, češ, da je na Dolenjskem v Sloveniji kot italijanski vojak pri neki fašistični edinici vršil razne aretacije in zaslišanja zavednih slovenskih rodoljubov. Tako izhaja iz izjave prič pred sodiščem v Gorici (glej sodni spis Ks 558/55 – razpravni zapisnik).

Iz gradiva v spisu in iz izjav prič pa se je ugotovilo, da je bil Cigoj Stanko vojak redne italijanske vojske v Jugoslaviji, vendar ne na Dolenjskem, ampak v Liki in par dni v Ljubljani. V tem času njegovo zadržanje ni bilo negativno do NOV.

Nekaj mesecev po likvidaciji Cigoj Stanka je njegova mati Cigoj Terezija dobila od komande Vipavskega vojnega področja dovoljenje za prekop trupa pokojnega.

Po naši presoji celotnega dokaznega gradiva v spisu, je bila likvidacija Cigoj Stanka izvršena, iz današnje presoje, brez upoštevanja nastale situacije po zlomu Goriške fronte po nemških zavojevalcih, **preuranjena**, kajti če bi čas dopuščal, da bi se izvršile poizvedbe, po obtožbah proti pokojnemu, bi do likvidacije ne prišlo. Ker pa moramo upoštevati čas in kraj, ko se je to zgodilo (trenutni zlom Goriške fronte in situacija, ki je ob tem nastala) je jasno, da je bil ta ukrep verjetno potreben.

Iz celotne preteklosti pokojnega izhaja, da v času NOV ni bil protinardni element in tudi kot občinski uradnik ni delal slovenskemu življu

nobenih težav in se je po svojih močeh trudil za izboljšanje komunalnih naprav slovenske vasi Malovše.

Iz celotnega materiala v spisu je tudi razvidno, da nihče od prebivalcev v Malovšah in tudi tamkajšnji okolici ne ve ničesar povedati o tem, kar bi opravičevalo njegovo likvidacijo."

Upoštevajoč čas in tedanje okoliščine je treba priznati, da sta se Alojz Krmavnar, vodja referata za invalidske zadeve in Janko Perat kot načelnik Tajništva za zdravstvo in socialne zadeve dokopala do dokaj objektivne slike o osebnosti Stanislava Cigoja in s tem prevzela nasproti novogoriškim udbovskim scenaristom kar dosti veliko tveganje, saj so njune ugotovitve naravnost nasprotovale njihovim trditvam o Stankovem protinarodnem in izdajalskem delovanju. Manj tehtna je njuna trditev, da je bila likvidacija Stanislava Cigoja preuranjena in posledica okoliščin zloma Goriške fronte, za kar ni najti utemeljenih podlag. Zato je tudi ugotovitev, da je bila likvidacija glede na okoliščine verjetno potrebna, popolnoma neumestna in svojevoljna. Netočne so tudi ugotovitve, da je bil Stanko v občinski službi. On ni bil v delovnem razmerju s Črniško občino, bil je le občinski delegat (podestarije) za gospodarske zadeve v vasi Malovše. Po današnjem pojmovanju ni bil niti občinski odbornik, temveč zgolj poročevalec za gospodarska vprašanja v vasi Malovše. Takšni delegati so bili po vseh vaseh in nikomur ni padlo na misel, da bi jih štel za sestavni del italijanske fašistične ali državne strukture.

V obravnavanem poročilu tudi ni omenjena možnost, da je bila aretacija in likvidacija Stanislava Cigoja posledica neosnovanih in neupravičenih obtožb, da bi torej lahko bila povsem samovoljno dejanje posameznika, kot je bila v ovadbi javnemu tožilcu Vipavskega vojnega področja napisala 17. julija 1943 Milka Kosovel in kar je po daljšem zbiranju dokazov na svoj način potrdil tudi partizanski tožilec, ko je proti Vinku Kosovelu sestavil obtožnico, da je osumljen kaznivega dejanja zlorabe službene dolžnosti.

Kot sta nazadnje zatrjevala Alojz Krmavnar in Janko Perat, to v tedanjih razmerah ni bilo mogoče, saj sta bila že zaradi tega, kar sta napisala, izpostavljena hudim pritiskom, kljub temu, da sta bila oba znana udeleženca NOB. Njune ugotovitve so bile že tako tudi v nasprotju z dvema pravnomočnima sodbama, s katerima so bila potrjena stališča Vinka Kosovela in Cirila Bavčarja.

Ker je v tistem času potekala tudi reorganizacija državne uprave in je bila Vrhovna invalidska komisija kot instanca nad republiško invalidsko komisijo ukinjena, so bile vse pristojnosti spet prenešene na republiško komisijo. Tako sta bila platno in škarje spet v rokah istih ljudi, ki so enkrat že odločili v škodo Terezije Cigoj. To se je zgodilo tudi drugič, le da je to zdaj bila zadnja instanca in se ni bilo več kam pritožiti.

Odločba, ki jo je izdal Svet za socialno varstvo Ljudske republike Slovenije, podpisal pa jo je pomočnik sekretarja sveta Franc Strle, se je glasila:

»1. Pritožba se zavrne.

2. Potrdi se odločba Invalidske komisije v Ljubljani št. I – 247/3 z dne 23. XI. 1956, ki se glasi: »Ugodi se zahtevi za revizijo postopka in se Cigoj Tereziji odvzame invalidske pravice po ZVVI, ki so ji bile priznane z odločbo IK v Ljubljani števil. 52870 od 7. VIII. 1951. Pravice se ji odvzamejo od 24. VII. 1955 dalje, ko je bil postavljen zahtevek za revizijo postopka.«

U t e m e l j i t e v :

Zoper zgoraj citirano odločbo je bila v odprtem roku vložena pritožba, v kateri tožiteljica predlaga, da se po ponovni oceni prvotnega in na zahtevo Vrhovne invalidske komisije, dopolnjenega dokaznega postopka pritožbi ugodi in napadena zavrnilna odločba odpravi.

Pritožbi ni mogoče ugoditi; po podatkih spisa se ugotavlja, da je bil pokojni Cigoj Stanko dne 15. XII. 1943 od organov VOS-a likvidiran kot izdajalec. Znano je, da so se na Primorskem vojaška sodišča in vojaška javna tožilstva formirala šele v maju 1944. Pred tem časom pa je odlok VOS-a imel moč pravnomočne in izvršljive sodne odločbe. V invalidskem primeru pritožiteljice Cigoj Terezije pravni učinki takega odloka VOS-a trajajo še dotlej, ker rehabilitacija po samem zakonu v smislu 88. člena kazenskega zakona ni nastopila, za sodno rehabilitacijo v smislu 89. člena kazenskega zakonika pa ni bilo zaproseno. Organi socialnega varstva pa za odločanje o politični rehabilitaciji pokojnega Cigoj Stanka niso pristojni.

Iz tega razloga se pritožbo kot neosnovano zavrača, napadeno odločbo pa kot zakonito potrdi.

POUK O PRITOŽBI: ta odločba ima značaj upravne odločbe, zoper katero je dopustno sprožiti upravni spor pri Vrhovnem sodišču LRS, v roku 30 dni od dneva vročitve to odločbe. Tožba se mora vložiti pri kateremkoli okrajnem sodišču pisмено ali ustno na zapisnik oziroma neposredno pri Vrhovnem sodišču LRS.«

Z že omenjeno reorganizacijo državne uprave se je očitno zmanjšala pravna varnost državljanov, saj je republiškem svetu zdaj pripadala tudi pravica o pritožbah na odločbe, ki jih je izdal on sam. Tako je Terezija Cigoj oziroma njena pravica postala še žrtev upravne reforme.

Kar zadeva samo vsebino te odločbe, je treba opozoriti, da tudi ta vsebuje vrsto pomanjkljivosti in netočnosti. Kot v prvotni, se tudi v tej odločbi sklicujejo izključno le na sodbi okrajnega in okrožnega sodišča v Novi Gorici, ki ne dajeta nobenega dokaznega materiala o Stanislavu Cigoju.

Kljub temu, da se je postopek revizije za Terezijo Cigoj končal z odvzemom invalidske pokojnine, pa so svojci vendarle dobili določeno zadoščenje. Pozitivni izsledki v korist Stanislava Cigoja so bili nesporni. Tako je bilo ugotovljeno, da Stanislav ni bil nikoli član fašistične stranke in ni služil v fašističnih enotah na Dolenjskem, kjer naj bi bil "zasliševal slovenske rodoljube", ni bil ne sovražnik narodnoosvobodilnega gibanja

še manj pa izdajalec slovenskega naroda, marveč partizan, doma na zdravljenju, nato pa neupravičeno in neosnovano aretiran in usmrčen. V dolgi in mučni poti do resnice je bilo tudi to, kar so dosegli, dragoceno. Spodbuda za nadaljne korake.

K temu so navajale tudi netočnosti, navedene v utemeljitvi te odločbe. Tako je zapisana napačna trditev, da so na Primorskem vojaška sodišča in vojaška tožilstva nastala šele maja 1944, saj so ta obstajala kot brigadna in odredna sodišča že od začetka oktobra 1943 tudi na Primorskem. VOS pa je bil ukinjen z odlokom SNOS dne 19. februarja 1944 in s tem tudi njegova izredna pooblastila. Zato ta pooblastila niso mogla veljati do maja 1944 kot je to zapisano v obravnavani odločbi.

Ker je odločba Sveta za socialno varstvo LRS, s katero je bila Tereziji Cigoj odvzeta družinska invalidnina, sama opozarjala na možnost pritožbe na Vrhovno sodišče, se Terezija Cigoj tudi tej možnosti ni odrekla. V tožbi, ki je bila vložena 10. septembra 1958, je bilo poudarjeno, da v odločbi niso bila upoštevana mnenja in ugotovitve Tajništva za zdravstvo in socialno politiko OLO Gorica, iz katerih je nedvoumno razvidno, da Stanislav Cigoj ni bil izdajalec in da je bila njegova likvidacija izvršena neupravičeno in neosnovano ali vsaj preuranjeno, kot so zapisali v Novi Gorici. Formalnemu delu tožbe, ki jo je seveda sestavil odvetnik, pa je Terezija Cigoj dodala še nekaj besed iz svoje duše:

“Vse je v spisu razvidno. Moj sin ni bil izdajalec. Zakaj je torej nazvan kot izdajalec?

Prosim Vrhovno sodišče LRS, naj spis natančno prouči, potem pa odloči po pravici. Jaz pa bom potem umrla in šla za edinim sinom.

Kaj si bomo zdaj zatiskali oči in se bali resnice.

Torej smo brez moči, nismo v pravno urejeni državi.

Pustimo krivico in jo nočemo popraviti.

Kam bomo prišli?”

Tokrat so na zastavljeno vprašanje Terezije Cigoj odgovorili na Vrhovnem sodišču LRS v imenu ljudstva, kot vedno! Imenovano sodišče je pod predsedstvom dr. Jakoba Sveta in ob sodelovanju sodnikov Vrhovnega sodišča dr. Ivana Beleta in Jožeta Šegedina na nejavni seji 5. decembra 1958 odločilo, da se tožba Terezije Cigoj zavrne, za to sodbo pa je dolžna plačati 1000 din.

Iz te sodbe, ki v glavnem povzema in komentira, kar je bilo ugotovljeno in sklenjeno v predhodnih postopkih, na upravnih organih in na sodišču, povzemamo nekaj ključnih ugotovitev in sklepov.

Predlog za odvzem invalidskih pravic Tereziji Cigoj ocenjuje kot upravičen, ker je bilo ugotovljeno, da Stanislav Cigoj ni padel kot borec NOV, ampak je bil likvidiran kot izdajalec. Da bi bil resnično izdajalec, ni bilo ugotovljeno, je pa nesporno, da je bil likvidiran s strani VOS NOV in torej ni izgubil življenja pri izvrševanju dolžnosti za cilje NOV v smislu določil

Zakona o vojnih invalidih. Odlok VOS o likvidaciji Stanislava Cigoja ima moč izvršljive in pravnomočne sodne odločbe, zato jo morajo upravni organi upoštevati, ker likvidirani ni bil rehabilitiran po samem zakonu, za sodno rehabilitacijo pa ni bilo zaprošeno. Sodna rehabilitacija glede na izvršeno smrtno kazen ni možna, možna bi bila le rehabilitacija z oprostitevijo po pristojnem kazenskem sodišču. Tako Terezija Cigoj ne more prejemati družinske invalidnine, dokler velja odlok VOS o njegovi krivdi in kazni, čeprav niso znane utemeljitve zanj.

Tako se je krog pravnih umetnij in dejanske krivičnosti spet sklenil. V vseh institucijah je vladal isti duh. Izmišljenemu odloku VOS se je pripisovala moč izvršljivih in pravnomočnih sodb, žal zoper samodržstvo in samovoljo posameznikov pa tudi po petih letih sodnih in upravnih postopkov ni bilo mogoče ničesar storiti. Celo nasprotno. Znova so se srečali s cinizmom oblasti, prav v smislu latinskega reka: Summa ius summa iniuria! Medtem ko nobeden, ne sodni ne upravni organ ni podvrgel kritični presoji z ničemer dokazane domneve, da je bil Stanislav Cigoj izdajalec, pa bi zdaj še po napotku Vrhovnega sodišča le z obnovo kazenskega postopka lahko dokazali, da Stanislav ni bil kriv. Na to pot jih je bilo zavedlo že Okrožno sodišče v Novi Gorici. In kaj se je zgodilo? Nič.

Zahtevek za obnovo kazenskega postopka, vložen na sugestijo Okrožnega sodišča pri Okrajnem sodišču v Gorici, je slednje zavrnilo, češ, da je nepristojno. Zahtevek je romal na vojaško sodišče v Ljubljani, to pa ga je odstopilo Javnemu tožilstvu LRS, ki je ugotovilo, da ni osnove za obnavljanje kazenskega postopka zoper Stanislava Cigoja. Tri leta kasneje Vrhovno sodišče LRS predlaga, da bi še enkrat šli isto pot. Je to ignoranca, cinizem ali še kaj hujšega?

S sodbo Vrhovnega sodišča LRS pa je terezija Cigoj spet dobila napotek, da se lahko obrne še na višje sodišče, v Beograd. Vendar tega ni storila. V vseh teh letih brezizhodnega boja za pravico in resnico je spoznala nesmiselnost kakršnegakoli nadaljnega prizadevanja za uveljavitev resnice o svojem sinu Stanislavu, saj je represivna režimska politika že v kali zatrla, kar ni bilo v njenem interesu.

Neutolažljiva mati se je znašla v brezupnem in brezizhodnem položaju, najprej zaradi zverinskega poboja edinega sina, nato s ponavljajočimi, nikdar dokazanimi obtožbami in žalitvami ne samo pokojnega temveč tudi vseh njegovih svojcev. In ko je že kazalo, da je s priznanjem njene družinske invalidnine le doseženo tiho soglasje, da sin ni bil izdajalec in da se mu je zgodila nepopravljiva krivica, ji je bilo treba vzeti še to tolažbo. Svojemu sinu se ni nikoli odrekla, nikoli ga ni mogla pozabiti, vedno je ostala ponosna nanj. Neumorno je mesece in mesece iskala njegov grob v hostah pod Čavnom, takorekoč s svojimi rokami je izkopala njegovo truplo in ga prepeljala na domače pokopališče. Leta in leta je vztrajala v boju za njegovo čast in dobro ime. Ne samo dneve, tudi tedne

je preživela na sodiščih, v neomajni veri, da živi v pravični družbi, v državi, ki poskrbi za pravico; a kaj je doživela?

Zadnja leta je strta in nesrečna živorarila, celo vnuki in vnukinje ji niso mogli povrniti pravega veselja do življenja. Ugasnila je 19. januarja 1966 in odšla za svojim Stankom. Z njeno smrtjo je ugasnila tudi družina Cigojevih p.d. Maklovih, v Malovšah 76.

V spomin nanje je ostal nagrobni spomenik, na katerem so vklesane besede:

Vaš dom je prazen,
oh, kako to boli,
ker vas ni!

Skoraj pet let je trajal krog prizadevanj za rehabilitacijo Stanislava Cigoja, marsikaj je bilo na novo, zdaj uradno, ugotovljeno, a iz začaranega risa osebnih spletk in režima, ki je ščitil samozvane in amoralne rablje, njih žrtve pa cinično odrival v pozabo, izhoda niso našli.

Ostalo je le še upanje, da se bodo razmere postopoma spremenile, da bo totalitarni pritisk popustil in da se bodo razredčile vrste tistih, ki še po 55 letih ne prenesejo resnice ne o sebi ne o razmerah, ki so jih krojili s samozvanim oblastništvom, pogosto tudi s terorjem in razbojniškimi po-boji. Ko po eni strani ni bilo mogoče doseči, da bi resnica končno zagledala beli dan, pa je druga stran lahko še naprej nemoteno ponavljala svoje laži in izmišljene obtožbe na račun pokojnika in njegovih svojcev.

Ko je leta 1982 preminila še Emilija Kosovel, sestra Stanislava Cigoja, bi se morda zdelo, da so se iniciatorji in naročniki Stanislavove rehabilitacije umirili. Odšla je še ena priča predvojnih in medvojnih časov, priča, ki je na svoji koži doživela tako tradicionalno dobre sosedske odnose kot tudi nizkotnost intrig in zamer, ki so najpogosteje izhajale iz bolj ali manj prikrite zavisti, ker se je nekdo znašel malo bolje kot drugi, ali je iz kakršnihkoli razlogov užival v soseščini večji ugled kot drugi. Le kdor je živel na vasi, ve, da malenkosti ali stvari, o katerih niso niti pripravljeni spregovoriti, lahko usodno vplivajo na medsebojne odnose.

Po smrti Terezije in Emilije so ostali le še štirje nečaki, sestre Milka, Nada in Cvetka, poročene Sulič, Gorišek in Grgič, ter Anton Kosovel. Verjeli so, da so od tistih medsebojnih vaških razmerij, iz katerih se je rodilo že toliko zla, dovolj oddaljeni, da jih bodo pustili na miru. Toda ne, tudi oni so bili moteči, pripomb in namigovanj pa so bili deležni tudi drugi, "zunanji" člani njihovih družin in celo prijatelji. Da te drobne intrige iz ozadja niso čisto nedolžne in lahko spet povzročijo škodljive posledice, se je lahko Anton najbolje poučil na svojem primeru. Potem ko se so ga invalidsko upokojili iz JLA, kjer je bil spoznan za moralno-politično nepri-mernega, da bi še lahko normalno napredoval in se je s pomočjo resničnih

prijateljev, ki niso dvomili o njem, še lahko izognil Golemu otoku, intrig proti njemu ni bilo konec. Končal je študij ekonomije in se zaposlil v večjem podjetju, kjer je bil tako med pripadniki svoje generacije kot med mlajšimi izredno dobro sprejet. Ker so mu mnogi zaupali, je izvedel, da za njim še vedno in vedno znova tiplje dolga roka Službe državne varnosti. Pobude zato so izhajale iz istega kroga, ki je Vinka Kosovela že med vojno in ves čas po njej ščitil, a še bolj kot to uporabljal za svoje orodje. Na pobudo M.B., soseda Antona Kosovela, tedaj uslužbenca udbe oziroma SDV v Novi Gorici, se je začela t.i. "preverka" Antonovega dela in življenja v Ljubljani. Kdaj se je začel ta nadzor in koliko let je trajal, je bilo težko reči, pismeni akt je še zaslediti, 13. januarja 1976, namen oz. cilj pa je bil zelo konkreten: ustvariti med vodilnimi delavci v podjetju nezaupanje do njega, ga počasi osamiti in mu preprečiti, da bi prišel do vplivnejšega in odgovornejšega položaja. Takšen "status" je huda preiskušnja tudi za prijatelje. Nadzorovan sodelavec, ki mu oblast ne zaupa, slej ali prej postane ovira tudi za podjetje.

Dejstvo, da se še niso umirile zlobnosti iz preteklosti in da so njegovi nasprotniki še vedno toliko ukvarjajo z njim, ker je edini, ki lahko o tej preteklosti kaj odkrije, je Antona vzpodbudilo k vnovičnem, nikoli popolnoma pretrganem raziskovanju te preteklosti.

V prvi polovici 80. let se je v napredujočem procesu t.i. demokratizacije začela razkrivati tudi resnica o pomembnem dogajanju iz našega med- in povojnega časa, o dachauskih procesih, o povojnem obračunu z nasprotniki revolucije o Golem otoku.

Tudi arhivi so se postopoma le odpirali. Tako se je Anton Kosovel že jeseni 1982 v arhivu IZDG (danes Arhiv Slovenije) v Ljubljani začel seznanjati z zanimivim zgodovinskim gradivom. Od tod ga je vodilo še v arhiv CK ZKS. Obšel je tudi nekaj muzejev na Primorskem, tako npr. v Idriji in Kromberku. Postopoma je ugotovil, da se pretežnji del najbolj zaupnega medvojnega arhiva, zlasti tistega o VOS in OZNI, nahaja na Republiškem sekretariatu za notranje zadeve v Ljubljani, da pa je za vpogled vanj trebalo dobiti posebno dovoljenje. Ker so v tistem času intenzivno zbirali gradivo za monografije o partizanskih enotah na Primorskem, je bil tudi za čuvarje arhivov sprejemljiv motiv pri roki. Najprej je dobil dovoljenje za vpogled v arhivske fonde italijanskega in nemškega okupatorja. Za vpogled v arhiv VOS in OZNE pa je bilo potrebno soglasje veteranske vosovske organizacije. V ta namen se je obrnil na Vidka Hlaja, predstavnika tozadevnega odbora za Primorsko, vendar je od njega dobil odločno negativen odgovor, z napovedjo, da bodo ti arhivi odprti čez kakih 10 let. K sreči se ta napoved ni uresničila. Napredujoči proces demokratizacije je bil hkrati proces vztrajnega in neustavljivega razpadanja totalitarnega sistema, v katerem je vse več, tudi odgovornih mlajših ljudi, spoznavalo, da v sodobni družbi ne more biti nobenih tabujev.

Tako je Anton spomladi 1987 že imel dostop do praktično vseh arhivov, tudi do tistih najbolj zaupnih in najbolj čuvanih. Pri tem so mu bili v veliko pomoč prijazni arhivski delavci, s katerimi je vzpostavil visoko stopnjo medsebojnega zaupanja. Z njihovim sodelovanjem je prišel do presenetljivo številnih dokumentov, za katere prej še verjeti ne bi mogel, da so kdaj obstajali in da so se v tolikšni meri ohranili.

Podoba medvojnih dogodkov na Primorskem, tudi tistih, ki so posegali v njegovo družino, je začela dobivati dokumentirano podlago. Antona je presenetil obseg represivnega delovanja VOS in OZNE, kot tudi število na lastno pest izvršenih usmrtitev, ki so jih izvajali uzorparatorji, ki so zlorabljali službena polnomočja za poravnavo osebnih računov.

Vzporedno z iskanjem arhivskih virov je zbiral tudi izjave še živečih prič medvojnega dogajanja in njihove osebne izkušnje, ter jih soočal z ohranjenimi dokumenti. Postajalo mu je jasno, koliko še živečih bi bilo prizadetih z objavo dokumentov in od tod tudi, zakaj so bili mnogi zainteresirani za nedostopnost teh arhivov.

V tem času je bilo že mogoče pridobivati gradivo iz poslovanja državnih organov. Tako je Anton z Republiškega komiteja za borce in invalide dobil celotno dokumentacijo o Tereziji Cigoj. Prav tako iz referata za borce in invalide občine Ajdovščina, s celotnim invalidskim spisom, izjavami prič in uradnimi zaznambami.

Posebej se je obrnil na predsednika Temeljnega sodišča v Novi Gorici in ga zaprosil za vpogled v sodni spis Ks 75/55, torej za vpogled v spise kazenskega postopka, katerega sta leta 1955 s Terezijo Cigoj sprožila zoper Vinka Kosovela. Svojo vlogo je utemeljil takole:

“Kot udeleženec takratnega tožbenega postopka in postopka rehabilitacije, ki se je zaključil, žal neugodno za tožitelja Terezijo Cigoj in mene, Kosovel Antona, sem ostal zvest načelu pravičnosti, in skupaj s še živečimi sorodniki odločen uveljaviti sodno rehabilitacijo, neutemeljeno in neosnovano likvidiranega Cigoj Stanislava, po pripadnikih Črnovrške čete OK VOS za idrijsko okrožje 14. 12. 1943.

V ta namen sem skrbno zbral vrsto dokumentov in pismenih izjav prič, ki osvetljujejo okoliščine likvidacije mojega strica Cigoj Stanislava.

Vloga, ki jo pripravljam za sprožitev postopka sodne rehabilitacije likvidiranega Cigoj Stanislava, je zelo obsežna in dokumentirana. Vpogled v spise navedenih sodnih obravnav mi je zelo potreben zaradi razjasnitve vprašanj pripravljalne vloge.“

Njegovi prošnji je bilo ugodeno. Fotokopije zaprosenih sodnih spisov je prevzel 31. oktobra 1988 na Temeljnem sodišču v Novi Gorici. Vmes je iskal stike z novimi potencialnimi pričami in drugimi, ki bi bili pripravljani pomagati pri osvetlitvi obravnavanih dogodkov. Moral je ugotoviti, da je čas med tem že opravil svoje in nekateri od iskanih so že bili pod rušo, nekateri se iz bojazni pred posledicami niso bili pripravljali izpostavljati.

Le redki, predvsem tisti, ki se jim ni bilo treba posipati s pepelom, so ostali pokončni in bili pripravljeni pričati v prid resnice. Sledila so nova potovanja in iskanje oseb, omenjenih v arhivskem gradivu, po njihovih napotkih pa še drugih, ki so lahko razpolagali z uporabnimi podatki.

Zanimiva je bila ugotovitev, da je od skupine osmih vosovcev, ki so decembra 1943 samovoljno odšli iz idrijskega območja v Vipavsko dolino in od katerih so nekateri sodelovali tudi pri aretaciji in likvidaciji Stanislava Cigoja, ostal živ le še njihov kolovodja Vinko Kosovel.

Antonovo poizvedovanje in raziskovanje je bilo izredno delikatno in politično tvegano, saj bi se na prvi pogled zdelo, da njegova prizadevanja lahko škodujejo ugledu NOB. Vendar je pri tem naletel na izredno moralno držo in politično zrelost velike večine udeležencev NOB. Vsi po vrsti, z redkimi izjemami tistih, ki so bili po vsej verjetnosti sami vpleteni v kakšne nerazčiščene zadeve, so obsojali samovoljo posameznikov in obžalovali nedolžne žrtve, ki so zaradi tega nastale. Prevladujoča večina bivših borcev in udeležencev NOB ni bila nikoli vpletena v nečedna dejanja in zato je upravičeno prizadeta ob nekaterih javnih poskusih, da se oblatijo vsi udeleženci in NOB v celoti. Njihova stališča so bila povsem jasna, zločin je zločin, ne glede na to, kdo ga je storil, mora odgovarjati zanj. Enako so bili mnenja, da bi bili morali vse takšne zadeve razjasniti že zdavnaj poprej, če ne že kar takoj po končani vojni. Zaščita in prikrivanje posameznikov, ki so s svojo samovoljo že med vojno škodovali ugledu NOB, je povzročala nove negativne posledice, toliko večje, kolikor dlje se je odlašalo z njihovo obsodbo.

Z vlogo za obnovo kazenskega postopka, ki se je leta 1955 na Okrajnem sodiščem v Novi Gorici končal s pravnomočno sodbo Ks 75/55, je Anton Kosovel želel z novim, skrbno zbranim dokumentarnim gradivom ter overovljenimi izjavami prič dokazati, da je bilo z omenjeno sodbo zmotno in nepopolno ugotovljeno dejansko stanje in da je bil s tem kršen tudi kazenski zakonik. Čeprav je od tedaj minilo že več kot 35 let, je glede na objektivne razloge, zaprtost arhivov, v katerih šele v pol leta pred obnovo sodnega postopka uspel pridobiti pomembne listine. Tako je 19. julija 1990 na Temeljnem sodišču v Novi Gorici vložil zahtevo za ponovno sojenje Vinku Kosovelu.

Velik časovni zamik, s katerim je vložil to tožbo, je opravičeval s težavami, ki jih je imel z zbiranjem dokaznega gradiva pa tudi s pričakovanimi političnimi spremembami. Tako je bila ta tožba vložena že na prelomu v nov demokratično in samostojno državo Slovenijo, ko udbovske spone ne bi smele biti več prisotne in ko bi tudi od sodišča smeli pričakovati večjo občutljivost za krivice, storjene pod bivšim režimom, in da bo v skladu z demokratičnimi družbenimi razmerji imela večjo veljavo tudi zakonitost.

Celotna vloga z zahtevkom za obnovo kazenskega postopka je bila široko zastavljena. Vsebovala je kar 47 gosto tipkanih strani in 52 fotokopij

originalnih dokumentov. Gradivo je bilo razdeljeno na štiri dele. Spis je bil seveda sestavljen laično brez lektorske in odvetniške pomoči. Po vsebini preprosta zgodba, a resnična, brez sledu maščevalnosti, naj bi sodišče prepričala, da gre Antonu le za zgodovinsko resnico in posmrtno rehabilitacijo pokojnega Stanislava Cigoja. Obravnavana problematika je bila prikazana v širšem zgodovinskem kontekstu, na enak, a nekoliko krajši način kot v tej zgodbi.

Zato tu navajamo le povzetek uvodnega dela vloge:

Po uvodnih formalnostih, ki so za vsako takšno vlogo obvezne, je trditev, da so bile izjave obdolženega Vinka Kosovela kot tudi njegov zagovor na glavni obravnavi 15. in 28. marca 1955 neresnične.

Sodba Ks 75/55 z dne 28. marca 1955, s katero je bil Vinko Kosovel oproščen vsake krivde in odgovornosti v zvezi z obrekovanjem pokojnega Stanislava Cigoja, je bila utemeljena z lažnimi pričevanji in nepreverjenimi dokazi.

Iz navedenih razlogov in na podlagi vse zbrane dokumentacije se je Anton odločil, da vloži zahtevek za obnovo kazenskega postopka ne proti takratni Pokrajinski komisiji VOS za Primorsko, temveč zoper obdolženca, ki je med vojno večkrat zlorabil svoj službeni položaj, leta 1955 pa "zavedel" Okrajno sodišče v Gorici k napačni presoji dokazov in izreku sodbe v škodo časti in dobrega imena pokojnika in njegovih svojcev. Zato je naloga naslovnega sodišča, da v obnovljenem postopku in ob vnovični presoji vseh razpoložljivih dokazov ugotovi:

1. ali je bil usmrčen Cigoj Stanislav izdajalec ali le nedolžna žrtev spletk in osebne sovraštva ter

2. ali je Vinko Kosovel ob poboju Stanislava Cigoja deloval kot borec NOB ali pa kot ubijalec na lastno pest.

Ob koncu uvodnega dela vloge je Anton poudaril, da se v obnovo kazenskega postopka žal podaja sam, brez sotožeče matere Stanislava Cigoja, Terezije Cigoj in njegove sestre Emilije Cigoj, poročene Kosovel, ki nista dočakali njegove pravične sodbe in rehabilitacije.

Uvodnemu delu vloge za obnovo postopka pa so sledila naslednja poglavja:

I. kronološki pregled aktivnosti udeležencev postopkov ter sodnih in upravnih organov pred in po sodnem postopku na Okrajnem sodišču 28. marca 1955,

II. kronološki pregled novih dejstev, dokazov in pričevanj za zagotovitev zgodovinske resnice,

III. zaključek s predlogi ter

IV. fotokopije originalnih dokumentov iz vojnega in povojnega obdobja, zasliševanj in pismenih izjav možnih prič.

V kronološkem pregledu I. je Anton Kosovel na kratko opisal glavne okoliščine ob aretaciji in smrti Stanislava Cigoja in vsa številna prizade-

vanja pred organi NOB v letu 1944, sodne in upravne postopke v letih 1954–1959, vse krivične sodbe, izrečene v "imenu ljudstva" ter odločbe in sklepe upravnih organov, ki prvotne krivice žal niso popravili, temveč so že storjenim vedno dodajali nove, vse v korist lažnega in samozvanega "izvajalca" sklepov PK VOS in v škodo nedolžne žrtve in njenih svojcev.

V kronološkem pregledu II. je Anton nanizal vse številne nove dokumente, nanašajoče se na obravnavani primer, ugotovitve in sklepe sodnih in upravnih organov, ki so jih ti izrekli v korist Stanislava Cigoja, izjave prič z opozorili na protislovja in neskladja na obdolženčevi strani in z novimi dokazi, s katerimi se obdolženčevo pričevanje in izjave prič neizpodbitno zavračajo.

V sklepnem poglavju je Anton Kosovel opozoril na zavržene in asocialne nagibe obdolženca, ki je s svojo izjavo več kot deset let po tragičnem poboju pretrgal proces tihe pomiritve z zlim namenom, da vnovič in trajno oškoduje ne samo pokojnika, temveč tudi njegove svojce, še posebej njegovo ostarelo mater, ki je zaradi te izjave izgubila skromni vir za preživljanje, družinsko invalidnino. Prav tako je obsodil obtožbe na svoj račun, češ da je potvoril dejstva in krivo pričal, sprožene z namenom, da bi negativno vplivali na Antonovo službeno kariero, kasneje tudi z vključevanjem SDV za doseg podlih, privatnih ciljev.

V sodnih in upravnih postopkih so se izoblikovala pravna stališča z daljnosežnimi posledicami kljub temu, da so bili sklepi na njihovi podlagi v nasprotju z neizpodbitnimi dejstvi. S tem, ko je sodišče "dalo vero", verjelo trditvam Vinka Kosovela in njegovih prič, je tudi potrdilo obstoj in veljavnost neobstoječega odloka Pokrajinskega VOS, s katerim je bil Stanislav Cigoj likvidiran kot izdajalec. Odloku VOS je sodišče priznalo značaj in moč pravnomočne in izvršljive sodne odločbe.

Izhajajoč iz teh dejstev je Vrhovno sodišče LRS (U II. 1123/58–5) prišlo do sklepa, da je v smislu 89. čl. KZ z ozirom na izvršeno pravnomočno obsodbo na smrtno kazen, možna sodna rehabilitacija z oprostitevijo, če bi tako sklenilo sodišče v obnovi kazenskega postopka.

Na možnost rehabilitacije z oprostitevijo Terezija Cigoj in Anton Kosovel nista pristala, ker bi morala predhodno pristati na Stanislavovo neobstoječo krivdo in s tem tudi na odlok VOS, ki si ga je izmislil Vinko Kosovel. Vztrajala sta pri odločitvi, da resnico in pravico iščejo z obnovo kazenskega postopka, v trdnem zaupanju v čas, ko bo to mogoče. Kajti bistvo odločitve ni odvisno le od zakona, temveč predvsem od stališč sodišča. Če bi bilo sodišče v postopku leta 1955 verjelo drugim pričam, bi bile njegove odločitve drugačne kot so bile. V to možnost je Anton verjel, ko je sestavljal tu obnovljeno vlogo.

Na koncu te vloge je sodišču predlagal več sklepov oziroma ugotovitev, ki bi izhajala iz resničnih dejstev in bi zagotavljala pravično presojo vseh vprašanj v zvezi z aretacijo, likvidacijo in rehabilitacijo Stanislava Cigoja.

Predlogi so bili naslednji:

1. sodno ugotoviti, da obdloženec ni prejel nobenega naloga od PK VOS za Slovensko Primorje za aretacijo in likvidacijo Cigoj Stanislava, marveč da je to storil sam, s svojo skupino pripadnikov idrijskega VOS, na lastno pest,

2. razveljaviti sklep sodbe Okrajnega sodišča v Gorici št. 75/55 od 28. III. 1955,

3. sodno rehabilitirati pokojnega Stanislava Cigoja, s priznanjem vseh pravic, ki gredo padlim borcem NOV in PO Slovenije,

4. ugotoviti kazensko odgovornost obdolženca za naklepni umor Cigoj Stanislava 14. decembra 1943, za podano lažno pismeno izjavo z dne 23. junija 1954 in krivo pričevanje na glavni obravnavi 15. in 28. marca 1955 na Okrajnem sodišču v Gorici,

5. javno opravičilo obdolženca v dnevniku Delo,

6. povračilo vseh stroškov.

Čeprav vloga ni bila sestavljena po vseh pravnih pravilih, je bila povsem jasna in vsakomur razumljiva. Anton Kosovel je dovolj jasno povedal, kaj pričakuje od sodišča. Z njegove strani je pričakoval razumevanje, interes za resnico in pravico pa tudi strokovne napotke, kako naj to doseže.

Seveda se je tudi zavedal, da je mogoč povsem drugačen razplet in da sodišče njegovo vlogo lahko zavrne iz povsem formalnega razloga – zastaranja.

Obveljalo je zadnje. Po šestih mesecih nestrpnega čakanja je od Temeljnega sodišča v Novi Gorici sprejel sklep Ks 95/90 z dne 26. decembra 1990, ki se je glasil:

“Zahteva zasebnega tožitelja Antona Kosovela za obnovo kazenskega postopka z dne 19. julija 1990 se zavrže.”

V obrazložitvi sklepa so bila citirana določila Zakona o kazenskem postopku, na podlagi katerih je bilo ugotovljeno, da je obnova kazenskega postopka zoper Vinka Kosovela nemogoča, glede na to, da gre v tem primeru za obnovo v škodo oproščenega in je pregon omejen oziroma zastaran.

Iz obrazložitve ni razvidno, ali se je senat poglobljal v presojo zakonitosti izpodbijane sodbe Ks 75/55 kot je to pozneje storilo Vrhovno sodišče. Je pa nedvomno zahtevku posvetil ustrezno pozornost, ko je avtorju v predzadnjem odstavku svoje obrazložitve dal hvale vredno pojasnilo oziroma napotilo:

“Ker Anton Kosovel v obrazložitvi obravnavane zahteve omenja postopek in likvidacijo Stanislava Cigoja med NOB, pa je treba pojasniti, da je bil takrat Stanislav Cigoj očitno obravnavan kot obdloženec in bi bila morebitna zahteva po obnovi tistega postopka vzeta njemu v korist.”

Povedano z drugimi besedami, postopek za obnovo kazenskega postopka zoper Stanislava Cigoja je mogoče začeti le, če njegovo aretacijo in

likvidacijo obravnavamo kot vojno hudodelstvo, kajti vojna hudodelstva nikoli ne zastarajo. V to je Anton šel.

Računajoč z možnostjo takšne odločitve Temeljnega sodišča v Novi Gorici se je že pred tem, 11. decembra 1990, z vprašanjem o možnosti obnove kazenskega postopka zoper Stanislava Cigoja obrnil na Temeljno javno tožilstvo. Ker načelna možnost ni bila zavrnjena, je že naslednjega dne, 12. decembra 1990, omenjenemu tožilstvu predal gradivo o sumu kaznivega dejanja domnevnega storilca Vinka Kosovela.

V pričakovanju pozitivnega odziva s strani Temeljnega javnega tožilstva v Novi Gorici je nadaljeval s preverjanjem zbranega dokumentarnega gradiva in z zbiranjem novega, pa tudi z iskanjem novih prič in z odkrivanjem novih pogledov na preteklo dogajanje. Kajti osamosvojitve Slovenije in uveljavitev novega, demokratičnega družbenega sistema, sta mnoge priče medvojnih dogodkov razvezala strahu pred posledicami razkrivanja resnice. Mnogi od Antonovih soborcev, prijateljev in znancev, ki so poznali njegova desetletja trajajoča prizadevanja za ugotovitev resnice o likvidaciji Stanislava Cigoja, storilcu in vzrokih zanjo, so ga naravnost spodbujali, naj s temi prizadevanji nadaljuje, saj so bili tudi oni prepričani, da storjenih krivic ob znanih storilcih ni mogoče enostavno pozabiti ali spregledati na račun lažne solidarnosti vojne generacije. Njihova medsebojna solidarnost se lahko izraža le v odnosu do pozitivnih pridobitev narodnoosvobodilnega gibanja, ne pa v odnosu do zločinskih dejanj posameznikov, ki so prav s takimi dejanji ugledu svoje generacije največ škodovali.

Kljub nakazani možnosti obnove kazenskega postopka v prej omenjenem sklepu Temeljnega sodišča v Novi Gorici je Anton Kosovel zoper ta sklep vložil pritožbo na Višje sodišče v Kopru. Ta poteza, čeprav se je zdela na prvi pogled nepotrebna, pa se je vendarle izkazala za smotrno. Kajti zoper sklep Višjega sodišča je bila možna zahteva za varstvo zakonitosti. V razsodbi o zahtevku za varstvo zakonitosti pa je Vrhovno sodišče Republike Slovenije izreklo zelo pomembne ugotovitve, ki bodo bistveno vplivale na nadaljni razplet obravnavanih vprašanj. A o tem več kasneje.

V pritožbi na sklep Ks 95/90 Temeljnega sodišča v Novi Gorici z dne 26. XII, 1990, ki jo je Anton Kosovel 31. decembra 1990 naslovil na Višje sodišče v Kopru, je kot pritožbene razloge navedel:

- a) kršitve določb procesnega prava,
- b) napačno uporabo materialnega prava.

V obrazložitvi je navedel, da je zahtevo za obnovo postopka vložil prej kot v šestih mesecih od dneva, ko je zvedel za nove dokaze. To slednje se je zgodilo, ko je dobil možnost vpogleda v arhivsko dokumentacijo in je ugotovil nova dejstva in dokaze, ki utegnejo povzročiti drugačno odločitev pristojnega sodišča. Predlagal je razveljavitev napadanega sklepa Temeljnega sodišča v Novi Gorici in vrnitev zadeve istemu sodišču v ponovno obravnavo.

Višje sodišče v Kopru je pritožbo obravnavalo in na seji 23. januarja 1991 sklenilo:

“Pritožba zasebnega tožilca Antona Kosovela se kot neutemeljena zavrne.”

V obrazložitvi tega sklepa je sodišče najprej podvzelo nekaj detajlov iz sodb Okrajnega in pritožbenega Okrožnega sodišča v Novi Gorici iz leta 1955 ter tokratni obnovitveni zahtevek ter njegove pritožbene razloge in jih glede na določila zakona, ocenilo kot neutemeljene. Pri tem se je najbolj sklicevalo na ugotovitve prvostopenjskega sodišča in potrdilo njegov sklep, da ena od procesnih predpostavk, to je šestmesečni rok, ni izpolnjena, zato je pritožbo kot neutemeljeno treba zavrniti.

Vse te utemeljitve bi bile razumljive, če bi bila sodba Ks 75/55 pravična. A ni bila, kajti sodišče je tedaj verjelo le Vinku Kosovelu in njegovim pričam, prič, ki sta jih predlagala Terezija Cigoj in Anton Kosovel, pa večinoma ni zaslišalo ali pa njihovih izpovedb in izjav pri razsodbi ni upoštevalo, s cinično navedbo, da se tožiteljema “ni posrečilo” prepričati sodišča. Za uveljavitev teh prič očitno tudi Višje sodišče v Kopru ni moglo nič storiti. Verjetno je vse to bilo v skladu z zakonom, vendar v nasprotju z občutkom pravičnosti. Proces s sodbo Ks 75/55 zanesljivo sodi med dvomljive povojne procese. Pritožbeno sodišče bi bilo to resnico lahko ugotovilo in sodbo kritično ocenilo kot eno izmed povojnih krivičnih sodb v imenu ljudstva. Pa nil!

Tisti čas se je na TV, v radiu in v časopisih veliko govorilo o premikih, o slovenski pomladi, o odpravi krivic in o spravi. Novopečeni politiki so imeli polna usta velikih besed. Antona Kosovela te napovedi niso kaj prida prevzele, čeprav je verjel in še verjame v bolj demokratičen družbeni red, ve pa tudi, da se ta čez noč ne more uresničiti. Njegova zahteva za obnovo postopka, za popravo krivic in rehabilitacijo pokojnega Stanislava Cigoja ni izvirala iz želje po maščevanju, stremela je le po resnici, a kljub temu ni bila deležna razumevanja. Mogoče se mu je preveč mudilo, mogoče čas še ni bil dozorel. Toda prepričan v zgodovinsko poslanstvo, da po nedolžnem pobitih in njihovih rabljev ne smemo prepustiti pozabi, da je naša moralna dolžnost razkriti samozvane in zakamuflirane ubijalce nedolžnih, ni mogel odstopiti od načrtane poti.

V skladu z veljavnim zakonom je posegel po izrednem pravnem sredstvu in na Javno tožilstvo Republike Slovenije 12. februarja 1991 vložil predlog za varstvo zakonitosti z zanesljivo utemeljitvijo:

Iz predloženih dokumentov za obnovo kazenskega postopka je jasno razvidno, da leta 1955 in potem v relativno in absolutno zastaranem roku ni bilo mogoče sprožiti obnove postopka, prvič zaradi pomanjkanja zanesljivih dokaznih dokumentov (zaprtost arhivov) in drugič tudi zaradi takratnih političnih okoliščin, navedenih v pritožbi zoper sodbo Okrajnega sodišča Ks 75/55 z dne 28. marca 1955 (kršitve določb kazenskega postopka ter zmote in nepopolne ugotovitve dejanskega stanja).

Upoštevajoč navedene razloge je Anton Kosovel predlagal Javnemu tožilstvu Republike Slovenije, da vloži zahtevo za varstvo zakonitosti, ker je menil, da bi omenjeno zastaranje prišlo v poštev šele, ko bi bilo zahtevku za obnovo postopka ugodeno. Dokler obnova kazenskega postopka ni dovoljena, v tem primeru ni bila dovoljena leta 1956, meni, da sodišče ne more presojsati o tem, ali je kazenski pregon zastaral ali ne.

Javno tožilstvo Republike Slovenije je navedeni predlog preučilo in ga kot svoj predlog za varstvo zakonitosti posredovalo Vrhovnemu sodišču v Ljubljani. In spet so nastopili dolgi meseci pričakovanja in pogostih razmišljanj o poteh človeške pravičnosti. So ta pota res brezizhodna?

Vrhovno sodišče Republike Slovenije je o zahtevku za obnovo postopka s sodbo I Ips 71/91-3 z dne 5. junija 1991 odločilo:

Zahtevi Javnega tožilstva republike Slovenije za varstvo zakonitosti se ugotovi in ugotovi, da so bile s pravnomočno sodbo Okrajnega sodišča V Novi Gorici z dne 28. III. 1955 opr. št. Ks 75/55-28 kršene določbe 173 člena KZ, I. točke 329. člena ZKP/53 in 10. točke I. odstavka 342. člena ZKP/53.

Obrazložitev tega sklepa je bila naslednja:

S pravnomočno sodbo, navedeno v uvodu, je Okrajno sodišče v Gorici kot sodišče prve stopnje obdolženega Vinka Kosovela oprostilo obtožbe, da naj bi v pismeni izjavi, ki jo je podal tajništvu za ljudsko zdravje in socialno politiko pri OLO Gorica, obrekoval pokojnega Stanislava Cigoja in zasebnega tožilca Antona Kosovela ter tako storil dve kaznivi dejanji obrekovanja po I. odstavku 169. člena KZ.

Zoper to odločbo sta zasebna tožilca Terezija Cigoj in Anton Kosovel po svojem pooblaščenju vložila pritožbo, katero je Okrožno sodišče v Gorici kot sodišče druge stopnje s sodbo dne 23. V. 1955 opr. št. Ks 144/55 zavrnilo kot neutemeljeno in potrdilo sodbo sodišča prve stopnje.

Javno tožilstvo Republike Slovenije je zoper pravnomočno sodbo sodišča prve stopnje vložilo zahtevo za varstvo zakonitosti, v kateri uveljavlja, da so bile v korist obdolženca kršene določbe 169. in 173. člena KZ ter 10. točke I. odstavka 342 člena ZKP/53 in 1. točke 329. čl. ZKP/53. Predlagalo je, naj Vrhovno sodišče Republike Slovenije v skladu z določbo 1. odstavka 422. člena ZKP ugotovi, da so bile z napadeno sodbo kršene vse navedeno določbe.

Zahteva za varstvo zakonitosti je utemeljena.

V zvezi z odločanjem o zahtevi Javnega tožilstva R Slovenije za varstvo zakonitosti je najprej treba pojasniti, da v takem primeru, ko je zahteva vložena v obdolženčevo škodo, sodišče po odločbi 3. odstavka 422. člena ZKP ne more posegati v izpodbijano pravnomočno odločbo, marveč lahko samo ugotovi, da je bil prekršen zakon. V takem primeru torej ni mogoče, da bi se na utemeljeno zahtevo za varstvo zakonitosti lahko pravnomočna odločba spremenila ali razveljavila.

Končno obstoji tudi nasprotje v samih razlogih izpodbijane pravno-močne sodbe, ko iz njih ne izhaja nikakršen dvom o resničnosti celotne obdolženčeve izjave, torej med drugim tudi o resničnosti trditve, da Stanko Cigoj "ni bil niti borec NOV niti aktivist ali simpatizer narodnoosvobodilnega pokreta" sočasno pa se z njim navaja nasprotna trditev: "nesporno je, da Cigoj Stanislav je bil v NOV, da je bil komandir čete v bojih na Goriški fronti septembra 1943."

V zvezi z navedenim senat Vrhovnega sodišča ugotavlja, da bi sodišče druge stopnje, seveda ob pravilni uporabi zakona, moralo že po uradni dolžnosti sodbo sodišča prve stopnje razveljaviti ter zadevo vrniti v novo odločanje."

Senat Vrhovnega sodišča je tudi sklepal, da so ugotovljene kršitve materialnega in procesnega prava tesno povezane s tem, da v izpodbijani pravnomočni sodbi "dejansko stanje ni bilo pravilno ugotovljeno."

Citat naprej:

"Sodba sodišča prve stopnje (Okrajnega sodišča v Novi Gorici) ne ugotavlja, do kakšnih naknadnih podatkov je lahko obdolženec prišel po letu 1943, pač pa, iz popolnoma nerazumljivih razlogov, zasebnemu tožilcu Antonu Kosovelu očita, da se ni predhodno dovolj informiral in raziskal stvari, preden je podal kakšno izjavo o likvidaciji pokojnega Stanislava Cigoja. Sodba sodišča prve stopnje izhaja iz stališča, da so obdolženčeve izjave o pokojnem Stanislavu Cigoju dokazane kot resnične s pravnomočno vosovsko odločbo, s katero izvršitvi mu je bilo odvzeto življenje, čeprav taka vosovska odločba med kazenskim postopkom ni bila predložena. O tem, da je Pokrajinski VOS za Slovensko Primorje izdal nalog za likvidacijo, kar naj bi takrat bilo enako vredno izdaji pravnomočne sodne odločbe, se ugotovitve sodišča opirajo le na zagovor obdolženca in izpovedbi dveh prič, pri čemer je bil sočasno zavrnjen predlog zasebne tožbe, da se zasliši štirinajst prič in predlog zasebnega tožilca na glavni obravnavi, da se zaslišijo še tri dodatne priče, ki naj bi vse po njegovih trditvah izpovedale, da takšen nalog ni nikoli obstajal.

Izpodbijana pravnomočna sodba v obrazložitvi navaja, da je zaslišanje teh prič nepotrebno, po drugi strani pa ugotavlja, da zasebnima tožilcema se ni posrečilo dokazati nasprotnega, kot izhaja iz navedih dokazov. Ko sodba sodišča prve stopnje zmotno in nepopolno ugotovljeno navaja, da nedolžnost pokojnega Stanislava Cigoja v tem kazenskem postopku sploh ni mogoče dokazati, ker bi se to lahko uveljavilo le v obnovi kazenskega postopka, v katerem je bila izdana odločba o likvidaciji?

Z navedbami, da skušata zasebna tožilca dokazati nedolžnost Stanislava Cigoja, tudi drugostopno sodišče je njunima predlogoma za zaslišanje številnih prič pripisovalo drugačen pomen, kot da sta ga sama prikazovala, namreč, da odločba oziroma nalog Pokrajinskega štaba VOS za Slovensko Primorje, ki ga je navedel obtoženec v svoji izjavi, sploh ni

bil izdan. Vse navedeno kaže, da se sodišče prve stopnje pri dejanskem ugotavljanju stanja ni dokopalo do resnic, le-to pa tudi onemogoča, da bi se lahko zanesljivo presodilo, kako bi bilo treba v danem primeru za ravnanje obdolženca uporabiti kazenski zakon.”

To sodbo je podpisal predsednik senata, sodnik Vrhovnega sodišča Milan Kosterca.

S to odločbo je senat Vrhovnega sodišča dal dragocen prispevek k razčiščevanju tragičnega medvojnega primera krivične usmrtitve Stanislava Cigoja. Zgoraj obravnavana odločba pomeni:

- prvi korak na poti k objektivni resnici o aretaciji in likvidaciji Stanislava Cigoja ter še nekaterih drugih primerov,
- prvi korak k odkrivanju številnih preteklih zblod,
- prvi korak k objektivni presoji nezakonitega in pravno dvomljivega ravnanja Okrajnega in Okrožnega sodišča v Novi Gorici iz leta 1955,
- prvi korak k moralnemu zadoščenju žal pokojnih Terezije Cigoj in Emilije Kosovel, pa tudi k zadoščenju še živčih pokojnikovih svojcev ter njihovih številnih prijateljev.

Senat Vrhovnega sodišča pa daje v svoji obrazložitvi sodbe tudi jasno vedeti, da bi bilo krivdo oziroma nedolžnost Stanislava Cigoja mogoče dokazati le z obnovo kazenskega postopka, po katerem je bil ta aretiran, obtožen in zverinsko ubit. To pa bi zanesljivo omogočilo tudi pravično presojo krivde in odgovornosti Vinka Kosovela.

Vse te navedbe iz sodbe Vrhovnega sodišča pa so bile hkrati tudi napotilo za ovadbo, ki jo je Anton Kosovel podal Temeljnemu javnemu tožilstvu v Novi Gorici 12. oktobra 1991 zoper Vinka Kosovela, osumljenega kaznivega dejanja vojnega hudodelstva, uboja ali naročnika uboja pokojnega Stanislava Cigoja iz Malovš, v noči s 13. na 14. december 1943.

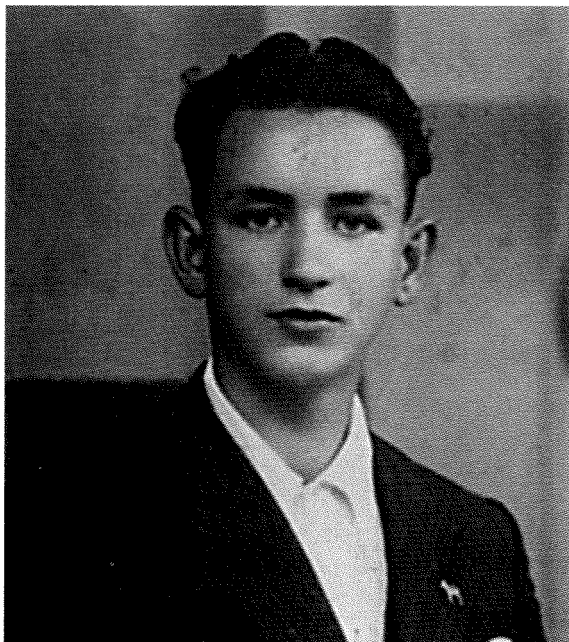
Poročna slika Antona in Emilije Kosovel

Otroci osnovne šole v Selu pred drugo svetovno vojno. Anton Kosovel sedi drugi z desne, Vinko Kosovel čepi tretji z desne.

Kosovelovi otroci – z leve: Cvetka, Milka, Nada in Anton

Anton Kosovel ml. leta 1942

Emilija Kosovel (desno) s sorodnico Ido Valentinčič leta 1942

Partizani II. bataljona Kosovelove brigade 1. novembra 1943 na predmeji. Anton Kosovel, takrat namestnik komandanta bataljona, stoji pred strojem tretji z leve.

Anton Kosovel-Tonček, prvi z leve, komandant 3. bataljona 17. brigade med pripravami za napad na domobransko postojanko v Hotavljah 18. julija 1944, posluša Lada Ambrožiča – Novljana, komandanta IX. korpusa.

Leopold Jazbec, na levi, komisar bataljona, in poročnik Anton Kosovel, komandant bataljona Bazoviške brigade, na Krasu oktobra 1944.

Anton Kosovel na čelu 5. bataljona Bazoviške brigade na Colu nad Ajdovščino.

Anton Kosovel avgusta 1945 v Vipavi

Kosovelova družina leta 1945: stojijo oče Anton, sin Anton in mati Emilija, z leve sedijo hčerke Milka, Cvetka in Nada.

Anton Kosovel (v uniformi) s slušatelji VPŠ v Splitu leta 1954.

TRETJI DEL

Kakor vse poti v pet desetletij trajajočih prizadevanjih za resnico in pravico, tudi pot do sprožitve postopka zoper vojnega hudodelstva osumljenega Vinka Kosovela ni bila ne preprosta ne hitra. Šlo je za povsem nov postopek in kljub številnim izkušnjam s pravosodnim sistemom včeraj in danes se je Anton Kosovel znašel pred povsem novimi nalogami in novimi nosilci funkcij v tem sistemu.

Potem ko je Anton Kosovel 19. julija 1990 podal predlog za obnovo kazenskega postopka zoper Vinka Kosovela na tedanje Temeljno sodišče v Novi Gorici, se je 11. decembra 1990 najprej obrnil ustno in potem še pisno na tedanje Temeljno tožilstvo v Novi Gorici, na magistra Zvonka Fišerja, in ga seznanil z vsebino svojega predloga. Temu je 18. julija 1991 po prejemu sodbe Vrhovnega sodišča sledil dopis, s katerim je Anton svoj predlog v nadaljni postopek Temeljnemu javnemu tožilstvu Nova Gorica še bolj podkrepil. Opredelil ga je kot "predlog za nadaljevanje postopka zoper Vinka Kosovela, osumljenega vojnega hudodelstva." Pri tem se je skliceval na omenjeno sodbo Vrhovnega sodišča RS I Ips 71/91 z dne 5. junija 1991. Po nekajkratnih srečanjih in pismenih izmenjavah stališč s predstojnikom Temeljnega javnega tožilstva je moral ovaditelj Anton Kosovel na temeljno javno tožilstvo zoper Vinka Kosovela podati še pismeno ovadbo, to pa 12. oktobra 1991 še dopolniti z dodatnimi obrazložitvami in arhivskimi listinami, ki so potrjevale njeno utemeljenost.

Ovadbo je bilo treba še večkrat dopolniti z različnimi podatki in dodatnim arhivskim gradivom, kar je tožilstvo čedalje bolj vodilo v položaj, da je ovadbo začelo tudi samo dopolnjevati.

Poleg Antona Kosovela je zoper Vinka Kosovela 9. novembra 1992, prav tako zaradi suma kaznivega dejanja vojnega hudodelstva, podal ovadbo še Ivan Novak ml. iz Pečnika 3 pri Ledinah, sin Ivana Novaka iz Idrškega, ki so ga 3. januarja 1944 tudi usmrtili varnostniki 1. čete VS idrijskega bataljona VOS, ki mu je poveljeval "kom. Vinko".

V novih družbenih razmerah je Anton štel za potrebno, da se obrne tudi na demokratično javnost in jo seznani z vprašanji, na katera že desetletja išče ustrezen odgovor. To je storil 28. februarja 1992, ko je v reviji TV15 – Svobodna misel objavil članek V presojo javnosti. V njem je na kratko opisal uboj Stanislava Cigoja, okoliščine, v katerih se je zgodil, in odgovornega zanj. Javnost je pozval, naj sodeluje pri iskanju pravične rešitve opisanih vprašanj. Objava je vzbudila pozitivne odmeve. Nekaj posamez-

nikov se je pismeno obrnilo nanj in ga bodrilo, naj vztraja pri svojih prizadevanjih. Ne samo s Primorske, iz vse Slovenije in tudi tujine so se mu oglašali ljudje, ki so pripovedovali o zamolčanih žrtvah in nepojasnjenih, nekaznovanih zločinih med vojno ali ob njenem koncu. Mnogi so želeli identificirati storilce zločinov, a se je vselej znova pokazalo, da se mnoge priče še danes bojijo govoriti resnico in da je raziskovanje zločinov izredno težavno.

S težkimi mukami pa je Antonu Kosovelu tisti čas uspelo identificirati še druge žrtve Vinkovih varnostnikov. To so bili Zofija Petkovšek na Predmeji, Ivan Novak iz Idrškega Franc Slabe iz Jeličnega vrha in druge.

Kljub diskretnosti pa se je v določenih krogih le razvedelo, kaj je Anton Kosovel odkril. Oglasil se je pri nekaterih medvojnih Vinkovih sodelavcih, ki so mu marsikaj zaupali, zlasti tisti, ki so že med vojno nasprotovali njegovemu primitivizmu in samovolji. Odobravali so Antonova prizadevanja, kljub temu pa jim je moral obljubiti, da bo strogo varoval njihovo anonimnost. Bili pa so številni primeri odrekanj, brutalnosti in groženj. Oborožen z novimi informacijami je nadaljeval tudi z iskanjem dokumentov v arhivih in pomagal tožilstvu oblikovati stališče do obeh ovadb.

Po temeljiti preučitvi vsega razpoložljivega gradiva se je tožilstvo odločilo podati svoj predlog oziroma zahtevo za uvedbo sodne preiskave. Tega je 4. decembra 1992 vložilo na Temeljnem (zdaj Okrožnem) sodišču v Novi Gorici.

Kot zanimivost je treba povedati, da je bila takrat na sodišču v zadevi poboja Stanislava Cigoja že drugič podana ovadba oziroma zahteva za preiskavo s skoraj identično vsebino, kot je bila julija 1944 izpričana javnemu tožilcu pri vojaškem sodišču Vipavskega vojnega področja. Tokratna zahteva temeljnega javnega tožilstva iz Nove Gorice je bila izredno poglobljena in vsestransko utemeljena, vendar je sodišče s preiskavo začelo šele sredi leta 1994. Vmes so sledile številne urgence oškodovanca in nadrejenih organov sodne oblasti. Pričelo se je zavlačevanje. Dne 4. julija 1994 je bil prvi zaslišan obdolženec Vinko Kosovel. Šestnajstega decembra 1994 je bil Anton Kosovel zaslišan kot oškodovanec in kot priča. Od 26. januarja do 23. junija 1995 je bilo potem zaslišanih še sedemnajst prič, zadnji Ciril Bavčar.

Neusmiljeni tek časa je pri nekaterih pričah glede posameznih podrobnosti že obrusil ostrino spomina, toda zahvaljujoč dejstvu, da so o vsem v preteklosti že dajali izjave in da je vse to Anton Kosovel tudi pismeno dokumentiral, je preiskovalni sodnik s pomočjo dodatnih odvetnikovih vprašanj vendarle dobil celovit vpogled v obravnavano problematiko, priče pa so tako ali drugače večinoma potrdile verodostojnost svojih prejšnjih izjav. Anton Kosovel je do nekaterih izjav prič lahko prišel le na ta način, da je najprej poslušal njihovo pripovedovanje in si delal zapiske, nato pa je te smiselno zaokrožil, pretipkal in dal v podpis. Možnost, da bi

ob tem kaj razumel ali zapisal po svoje, je vsaj teoretično obstojala, vendar se je pri zaslišanju izkazalo, da je ravnal dosledno korektno, da ni nikomur ničesar "položil na jezik". Zaslišanje je potrdilo vse bistvene vsebine prej napisanih izjav, čeprav so vmes minila tudi leta.

Da bi bilo poročilo o preiskovalnem postopku zoper Vinka Kosovela, obdolženega vojnega zločina, kolikor toliko zaokroženo, je treba povedati še nekaj besed o izpovedbah samega obdolženca. V zvezi z likvidacijo Stanislava Cigoja je Vinko v sodni preiskavi spet navedel novo verzijo dogodkov. Stanislava Cigoja ni nikoli osebno poznal. Ko se je njegova četa VOS nahajala v Zadlogu pri Črnem vrhu, pa sta nekega dne dva borca prinesla pismo oziroma nalog za aretacijo Stanislava Cigoja. Zaprošila sta, da bi jima pokazali, kje Stanislav stanuje. Dodelil jima je dva borca iz svoje čete in potem so skupaj odšli v Malovše. Pozneje je izvedel, da so Stanislava odgnali v Stomaž, kjer je bil likvidiran. V decembru 1943 se je kakšenkrat tudi on zadrževal v Stomažu, tja so iz hribov hodili po hrano. Kmetije Bratina pod Humom ni poznal. S seboj je imel kakšnih šest fantov, ne spominja se pa, kdo so bili. Spominja se, da je nalog za Cigojevo aretacijo podpisal Maks Perc, nalog pa je bil najbrž izdan le za aretacijo. O Cigoju na PK VOS ni nikoli poročal, podpisa Vinko na dopisih ne prizna. Na Otlici se je kdaj ustavil mimogrede, da bi bil kdaj na Mrzlem vrhu nad Idrijo, se ne spominja, za Buha ni nikoli slišal.

O svojih tovariših v VOS se komaj še kaj spominja. Ime Božidar Šatej mu ne pove nič, prav tako tudi ne Zoran Manfreda, Ivana Pakiša se ne spominja, Ivana Bončo je spoznal v eni od Vipavskih čet leta 1942. Grošlja tudi pozna, a se ne spominja od kdaj. Spominja se nekega Dorčeta, ki pa ni bil pri VOS, temveč je bil intendant v Kosovelovi ali v Gradnikovi brigadi. Bavčarja pozna dva, ker sta doma iz Sela kot on. Emil je imel partizansko ime Rajko in je umrl lani. Od njega je prevzel vodstvo vosovske Čete, ko je ta odšel domov na zdravljenje. Ciril Bavčar ni deloval v nobeni enoti VOS.

Na vprašanje, če je njegova četa kdaj izvršila kakšno likvidacijo po nalogu PK VOS, odgovori, da nobene. Je pa bilo nekaj aretacij. Vse aretirane so odpeljali v štab ne da bi jih zasliševali. Na vprašanje, ali so delovali tudi samoiniciativno, odgovori, da so delali samo po nalogu. Na vprašanje, ali je bil med vojno kdaj zaprt, odgovori da ne. Enkrat je bil udeležen pri kršenju discipline, fantje so se ga napili in delali neke neumnosti in so bili s strani štaba "okregani".

Arhivskih dokumentov, ki mu jih predoči preiskovalni sodnik, tudi tistih, ki so pisani z roko in nosijo podpis Vinko, ne prepozna. Pravi, da jih ni ne pisal ne podpisal. Pove tudi, da je iz VOS odšel na lastno željo, ker je v vojaški obveščevalni imel prijatelje.

Na vnovična vprašanja preiskovalnega sodnika glede Cigoja pove, da Cigoja ni poznal, saj je bil ta od njega starejši 12 let. Zanj je prvič slišal

takrat, ko sta k njemu prišla prej omenjena kurirja z nalogom za aretacijo. Da je bil Cigoj županski pooblaščenec v Malovšah, je zvedel šele po vojni. S Cigojem osebno ali s člani njegove družine ni imel nikakršnega odnosa. Na vprašanje zakaj je leta 1954 interveniral glede družinske invalidnine, ki jo je prejela Stanislavova mati, pove, da so nanj pritiskali s terena. Bil je partijski sekretar in je moral napisati, kar je slišal. Verjetno je malo preveč poudaril svojo vlogo pri tem: "Takrat so bili takšni časi in bili smo – mladi."

Sploh je težko povzeti Vinkovo pričevanje, saj so njegovi odgovori na informativna vprašanja, ki niso naravnost povezana z njegovo osebo, dokaj netočni. Skoraj vse, kar je bilo povezano z njim osebno, pa je "iz spomina izginilo". Nastopilo je sprenevedanje.

Jasnih odgovorov in prevzema odgovornosti za storjena dejanja od Vinka Kosovela niti ni bilo pričakovati. Potem, ko je bil na zaslišanju seznanjen z obremenilnimi arhivskimi listinami in izjavami prič, tudi nekdanjih vosovcev, je Vinko pričel spoznavati, da je sodišče kljub odmaknjenosti vojnih dogodkov že globoko prodrlo v skrivnosti njegovega samovoljnega delovanja in ga rekonstruiralo v tolikšni meri, da se bo tudi odgovornosti zanj težko izogniti. Da je nastopil čas za preplah, so se gotovo zavedeli tudi njegovi privrženci in somišljeniki. Tako je Vinko takoj po zaslišanju skupaj z Jožetom Grošljem in Francom Mohoričem odhitel k Ivanu Bonči v Spodnjo Idrijo in Zoranu Manfredi v Poljubin, da bi ju prepričali, naj odstopita od svojih izjav. Tudi Branko Jerkič in še drugi niso zaostajali, vendar brez uspeha, kajti resnice se ne da prikriti. To je bilo po svoje še razumljivo, da se je Vinko Kosovel tako prizadeval izkopati se izpod težkih bremen osumljenca vojnih hudodelstev ter povojnih lažnih izjav, obrekovanj in žalitev. Toda žal – daleč prepozno.

Ciril Bavčar je pred preiskovalnim sodnikom okrožnega sodišča v Novi Gorici pričal, 23. junija 1995. Bralec se gotovo spominja, da gre za tistega Bavčarja, ki je pred leti kot član novogoriške udbe brez vsakršnih pomislekov v svoji pisni izjavi 28. junija 1954 trdil, da je vodil Vinkovo skupino, ko so šli v Malovše aretirat Stanislava Cigoja. Zdaj je ugotovil, da se takšno pričevanje ne izide Vinku v prid, pa si je izmislil drugačno zgodbo. Svojo verodostojnost je najprej preklical sam, ko je priznal, da so bile njegove izjave leta 1954 večinoma neresnične in "prenapihnjene". Na vprašanje preiskovalnega sodnika, zakaj je takrat dejal "prenapihnjene" in neresnične izjave, pa je odvrnil, da je tedaj pač bil uslužbenec organov za notranje zadeve, konkretno šef udbe v Novi Gorici in da je bilo "potrebno nekaj napisati". Zadevo naj bi vodil Gorazd Gregorič.

V zadevi Stanislava Cigoja pa je Ciril Bavčar nastopil z novo zgodbo oziroma z novo varianto. Posredno in neposredno krivdo za Cigojevo usodo je prevladil na mrtve vosovce: Srečka Stupico in Emila Bavčarja – Rajka. Izpovedal je namreč, da sta ga, ko se je kot šestnajstinpolleten partizan zdravil doma, obiskala omenjena vosovska funkcionarja, pa tudi

še nekateri drugi: "Le-ti so spraševali o tem možakarju, ki je bil doma. Rekli so, da je bolan, zanimali so se pri meni doma, kaj je to za ena familija. Omenjeni skupini smo povedali vse, kar smo vedeli." Kasneje naj bi se bila Srečko Stupica in Emil Bavčar ponovno oglasila, on pa ju je na njihovo željo vodil v Malovše, da sta si od daleč ogledala Cigojevo hišo. Še kasneje pa naj bi bila prišla k njemu patrola štirih ali petih "navadnih smrtnikov", ki je Stanislava Cigoja tudi aretirala. V tej zadnji skupini ni bilo ne Srečka Stupice, ne Emila Bavčarja pa tudi Vinka Kosovela ne. Vendar tudi to Bavčarjevo pričanje stoji na trhlih nogah.

Srečko Stupica, rodom iz Sodražice, je bil namreč v kritičnem času na Tolminskem kot komandant bataljona varnostnikov Tolminskega okrožja, Emil Bavčar – Rajko pa se je zdravil doma v Selu. Pred odhodom domov je bil komandant bataljona varnostnikov Idrijskega okrožja in je svojo funkcijo predal prav Vinku Kosovelu, dotedanjemu komandirju čete v njegovem bataljonu, o čemer obstaja dokument z njegovim podpisom. Srečko Stupica in Emil Bavčar na področju Vipavskega VOS nista imela kaj početi, tam so vse kompetence pripadale izključno Vipavskemu VOS.

Ko pa se soočita izpovedi Vinka Kosovela in Cirila Bavčarja, podani pred preiskovalnim sodnikom, je očitno, da sta bili za silo vsklajeni in dogovorjeni. Oba valita odgovornost za aretacijo in poboj Stanislava Cigoja na druge, že mrtve vosovce, in na štiri neimenovane "navadne smrtnike", kot jih je označil Ciril Bavčar. Nista pa odgovorila na vprašanje, kdo je te "navadne smrtnike" napotil k Bavčarju, ko pa Vinko zatrjuje, da je dvema partizanoma, ki sta prišla k njemu v Zadlog od PK VOS z nalogom za Cigojevo aretacijo, da jima pomaga najti Stanislava Cigoja. Za vodnika jima je dodelil dva domačina, ki lahko vodita naravnost k Cigoju v Malovše. Od kod dva domačina, ko v četi ni bilo nobenega? Zatrjevati nekaj takega pa je tudi v nasprotju s številnimi dokazi, ki govorijo, da je bil Vinko decembra 1943 s svojo četo VOS v Vipavski dolini pri Stomažu, od koder naj bi vodil številne aretacije in usmrtitev Stanislava Cigoja.

Z navedenimi trditvami si je Ciril Bavčar očitno želel povečati svojo tedanjo vlogo in vlogo njegovih – Bavčarjevih, ki naj bi delovali kot nekakšen informator višjega VOS, čeprav je imel Vipavski VOS v sleherni vasi svojega obveščevalca, vendar med temi nikoli ni bilo Cirila in njegovih domačih.

Kljub tem ugotovitvam pa ne kaže pozabiti njegove izjave, da so Bavčarjevi vosovcem o Cigojevih "povedali vse, kar so vedeli". Takšno priznanje je bilo to pot prvič slišati iz njegovih ust. Že najbolj preprosto sklepanje nam pove, da Bavčarjeve informacije o Cigojevih niso mogle biti dobre, njim naklonjene. A kakšne naj bi dejansko bile, tega doslej ni bilo mogoče zvedeti. Bo morda Ciril Bavčar po petinpetdesetih letih le pomagal razvozlati skrivnost, ki je do današnjih dni ostala nepojasnjena?

Morda se bo nekoč izkazalo, da je bila vloga Bavčarjev pri nesrečni usodi Stanislava Cigoja večja kot bi si lahko predstavljali?

Drugačno pot v obrambo Vinka Kosovela je ubral Jože Grošelj, Vinkov sovosovec. Ta je potrdil, da je bila Vinku Kosovelu in Petru Mohoriču v Šebreljah izrečena smrtna kazen, vendar na podlagi lažnega poročila, ki ga je na PK VOS poslal Franc Čibej, komandir čete varnostnikov Ajdovskega VOS-a, seveda že pokojni, da je Vinkova četa ubila nekega sergenta v Črničah. Čibej naj bi bil zaradi te lažne obtožbe pozneje odstranjen iz VOS, kar pa spet ne drži. Ohranjen je namreč dopis PK VOS št. 425/D 25. februarja 1944, shranjen v arhivu MNZ pod št. A 425177, iz katerega je razvidno, da je Čibej moral iz VOS le zato, ker je preveč dobrohotno, v bistvu samovoljno sprejemal tovariše v enote VOS. Prijateljem in znancem je šel na roke kot se reče. Kajti služiti v VOS je bilo dosti bolj varno in udobno kot biti vojak v bojni enoti. Sicer pa bi za Čibejevo morebitno lažno obtožbo zagotovo vedel tedanji načelnik VOS Vipavskega okrožja Dorče, ki pa ni o tem nikoli nič izpovedal.

O Zofiji Petkovšek je slišal le to, da jo je na Predmeji likvidirala Gradnikova brigada, za likvidacijo Ivana Novaka pa je zvedel pred dnevi. Je pa Grošelj priznal, da je skupaj z Vinkom Kosovelom in Francem Mohoričem obiskal Zorana Manfreda. Pritiskali so nanj, ki je bil v tistem, za Vinka kritičnem času, načelnik Okrožne komisije VOS za Idrijsko okrožje ter Vinku in njegovi skupini nadrejen. Prepričevali so ga, da Vinko ni bil navzoč pri aretaciji in likvidaciji Ivana Novaka 3. januarja 1944 in da je postopek zoper njega vodil zdaj že pokojni Franc Štucin-Dušan, čeprav ohranjene listine in Zoranove izjave nesporno potrjujejo Vinkovo navzočnost in vodilno vlogo.

Obisk pri Zoranu Vinku ni dal pričakovanega rezultata, zato mu je koncem avgusta poslal še posebno pismo, datirano s 23. avgustom 1994, ki pa ga, kot vedno, ni napisal sam. Napisano pa je bilo tako kot da so se z Zoranom razšli v popolnem soglasju. Izjava, ki naj bi jo Zoran podpisal in bi jo Vinko uporabil na sodišču, naj bi podprla Vinkovo trditev, da je 3. januarja 1944 zasliševal Franc Štucin-Dušan in ne on. Po končanem zaslišanju naj bi patrulja po Dušanovem nalogu Novaka odpeljala v neznano. Zoran naj bi izrecno potrdil, da Vinko v tistem času ni bil v kraju dogajanja.

Zoran Manfreda pa svoje prvotne izjave ni bil pripravljen spremeniti. Od Vinka ponujeno izjavo je poslal Antonu Kosovelu z željo, da jo preda sodišču. V priloženem pismu je tudi pojasnil, kako je potekal obisk Vinka, Mohoriča in Grošlja in dodal, da od resnice ni mogoče odstopati. Razvidna je tudi iz dokumentarnega gradiva. To je obiskovalcem povedal tudi v navzočnosti svoje žene Justine.

V izogib morebitnemu kasnejšemu spodbijanju njegove izjave je Zoran še pripisal, da je njegovo izjavo na pisalnem stroju formalno napisal

Anton, vendar tako kot jo je v njegovi navzočnosti zabeležil v svoj blok in mu jo kasneje, prepisano na stroj, dal v podpis. Zoran je štel za potrebno, Anton pa je s tem soglašal, da vse našteje podrobnosti ostanejo zapisane, saj je pričakovati, da bodo zainteresirani tako kot že doslej, poskušali verodostojnost Antonovih prič spodbijati in dokazovati njegov vpliv nanje.

Vinko Kosovel je s spremljevalcema Mohoričem in Grošljem obiskal tudi Ivana Bončo v Spodnji Idriji. Tudi tu so najprej poskušali diskreditirati Antona Kosovela in njegovo družino, nato pa vplivati na Bončo. Preklical naj bi izjavo z dne 6. julija 1990. V pismu, ki ga je Ivan Bonča poslal Antonu, je tudi zapisal, da ga je Vinko po obisku klical po telefonu in ga znova nagovarjal, naj spremeni svojo izjavo. Ker pa je med telefonskim pogovorom Bonča imel vtis, da Vinko na oni strani žice ni sam, da mu nekdo prišepetava in da tam škrtata, kot da se pogovor snema, je postal previden in z odločno potrditvijo svojih stališč pogovor zaključil.

Vse Antonove priče so do sedaj ostale neomajne. Pomembna pričevanja posameznih prič smo navedli že pri opisovanju konkretnih dogodkov, o katerih govorijo njihove izjave. O usodi Stanislava Cigoja so pomembne izjave Bernarda Bratine, Branka Batagelja, Darine Podgornik, Cvetke Grgič, o usodi Ivana Novaka st. pa pričevanja Zorana Manfrede, Danice Čadež, Pavle Bogataj in Ivana Novaka ml.

Le v enem primeru je pri priči prišlo do bistvenega zasuka. Božidar Šatej je odstopil od izjave, ki jo je dal leta 1987. Tedaj je namreč izjavil, da je kot kurir PK VOS februarja 1944 stražil Vinka Kosovela, ko je bil ta razorožen in aretiran ter skupaj s Petrom obsojen na smrt. Tedaj je tudi izjavil kaj je bil vzrok Vinkove aretacije in obsodbe: nedisciplina, blatenje ugleda NOB, samovoljna likvidacija neke ženske na Predmeji ter samovoljno postopanje ob aretaciji in likvidaciji Stanislava Cigoja. Svojo pismeno izjavo je Šatej leta 1987 dal uradno overiti na občini Radovljica. Zdaj pa je pred preiskovalnim sodnikom trdil, da je izjavo napisal v opitem stanju, da ga je Anton v to takorekoč prisilil in hkrati je dajal izredno žaljive ocene o Antonovih prizadevanjih. Overovitve na občini pa se enostavno ni več spominjal. Šatej je pred preiskovalnim sodnikom nastopil s povsem novo varianto Vinkove zgodbe in njegovega kaznovanja s strani PK VOS. Vinko naj bi res zakrivil neke manjše disciplinske postopke in PK VOS ga je kaznoval samo navidezno, da bi zastrašil druge nedisciplinirane vosovce. Da bo pobegnil, naj bi bilo z Vinkom naprej dogovorjeno in temu primerne naj bi bile tudi posledice, lahko bi se vključil kamorkoli, iz VOS naj bi odšel na lastno željo.

Vsekakor je bil to neverjeten in tudi povsem neprepričljiv preobrat Šatejevega pričevanja, najbrž tudi vzpodbujen po vplivni osebi, v kar pa se Anton Kosovel ni poglobljal, saj so listine, ki potrjujejo njegovo prvotno overovljeno pisno izjavo. Oceno pa naj vsak bralec potegne zase.

Neomajna zveza je nastala tudi na Vinkovi strani. Globlji vzrok za to zvezo tiči v Jerkičevem ujetništvu pri četnikih, ki je bil v tej zgodbi že obravnavan. Za to zvezo ve Anton Kosovel že vrsto let, zaradi česar se je po izidu svojega članka v Svobodni misli 28. februarja 1992 pod naslovom V presojo javnosti sešel z Brankom Jerkičem z namenom, da bi z njegovim posredstvom in v skladu s sodbo Vrhovnega sodišča RS op.štev. lips 71/91-3 5. junija 1991 Vinko Kosovel kot edini pravni upravičenec predlagal pravno razveljavitev zrežirane sodbe Okrajnega sodišča v Novi Gorici opr. št. Ks 75/55, s katero so bile kršene določbe kazenskega zakona v škodo pokojnega Stanislava Cigoja njegovih svojcev. Žal, tudi po drugem srečanju z Jerkičem Anton Kosovel ni dosegel zaželenega razumevanja, saj je le ta odločno vztrajal na medsebojnem pobotanju v duhu sprave brez sodnega postopka, Anton na kar pa ni pristal. Pozneje, 10. januarja 1995, ko je že stekel preiskovalni postopek, je bil na pobudo Antona Kosovela sestanek pri predsedniku Glavnega odbora ZZB Slovenije, o čemer pa je že bilo govora, a brez uspeha, ker Branko Jerkič ni pristal na Antonov predlog. Nasprotno, lahko sklepamo, takoj po tem sestanku da je Branko Jerkič s svojimi privrženci šel v široko akcijo zoper Antona Kosovela.

Ni povsem jasno, kakšne poti je ubral Branko Jerkič in katere zveze je uporabil, da bi onemogočil glavno sodno obravnavo, da bi resnice o storjenih zločinih ne prišle na dan.

V pismih Ivanu Bonči in Zoranu Manfredi je med drugim zapisal: "To je edini slučaj v Sloveniji, da borec NOB toži soborca za vojne zločine. Borci VOS – OF se s takšno odločitvijo Tončka ne strinjamo".

Kaj se je zgodilo v njegovi glavi, da je začel braniti človeka, ki je tako očitno kršil pravila vosovske organizacije, s skrajno samovoljnim ravnanjem škodoval ugledu osvobodilnega gibanja in je bil obdolžen, da je dovolil najhujša zločina, vzeti nedolžnima človekoma življenje. In nenazadnje, zakaj ta dvojni odnos do soborcev? Tudi Anton Kosovel je bil borec in poveljnik v bojnih enotah, skoraj nepretrgoma v stiku s sovražnikom in v primerjavi z vosovci neprimerno bolj ogrožen. Po čem se loči od Vinka Kosovela, da je njegovo čast in dobro ime treba braniti, Antonovo in njegove družine pa ne? Če se Jerkič že sklicuje na medsebojno borčevsko solidarnost, zakaj ni storil niti koraka v tej smeri? Zakaj ni pomagal, da se "spor" med Kosoveloma uredi tako, da bo zadoščeno resnici in pravici. To je Anton Kosovel večkrat predlagal, tudi v časopisu, tedaj pa Jerkič ni prisluhnul.

Omenili smo že pismo, ki ga je Anton Kosovel odkril v arhivu MNZ v začetku leta 1998 in nosi datum 8. januar 1944, v katerem je Branko Jerkič Maksu oziroma PK VOS celo sam predlagal, naj ukrepajo proti Vinku o čemer je bilo govora v prvem delu te zgodbe.

Jerkič je Maksu predlagal, da se zoper Vinka in njegove tovariše ukrepa. To pismo, je izrednega pomena, ker je v njem nedvomno zapisano

Vinkovo decembersko potepanje v domačem kraju, kar je povsem nasprotno Vinkovim trditvam v sodnem preiskovalnem postopku 4. julija 1994, da se je v tem času nahajal v Zadlogu, razen dan ali dva, ko so odšli po hrano v Vipavsko dolino. Po tem Jerkičevem poročilu je težko razumeti njegovo sedanje prizadevanje v korist Vinku?

Če je zadeva jasna in so računi čisti, zakaj je bilo potrebno pričam pisati posebna pisma?

Tik pred koncem sodnega preiskovalnega postopka, poleti 1995, je Antonu Kosovelu uspelo pridobiti svoj dosje od SOVE RS s pismom Udbe iz Nove Gorice z dne 13. januarja 1976, dopolnjeno s podatki ljubljanske udbe.

Glede na to, da so se podatki v preverki vsebinsko vezali na Antonovo sorodstvo, predvsem pa na njegovega strica Stanislava Cigoja z lažnimi navedbami "izdajalec" in zlobnostmi na račun njegove matere, je Anton Kosovel predlagal preiskovalnemu sodniku Okrožnega sodišča v Novi Gorici, da si pridobi dosje v celoti, kar je tudi uspel.

Povejmo, da je Anton Kosovel sorazmerno pozno spoznal svojo zmoto o SVOBODI IN DEMOKRACIJI o kateri je med NOB sanjaril in sicer v času, ko je podprl svojo staro mater v njeni borbi za rehabilitacijo sina Stanislava, ki je bil nedolžna žrtev domačih spletk. Ob tem pa je Anton veliko tvegat, še posebej kot aktivni oficir JLA, ko se v bistvu ni zavedal, kako daleč seže roka politične policije.

Anton Kosovel je padel v nemilost že leta 1948, ko je bil premeščen iz Ljubljane na bojno območje Slavonije na mejo med Jugoslavijo in Madžarsko. Kljub prizadetosti si je v novi sredini ustvaril zaupanje in ugled, ki ga je spremljalo tudi pozneje v oficirski šoli v Sarajevu in dalje v Splitu, kjer je kot predavatelj predvojaške vzgoje na vseh višjih in visokih šolah v Splitu žel uspehe in bil v krogu svojih kolegov v Vojnem okrožju Split zelo cenjen.

Sodu dno pa je izbilo obvestilo udbe iz Nove Gorice Oddelku KOS vojnega okrožja Split pomladi 1956 o Antonovi udeležbi v sodnem procesu v Novi Gorici ter hkrati tudi članek Franca Pokovca-Pokija. Navedena informacija udbe s člankom vred je pahnila Antona v nemilost, v začasni pripor in v invalidski pokoj ter nazaj v svoje rodno Selo.

Vendar ta, zlobnost in škodoželjnost sta ga opogumili, da se je kaj hitro pobral in poiskal nova pota v civilnem življenju.

Med študijem srednje ekonomske šole, ekonomske fakultete in še dolga leta službovanja v civilnem življenju je imel Anton Kosovel vsaj navidezno mir. Da se je za njim vlekel rep, pa se je znova zavedel tam okrog leta 1976, ko je po dolgih letih uspešnega dela pri podjetju Žito v Ljubljani postal celo eden od kandidatov za glavnega direktorja. V vrhu podjetja in med direktorji sektorjev se je pojavila mučna zadrega, saj so dobili določene namige, da njegove kandidature ne smejo podpirati,

njemu pa o tem niso smeli nič povedati. Toda užival je tolikšno zaupanje nekaterih bivših partizanov, ki so tudi bili v vodstvu podjetja, da so mu dali vedeti, od kje prihajajo intrige in kdo stoji za njimi. Pri udbi v Novi Gorici je tedaj delal sosed Antona Kosovela, ki je 13. januarja 1976 napisal "PREVERKO – ANTON KOSOVEL" z vrsto osebnih podatkov, žaljivih in škodljivih za njegovo mater in strica ter njega osebno. Na prizorišče je stopila tudi ljubljanska udba. Že tedaj si je Anton Kosovel lahko predstavljal, da se je morebiti njegov tajni dosje iz vojaške obveščevalne službe preselil na civilno. Izkazalo se je, da je moralnopolitično oporečen. Partijski sekretar v Mostah mu je dal vedeti, da Partija njegove kandidature ne bo podprla. To vzdušje napetosti je bilo prisotno tudi ob nadaljnih kadrovskih vprašanjih do leta 1982. Zaradi svoje moralnopolitične kvalifikacije je Anton 1982 obiskal tudi tedanjega predsednika Mestnega komiteja ZKS Ljubljana Jožeta Smoleta. Ta mu je ponudil kavo, sicer pa se je obnašal omalovažujoče in se v njegovi navzočnosti ves čas pogovarjal po telefonu, od njega pa ni dobil nobene prave besede. Anton je leta 1983 izstopil iz ZKS in pristal na ponujen položaj strokovnega svetovalca "Žita", kar je ostal do redne starostne upokojitve leta 1988.

Leta 1993 se je prepričan, da smo že globoko v demokraciji, le obrnil na Ministrstvo za notranje zadeve RS in prosil za vpogled v svoj dosje. Vendar je od tedanjega direktorja VIS mag. Janeza Siršeta dobil negativen odgovor, da namreč takšen dosje ne obstaja. Odgovor ga ni prepričal, počakal je, da se je VIS preimenoval v SOVO in je služba dobila novega direktorja. V dveh tednih je dobil sporočilo, da njegov dosje obstaja in da si ga lahko v navzočnosti uslužbenke agencije tudi ogleda. Prebiranje spisa je bilo nadvse zanimivo. Najprej si je ogledal pismo, ki ga je Služba državne varnosti v Novi Gorici poslala 13. januarja 1976 Službi državne varnosti SRS v Ljubljani. Ta je že v dveh dneh naredila povzetek pisma in z njim seznanila vse "merodajne", kot je bilo tedaj v navadi. Začela se je tako imenovana preverka. Očitno je bil o tem obveščen občinski komitej ZK, ta pa je poskrbel, da je Anton postal moralnopolitično oporečen, nezanesljiv in neprimeren za opravljanje važnejših družbenih funkcij.

Iz pisma, za katerega si avtorji še predstavljati niso mogli, da bi kdaj lahko prišlo v roke prizadetim, vejeta neverjetno sovraštvo in škodoželjnost do družine Antona Kosovela starejšega in do njega osebno. Začne se z že poznanim blatenjem in neutemeljenim obtoževanjem Stanislava Cigoja in njegove Antonove matere Emilije Kosovel.

Ob vpogledu v dosje Anton Kosovel ni mogel izvedeti, kdo je bil oziroma so bili avtorji pisma novogoriške udbe. To bi bila kršitev zakona o varstvu osebnih podatkov, so ga poučili prijazni slovenski zgodovinarji. Preteklo je še nekaj časa, pa je posredno dobil odgovor tudi na to vprašanje. Dopis je sestavil operativni delavec Udbe v Novi Gorici. Kot vir svojih informacij je navedel Vinka Kosovela, Emila Bavčarja, Alojza Juga

in Janka Krušiča. Ker sta bila od navedenih štirih živa le še prvi in zadnji, in ker od Vinka Kosovela ni imel kaj pričakovati, je Anton začel iskati Janka Krušiča, sicer znanca, za katerega pa ni nikoli pomislil, da bi bil lahko vpleten v njegove zadeve. Ko mu je vse razložil, je bil tudi Krušič izredno presenečen in ogorčen. Za preverko ni nikoli slišal niti pri njej sodeloval. Sam se je ponudil, da bi o tem tudi pričal na sodišču. Odkrila pa se je še ena zanimiva podrobnost. Dopis novogoriške udbe je bil napačno podpisan. Po pravilih bi ga moral podpisati vodja službe, podpisal pa ga je operativni delavec, torej nepooblaščen oseba. To napako pa so v Ljubljani spregledali. Če bi bili natančni in dosledni, bi bili morali dopis vrniti in zahtevati, da ga podpiše pooblaščen oseba. Torej je bila tudi ta preverka posledica osebnega in nelegitimnega interesa znanega udbovca. Navedba, da je bil Anton "ambiciozen" in "karierist" ter sredi leta 1944 partizanski komandant bataljona in poročnik, se menda nanaša tudi na vse tiste, ki so od prvega do zadnjega dne partizanstva delovali v bojnih enotah, jurišali na sovražnikove kolone in postojanke, prelivali kri in dajali življenja za svobodo našega naroda. Naj to zveni še tako patetično, tudi med partizani so bile razlike. Eni so sovražnika iskali ali se vsaj ne skrivali pred njim, drugi pa so raje "partizanili" v domačem kraju in se skrivali po hramih.

Še nekaj besed o družini Antona Kosovela starejšega. Bili so delovna, poštena, narodno zavedna družina. Mati, sošolka Franceta Bevka, bi bila postala učiteljica, če ji tega ne bi bila preprečila prva svetovna vojna. Poročila se je z Antonom Kosovelom st., dosti starejšim od sebe. Rodili so se jima štirje otroci, poleg Antona še tri sestre. Mati je govorila nemško in italijansko, bila je vesele narave in prepevala tudi v cerkvi. Rada se je lepo oblačila. Ob trdem delu na kmetiji – vinogradništvu, živinoreji in gojitvi sviloprejk so skromno preživeli. Hiša je bila vedno odprta vsem. V njej so se ustavljali tudi karabinjerji in občinski možje, če ne zaradi drugega, že zaradi tega, ker so se lahko pogovarjali v svojem jeziku. Tudi financarji so se pogosto vstavljali zaradi kontrole kotla za žganjekuho. Med vojno pa so pri njih dobili venomer zatočišče partizani. Za očeta in mater bi lahko rekli, da sta bila zlasti po odhodu sina Antona v partizane 4. februarja 1943 najmanj simpatizerja OF. Mati je bila leta 1945 celo izvoljena za tajnico vaškega odbora AFŽ v Selu. Hčerka Milka je bila med vojno skojevka, Nada pa mladinska aktivistka v dijaškem domu v Gorici, kjer se je nahajala zaradi šolanja na učiteljskišču. O svojem aktivističnem delovanju obe razpolagata z ustreznimi dokumenti in priznanji. Obe sta se tudi poročili s partizanskima oficirjema. Milka, zdaj že vdova, z Ivanom Suličem, bivšim komandantom Gradnikove brigade, Nada pa z Janezom Goriškom, bivšim namestnikom komandanta Gregorčičeve brigade. Najmlajša, Cvetka, je bila premlada, da bi aktivistično delovala med vojno, je pa bila v veliko pomoč in oporo ne samo svojim staršem, temveč tudi

starim staršem, očetu in materi Stanislava Cigoja, saj sta bila po sinovi smrti osamljena in obupana, potrebna vsakršne pomoči. Tudi Cvetka se je po vojni poročila z diplomiranim ekonomistom Avgustom Grgičem, katerega družina je aktivno sodelovala v osvobodilnem boju.

Današnji pravni red daje storilcem in obdolžencem kaznivih dejanj posebne privilegije. Niso dolžni dajati izjav, ki bi jih bremenile, oni v vsem kazenskem postopku lahko molčijo, ali odgovarjajo le na posamezna vprašanja, kakor se pač njim samim oziroma njihovi obrambi zdi primerno. Celo priče niso dolžne odgovoriti na vprašanja, če bi njihovi odgovori lahko imeli za posledico kazenski pregon ali večjo materialno škodo. To pa ne velja le za njih osebno temveč tudi za njihove bližnje sorodnike.

Obdolženci oziroma obtoženci in priče v postopkih pred sodiščem niso vedno dolžni sodelovati pri iskanju resnice. Zaščita njihove osebne integritete je močnejša od zaščite, ki jo pravni red daje žrtvam. To velja tudi v primeru, ko je žrtev izgubila življenje. Takšna je pač hierarhija vrednot, ki jih ščiti pravni red. Vprašanje je morda abstraktno in ne vzbuja naše pozornosti, dokler o njem ne beremo v časopisu. Kdor pa se z njim sooči sam in ugotovi, da so storilci tudi najhujših kaznivih dejanj zaščiteni bolj kot njihove žrtve, je presenečen in tudi razočaran.

Sicer pa v pravnem redu velja tudi pravilo, da je sodišče samo dolžno ugotoviti resnico in zagotoviti kaznovanje zločincev. Staro, že rimsko načelo, da se v dvomu razsodi v korist obdolženca oziroma obtoženca, je še razumljivo, dokler gre za objektivno pomanjkanje dokazov, ko pa je to povezano s stališčem, da priče niso dolžne prispevati k iskanju resnice, je pravni red do žrtev lahko tudi krivičen.

Po skoraj leto dni trajajočem preiskovalnem postopku, od 4. julija 1994 do 23. junija 1995, je preiskovalni sodnik Okrožnega sodišča v Novi Gorici Igor Majnik presodil, da je njegovo delo opravljeno, vključil je v spis fotokopijo dosjeja Antona Kosovela, pridobljenega od SOVE, ter še nekaj drugih dokumentov, in spis vrnil Okrožnemu javnemu tožilstvu v Novi Gorici v nadaljni postopek. Tožilstvo je še enkrat preučilo celotno gradivo, še posebej gradiva preiskovalnega sodnika, sestavilo odtožbo KT 577/92 – MG -ju, s katero je Vinka Kosovela obtožilo vojnega hudo delstva ter tožbo poslalo Okrožnemu sodišču v Novi Gorici v nadaljni postopek.

REPUBLIKA SLOVENIJA
OKROŽNO DRŽAVNO TOŽILSTVO
V NOVI GORICI

Opr. št.: KT 577/92-MG-ju
Nova Gorica, dne: 3. 7. 1996

OKROŽNO SODIŠČE V NOVI GORICI
NOVA GORICA

Na podlagi 3. tč. 2. odst. 45. čl. ter 2. odst. 184. čl. ZKP vlagamo zoper:
Vinka KOSOVELA, sina pok. Ivana in Marije Rebek, roj. 5. 1. 1925,
stanujočega v Šempetru, Stjenkova št.6, Slovenca, državljan R Slovenije,
upokojenca, poročenega, očeta dveh otrok, s končano srednjo ekonomsko
šolo, udeleženca NOB od 1942 do 1945 leta, že kaznovanega, na prostosti:

O B T O Ž B O

Vinko KOSOVEL je proti pravilom mednarodnega prava med vojno ukazal poboje civilnega prebivalstva, s tega da je kot komandir čete varnostno obveščevalne službe PK VOS za Primorsko, OK za Idrijsko območje s sedežem na območju Črnega vrha, torej kot pripadnik NOV, med drugo svetovno vojno v nasprotju s pravili mednarodnega prava, ki zahtevajo, da ostanejo civilne osebe tudi v takšnem času pod zaščito in učinkovanjem načel mednarodnega prava, ki izvirajo iz ustaljenih običajev, načela človečnosti in zahtev javne vesti, brez ustrezne sodbe, torej protipravno ukazal naslednja dejanja proti civilnim osebam:

– dne 13. 12. 1943. leta v večernem času delu svoje čete, v kateri je bil tudi sam, odvesti bolnega Stanislava Cigoja roj. 1911. leta z njegovega doma v Malovšah št. 76 v bližino vasi Stomaž, kjer so ga pripadniki njegove čete po njegovem nalogu najprej mučili in nato dne 14. 12. 1943 v bližini vasi – brez sodbe ubili;

– dne 2. 1. 1994. leta v bližini Predneje ukazal brez vsakršne sodbe ubiti Zofijo Petkovšek roj. 1901. leta in

– dne 4. 1. 1944 v zgodnjih jutranjih urah s svojo četo odvedel od doma v Idršku št.20 Ivana Novaka roj. 1895. leta in ga nato po mučenju brez sodbe ukazal ubiti v bližini hiše Franca Buha v Mrzlem vrhu.

S tem je storil kaznivo dejanje vojnega hudodelstva zoper civilno prebivalstvo po čl. 374/I Kazenskega zakonika.

P r e d l a g a m o

da Okrožno sodišče v Novi Gorici na glavni obravnavi:

1. zasliši obdolženca ter kot oškodovance sorodnike vseh treh ubitih in priče Antona Kosovela, Ivana Novaka, Zorana Manfredo, Ivana Bončo, Bernarda Bratino, Branka Batagelja, Izidorja Bremca, Pavlo Bogataj,

Darinko Čadež, Cirila Bavčarja in Darinko Podgornik, prebere vso arhivsko dokumentacijo v spisu, ki sta jo posredovala Arhiv Republike Slovenije na list.št.238 do 257 in Ministrstvo za notranje zadeve na listih št. 258 do 284, izjave Vinka Kosovela na listu 22, Aljoza Pirjevca na listu 23, Božidarja Šateja na listu 24, Zorana Manfrede na listu 26, Ivana Bonče na listu 28, spomine matere Stanislava Cigoja Terezije Cigoj na list.št. 160 do 171, izjavo Bernarda Bratine na listu 172, izjavi Zorana Manfrede na listu 174 in 175, pismo na listu 176, izjavo Ivana Bonče na listu 180, fotokopije člankov časopisov, ki so v spisu, spis Okrajnega sodišča v Novi Gorici opr. št. K 75/55 in druge listine v spisu ter vpogleda izpisek iz kazenske evidence za obdolženca;

2. spozna obdolženca za krivega po obtožbi in ga kaznuje po čl. 374/I – KZ.

OBRAZLOŽITEV:

Obdolženi Vinko Kosovel je bil v letu 1943 pripadnik NOV. V jeseni in sicer meseca novembra istega leta je Pokrajinska komisija VOS za Primorsko formirala oddelke VOS in o tem izdala sporočilo dne 11. 11. 1943. Varnostne oddelke je po tem sporočilu tvoril en bataljon, ki se je delil na čete, vode in desetine. Bataljonov je bilo deset, med njimi tudi idrijski. Od takrat dalje je bil obdolženec komandir čete, ki je imela sedež na Črnem vrhu. Kot pripadnik NOV je bil obdolženec torej podrejen bataljonu, nad katerim je bil varnostni oddelek, ta pa je bil neposredno podrejen pokrajinski komisiji VOS. Delovanje obdolženčeve čete je bilo omejeno na idrijsko okrožje.

Prav v času, ko je bil obdolženec komandir čete VOS, t.j. konec leta 1943 in začetek leta 1944, je storil dejanja, ki mu jih očitamo v obtožbi.

Obdolženec je v svojem zagovoru, ki ga je podal preiskovalnemu sodniku, odločno zanikal kakršnokoli zvezo z opisanimi dejanji, predvsem pa s smrtmi Stanislava Cigoja, Zofije Petkovšek in Ivana Novaka.

V svojem zagovoru je navajal, da je bil v kritičnem obdobju komandir čete VOS, ki je delovalav Črnem vrhu. Njegovo partizansko ime je bilo Vinko. Njegova četa je opravljala le naloge po ukazih PK VOS. S četo je hodil s Črnega vrha v Vipavsko dolino, vendar le po hrano. Prejel je ukaz za aretacijo Stanislava Cigoja. Ukaz je prišel iz Cerčna. Sam ni odšel v Malovše, kurirja, ki sta ukaz prinesla, sta prosila za pomoč zaradi nepoznavanja terena, zato jima je dodelil dva borca svoje čete za spremstvo. To je pa tudi vse, kar je storil v zvezi s Stanislavom Cigojem. V zagovoru je navedel še, da njegova četa ni izvršila nobene likvidacije, niti po nalogu PK VOS. Navajal je še, da v času, ko je bil pripadnik VOS, ni bil disciplinsko obravnavan, VOS pa je zapustil na lastno željo.

Ob številnih zbranih dokazih v teku preiskave tako listinskih kot tudi pričevanj še živečih prič, se obdolženčev zagovor pokaže skoraj v celoti ali pa vsaj v bistvenih delih kot popolnoma neresničen.

Stanislav Cigoj roj. leta 1911 je bil doma v Malovšah, kjer so živeli tudi njegovi starši. Po prihodu iz italijanske vojske 9. septembra 1943 je bil nekaj časa zaradi bolezni na zdravljenju v bolnišnici v Gorici in sicer od 14. 10. do 3. 11. 1943 (izpovedi prič Darinke Podgornik in Alojza Plahute, odpustnica iz bolnišnice na listu 199 in potrdilo na listu 149). Od 3. 11. 1943 dalje se je zdravil doma. Dne 13. 12. 1943 med 21. in 23. uro so prišli v hišo Cigojevih pripadniki VOS z obd. Vinkom Kosovelom na čelu. Bolnega Stanislava Cigoja so naložili na domači voz in ukazali njegovemu očetu, da ga je odpeljal v kraj Podhum pri Stomažu in sicer na domačijo družine Bratina. Poleg njega so isti vojaki odpeljali tudi civilista Alojza Pirjevca (pričevanje Branka Batagelja, Darinke Podgornik, Antona Kosovela). Tistega večera so oba aretiranca zaprli v bližnji hlev, naslednje jutro pa je eden izmed vojakov zaprosil za kramp in lopato, nakar so Stanislava Cigoja odpeljali in ga likvidirali. Vodja skupine je bil nedvoumno prav obdolženec, skupina pa je štela sedem do osem vojakov (pričevanje Bernarda Bratine in Branka Batagelja). Prav Bernard Bratina in Branko Batagelj sta kasneje tudi odkrila truplo Stanislava Cigoja, ki ni bilo pokopano, temveč le prekrito s kamenjem in vejami. O kakršnemkoli sojenju Stanislavu Cigoju navedeni priči ne vesta ničesar, iz izjave, ki jo je napisal Alojz Pirjavec dne 3. 12. 1954 pa je razvidno, da Cigoj niti ni vedel, zakaj je bil aretiran, Pirjevcu pa je povedal, zakaj je bil v Gorici. Kljub številnim dokumentom, ki so bili priskrbljeni iz arhivov, ni niti enega, ki bi kazal na to, da je imel obdolženec kakršenkoli ukaz nadrejenih, da opravi to dejanje. Iz zbranih arhivskih dokumentov lahko sklepamo prav nasprotno. Nenazadnje pa je obdolženec sam v svojem poročilu Maksu, komandantu PK VOS za Primorsko, z dne 19. 12. 1943 poročal o likvidaciji Stanislava Cigoja, ki jo je izvršila njegova četa. O prisotnosti obdolženca v kritičnem času v Vipavski dolini pa poleg že navedenih prič govori tudi priča Ivan Bonča. Iz enega od dopisov obdolženca Maksu na PK VOS je razvidno, da je odšel brez dovoljenja, saj bi takrat morala biti njegova četa na partijskem tečaju na Predmeji in sicer od 9. do 14. 12. 1943, vendar so se od desetih vojakov tega tečaja udeležili le štirje. Obdolženčevo aktivnost pri tem dejanju je nadalje opisala priča Ciril Bavčar, vendar ne v tem postopku, temveč v postopku, ki je pri Okrajnem sodišču v Gorici tekel pod opr.št. K 75/55. Takrat je odb. Kosovel navajal, da je prejel pismeni nalog komandanta bataljona VOS, da se Cigoj likvidira. Tega naloga pa ni bilo, kar dokazujejo dopis obdolženca Maksu z dne 24. 1. 1944, ko se pritožuje nad kaznijo, ki mu je bila izrečena, ker naj bi, kot sam pravi, odšel za dva dni domov brez dovoljenja, dopis Pokrajinske izpostave ONZ Okrožni za Idrijsko z dne 27. 5. 1944, kjer se postavlja zahteva po zaslišanju obdolženca zaradi njegovih dejanj, ter iz dopisa PK VOS za Primorsko z dne 12. 2. 1944, v katerem je govora o nepravilnosti likvidacij brez sodb, in številni drugi dokumenti, v katerih

je grajano obdolženčevo početje. Nenazadnje pa so še živeče priče, tedaj pripadniki VOS na Primorskem (Božidar Šatej, Zoran Manfreda, Ivan Bonča), navajale, da je Vinkova četa samovoljno zapuščala svoje območje, da je bil obdolženec aretiran zaradi likvidacije Stanislava Cigoja in neke ženske s Predmeje (Zofije Petkovšek). Hkrati z njim je bil aretiran tudi Peter Mohorič. Oba naj bi bila obsojena na smrt, vendar sta zbežala. Prav slednje pa potrjuje tudi neresničnost obdolženčevega zagovora, da je zapustil VOS na lastno željo ter da ni bil nikoli disciplinsko obravnavan.

Iz Vipavske doline se je obdolženec s svojo četo ponovno vrnil na svoj teritorij v okolico Črnega vrha. Dne 1. 1. 1944 je zaukazal aretacijo Zofije Petkovšek roj. leta 1901, ker naj bi bila izdajalka. Tistega dne je imenovano, ki sta jo peljala dva pripadnika obdolženčeve čete, videla priča Branka Bizjak. Ta je izpovedala, da je bila ženska prestrašena. Naslednjega dne je obdolženčeva četa oz. njeni pripadniki izvršila usmrtitev Petkovškove. Imenovana ni bila obsojena pred takrat pristojnim sodiščem. To usmrtitev dokazuje poročilo OK VOS za Idrijsko okrožje z dne 5. 1. 1944, ki je bilo poslano pk VOS. Poročilo je sestavil namestnik komandirja čete, t.j. namestnik obdolženca, Vencel, iz njega pa je razvidno, da je bila dne 2. 1. 1944 Zofija Petkovšek likvidirana.

V nadaljevanju je obdolženec s svojo četo aretiral in kasneje tudi likvidiral lesnega trgovca Ivana Novaka, roj. leta 1895 iz Idrška. Dne 3. 1. 1944 je bil Ivan Novak s strani obdolženca in njegove čete odpeljan s svojega doma v Mrzli vrh in sicer v hišo Franca Buha. Tam je bil pridržan do večera, nakar so ga izpustili, naslednjega dne pa ponovno aretirali in privedli v isto hišo. Novaka so obdolženec in pripadniki njegove čete zasliševali in pri tem tudi mučili, saj je bilo v sobi, kjer se je nahajal, vse krvavo. Zvečer istega dne so ga odpeljali, v hiši pa pustili njegov nahrbtnik. Eden izmed vojakov je ob odhodu nosil Novakov povvršnik. Naslednjega dne je Franc Buh odšel po krvavih sledih v snegu in našel truplo Ivana Novaka v bližini hiše. Vodja vojakov je bil nedvoumno prav obdolženec. Vse to izhaja iz pričevanja Danice Čadež, hčere Franca Buha, ki je bila takrat priča dogodku. O aretaciji in likvidaciji Ivana Novaka govorijo tudi številni arhivski dokumenti, iz katerih lahko razberemo, da Novak ni bil obsojen pred sodiščem kot tudi, da je bil usmrčen s strani Vinkove čete. Vinko, to je obdolženec, je v svojem poročilu PK VOS z dne 4. 1. 1944 poročal o aretaciji Ivana Novaka in o zahtevi ljudstva, da se ga likvidira, kar je njegova četa tudi storila. poročilo OK VOS z dne 4. 1. 1944, poslano PK VOS govori o tem, da je dne 3. 1. 1944 Vinko aretiral nekega moža – Novaka. Poročilo obdolženca z dne 8. 1. 1944 pa govori o likvidaciji Novaka in zaplembi njegovega premoženja. Poročilo je podpisal obdolženec. Ta likvidacija je omenjena tudi v poročilu Pokrajinske izpostave ONZ za Primorsko Okrožni izpostavi za idrijsko okrožje z dne 27. 5. 1944, v katerem je postavljena zahtevapo zaslišanju obdolženca, na

okrožno izpostavo pa je naslovljena tudi kritika zaradi justifikacij, ki so se vršile brez sodb pristojnega vojaškega sodišča. Vloga obdolženca pri tem dejanju pa nenazadnje izhaja tudi iz dopisa bataljona VS z dne 23. 1. 1944 PK VOS, iz katerega je razvidno, da si je prav obdolženec prilastil Novaku zaplenjeni daljnogled. O samem dogodku je skladno z ugotovljenim dejanskim stanjem izpovedal tudi sin usmrčenega Ivana Novaka.

Na podlagi povedanega lahko z gotovostjo zaključimo, da je četa VOS pod poveljstvom obdolženca izvršila vse tri opisane usmrtitve kot tudi, da so bile usmrtitve izvršene brez kakršnegakoli ukaza obdolžencu nadrejenih vojaških oseb. Obdolženec je ne glede na to, ali je usmrtitve izvršil sam ali so to pod njegovim poveljevanjem in na njegov ukaz storili pripadniki njegove čete, zanje odgovoren. Kot pripadnik NOV je bil dolžan spoštovati predpise, ki so jih za območje Slovenije sprejeli tedanji organi oblasti kot tudi odredbe in ukaze nadrejenih vojaških formacij.

Dne 1. 10. 1941 je bil sprejet Odlok slovenskega narodnoosvobodilnega odbora o zaščiti slovenskega naroda in njegovega gibanja za osvoboditev, ki je v svojem 7. čl. določal, da za dejanja (izdajo) odločajo posebna sodišča. Jeseni leta 1943 sta bila organizacija sodstva in postopek pred sodišči določena s Pravilnikom za organizacijo, poslovanje in postopek brigadnih in odrednih vojaških sodišč in Pravilnikom o organizaciji in poslovanju področnih vojaških sodišč, ki ju je prvega dne 5. 8. 1943, drugega pa dne 20. 9. 1943 sprejel Glavni štab NOV in PO Slovenije, oddelek za sodstvo. Oba pravilnika sta določala tudi pristojnost za sojenje civilnim osebam na področju krajevne pristojnosti sodišč, natančno sta opisala postopek pred sodiščem in izdajo sodb kot tudi pogoje za izrek smrtne kazni (izrek o smrtni kazni morajo sprejeti soglasno vsi sodniki); določen je bil tudi način imenovanja sodnikov.

Dne 24. 10. 1941 je Izvršni odbor OF podal izjavo, s kaatero je v svoji 3. tč. zagrozil s smrtno kaznijo vsem tistim, ki bi borbo izkoristili osebno maščevanje, ali dajdali dduška pobesneli samovolji.

Vrhovni štab NOP odredov Jugoslavije (slovenske partizanske čete so bile z odlokom št. 5 SNOO iz leta 1941 vključene v sestav partizanskih odredov Jugoslavije) je dne 8. 11. 1941 izdal odredbo o postopku z vojnimi ujetniki, ki je določala, da morajo vojaške enote strogo spoštovati vojaška pravila, in je absolutno prepovedala maltretiranje in zapostavljanje prebivalstva na področju bojev.

Vsa naštetá določila so bila namenjena zaščiti civilnih oseb v času vojne. Z njimi je bila varovana pravica do življenja teh oseb, ki je izvirala iz ustaljenih običajev, predvsem pa načela človečnosti in zahtev javne vesti (pravica do življenja je bila kasneje jasno določena z mednarodnim paktom OZN o državljanskih in političnih pravicah iz leta 1946).

Obdolženec je bil kot pripadnik NOV dolžan ravnati skladno z navedenimi normami in načeli. Kot komandir čete VOS pa je bil dolžan spoštovati

tudi posamične akte, ki so jih zaradi urisničevanja teh norm in načel izdali njemu nadrejeni vojaški organi. Pokrajinska komisija VOS za Primorsko je dne 30. 11. 1943 v svoji odredbi vsem okrožnim komisijam VOS, s katero je določila navodila za delovanje teh komisij, natančno določila tudi izvrševanje smrtne kazni. Justifikacije so morale izvrševati čete varnostne službe samo po odobritvi OK VOS in v sporazumu s političnimi oblastmi. Varnostnim oddelkom je oderjal naloge (justifikacije in drugo) OK VOS po obvezni predhodni odobritvi PK VOS in v soglasju s sklepi odgovornih organov OF.

V nasprotju s tem ukazom, predvsem pa navedenimi načeli, je obdolženec v času od 13. 12. 1943 do 4. 1. 1944 izvršil vsa tri dejanja, ki so zapisana v izreku obtožbe. Noben od treh ubitih civilistov ni bil sojen po takrat predvidenem postopku, noben od pristojnih organov VOS, ki so bili obdolžencu nadrejeni, mu usmrnitve teh treh civilistov ni zaukazal, skratka, ravnal je tako v nasprotju z moralnimi načeli, predvsem načelom človečnosti in javne vesti, kot tudi z nasprotju z ukazi, ki jih je prejel od neposredno nadrejenih vojaških oseb. Tak poboj civilistov pa predstavlja tako hud prestop, po čl. 3 tč. 1a in 1d Ženevske konvencije o zaščiti civilnih oseb v času vojne (prepovedane so usmrnitve in mučenje civilistov kot tudi izrekanje in izvrševanje kazni brez predhodnega sojenja), da ga lahko označimo kot zločin po določilu člena I./a Konvencije o nezastaranju vojnih zločinov in zločinov zoper človeštvo, za katerega pregon ne zastara. Obdolženčevo takratno ravnanje torej lahko opredelimo kot kaznivo dejanje vojnega hudodelstva zoper civilno prebivalstvo po členu 374/I. KZ.

Vso težo in najmanj zavrženost obdolženčevih ravnanj je navsezadnje že ugotovilo tedanje vodstvo VOS za Primorsko, saj sicer ne bi bila potrebna razformacija njegove čete in ne premestitev nekaterih pripadnikov v druge enote, kakor tudi ne aretacija in »obsodba na smrt« tako obdolženca kot tudi njegovega namestnika (izpovedi Zorana Manfrede, izjava Božidarja Šateja, dopis obdolženca VK VOS z dne 24. 1. 1944, dopis Pokrajinske izpostave ONZ okrožni za Idrijsko z dne 27. 5. 1944, poročilo PK VOS z dne 12. 2. 1944, zapisnik partijske organizacije VOS z dne 25. 2. 1944 in drugi dokazi).

V obravnavani zadevi so bili, kljub temu da je od dejanja preteklo že več kot petdeset let, zbrani številni dokazi. Nekatere okoliščine, ki izhajajo iz zbranih dokazov in so pomembne za odločitev, bo moralo sodišče šele ovrednotiti. Pri tem mislim zlasti na navedbe o domnevni »obsodbi« obdolženca na smrt že v času vojne in o postopku, ki je zaradi obravnavanih dejanj bil začet pri Goriškem področnem vojaškem sodišču. Druga okoliščina pa je status Stanislava Cigoja v času, ko je bil usmrčen. Mi teh okoliščin nismo vrednotili, ker bi se stem spuščali že na področje razsojanja.

OKROŽNA DRŽAVNA TOŽILKA
MALČI GABRIJELČIČ

SPREMNA BESEDA

Vse, kar je zapisano v zgodbi, ki jo prebirate, je moja resnica. Zapisal sem jo, da sem izpolnil svojo moralno dolžnost do žrtev in njihovih prizadetih svojcev. Vem, da sem s tem prizadel marsikoga, ki je v vosovskih, oznovskih in udbovskih vrstah odločal o življenju in smrti, pa tudi marsikoga, ki so ga kolovodje pritegnili v svoje igre in iz njih ni zmozel izstopiti. V svoji pripovedi se nisem mogel izogniti ne prvih ne drugih. Zavedam se, da sem s tem ogrozil tudi samega sebe. Kljub grožnjam, ki sem jih bil že deležen, vem, da ne morem pričakovati zase posebnega varstva. Vendar vse tveganje in vse stroške jemljem nase, le da nam in zanamcem ostane pričevanje o tem, kako mukotrpna je borba za RESNICO.

Poudarim pa naj, da smo z vsemi vloženimi napori dosegli velik moralni uspeh, saj danes ni nikogar, ki bi javno prišel na dan z bre-menilnimi klevetanji zoper Stanislava Cigoja, kakor sta to storila s svojimi pisnimi izjavami leta 1954 Vinko Kosovel in Ciril Bavčar.

Prvi del pripovedi je sklenjen z obtožnico, ki jo je Okrožno tožilstvo v Novi Gorici 3. julija 1996 poslalo Okrožnemu sodišču v Novi Gorici v nadaljnji postopek. Zoper obtožnico je obtoženčev zagovornik podal ugovor, ki ga je Okrožno sodišče 11. februarja 1997 zavrnilo kot neutemeljenega. Četrtega marca 1997 sta obdolženec in njegov zagovornik na istem sodišču vložila zahtevek za varstvo zakonitosti. Vrhovno sodišče Republike Slovenije ga je 24. septembra 1997 zavrnilo.

Po vseh predpisanih postopkih je tako obtožnica postala pravnomočna in prišlo je do glavne obravnave zoper obtoženega Vinka Kosovela, ki je potekala na Okrožnem sodišču v Novi Gorici od 5. maja do 18. junija 1998. Tega dne je bila razglašena sodba, izdelana pa šele 9. oktobra. S sodbo je sodišče oprostilo obtoženca, »ker sodišče ni prišlo do potrebne gotovosti, da bi lahko zaključilo, da je te ukaze za aretacijo, mučenje in usmrnitev dal prav obtoženec, zato je sodišče v dvomu obtoženca oprostilo obtožbe.«

Okrožno javno tožilstvo v Novi Gorici se je 22. oktobra 1998 pritožilo na sodbo. Šestega novembra 1998 je obramba obtoženega podala odgovor na pritožbo. Hkrati je tudi višji državni tožilec v Kopru pisno podal negativno mnenje o pritožbi z navedbo, da je neutemeljena. Pritožbeni senat Višjega sodišča v Kopru je 17. februarja 1999 pritožbo zavrnil kot neutemeljeno. S tem je sodba postala pravnomočna. Zaradi kršitev zakonitosti, nepravilno ugotovljenega dejanskega stanja in omejevanja mojih

pravic sem kot oškodovanec vložil pobudo za vložitev zahtevka za varstvo zakonitosti na Državno tožilstvo Republike Slovenije.

Vse to naštetu dogajanje in tisto, ki mu bo še sledilo, bo predmet drugega dela pripovedi, katere velik del že obstaja v rokopisu. Navedli bomo v času teh postopkov zbrana pričevanja, nove dokumente, zaključne besede tožilke, obtoženca in njegovega zagovornika, mene in mojega pooblaščenca, in predstavili odzive na proces v javnosti in zakulisna dogajanja, ki razkrivajo interese, ki so ključno vplivali na izid obravnave.

Anton Kosovel

Jože Dežman

ZEMLJA, ROD IN KRI ANTONA KOSOVELA

V besedilu Zemlja, rod, kri objavljamo gradivo o primeru Kosovel do trenutka, ko je država Slovenija vložila obtožnico zoper Vinka Kosovela. Gre za prvi primer sojenja partizanu zaradi vojnega hudodelstva. Zgodba, ki se je odvijala po tem zgodovinskem dogodku in ki se bo odvijala še v prihodnosti, bo predmet drugega dela pripovedi. V nadaljevanju te spremne besede na kratko umeščam primer Kosovel v okvir, v katerem lažje dojamemo nekatere njegove posebnosti, obenem pa nakazujem, zakaj je prav, da mu tudi v prihodnje posvetimo posebno pozornost. Večino besedila sem povzel iz komentarjev, ki sem jih objavil v sobotnih prilogah Dela in Večera.

Naj vpeljem nekatera izhodišča iz osebne izkušnje. Ko sem začel z zgodovinopisnim delom, mi je bilo dobesečno ponujeno raziskovanje druge svetovne vojne. Moje družinsko poreklo (očetova družina je bila zelo aktivna na strani partizanskega gibanja, stric Tonček je bil narodni heroj in po vojni generalmajor JLA) je bilo nadvse ustrezno, poleg tega pa sem bil mladinski aktivist, sicer ne ravno krajevno-običajnega socialističnega tipa - socialistični idealizem je bil nadgrajen z rokenrolovsko romantiko, ki smo se je našli v mladinskem klubu. V ranem doraščanju sem bil označen tudi s krščanstvom. Ob zgodovini sem študiral tudi filozofijo in sem marksizem vzel razmeroma resno. Kot ustrezno teoretsko orodje za zgodovinsko raziskavo in seveda tudi kot utopični ideal.

Torej je moj pristop k zgodovinskemu raziskovanju temeljil na mešanici vplivov, zabeljen pa je bil z elementarnim uporništvom puerističnega tipa.

Prva ugotovitev, do katere sploh ni bilo težko priti, in ki ni začudila samo mene, je bila ta, da niso ne partijski kadri ne kolegi zgodovinarji, ki so spadali domala med politično nomenklaturo, negi marksističnega mišljenja posvečali nobene posebne pozornosti. Nekaj koristnih napotkov za branje teoretskih tekstov sta mi dala le France Klopčič in Janko Pleterški.

Nato pa sem skozi raznorodna branja prečesaval različne metodološke pristope in se ob zanimanju za pripovedno zgodovino opredelil za strukturno-genetično raziskovanje, za vrnitev zgodovine v življenje in življenja v zgodovino. To je bil moj način odpora proti zgodovinopisju, ki je kot režimska znanost pristalo pa partijno-politično redukcijo zgodovinske realnosti. Življenje so v t.i. partizanskem zgodovinopisju pohabliali na Prokrustovi postelji tabujev in mitomanij, ki jih je narekovalo t.i. razvijanje in ohranjanje revolucionarnih izročil. Slovensko zgodovinopisje delavskega

gibanja in NOB/socialistične revolucije je v večjem delu oportunistično zastopalo tovrstne režimske smernice in le malo je bilo spoznavnih prebojev, ki bi skušali kršiti tabuje oz.odkrivati slepa polja (je pa znotraj partijskih plank opravilo veliko dela).

Sam sem si privoščil razmeroma neobremenjeno prestopanje meja (seveda v (samo)omejenih "gorenjskih" okvirih). Že takoj po študiju sem peterici, ki je v prevajala partijske smernice za pisanje zgodovine v nekakšna metodološka navodila, po katerih so nastajala dela knjižnice NOV in POS ter knjižnice OF, napisal pismo, v katerem sem njihova navodila označil za sračje gnezdo. Zgodba oz.napetost, ki jo je izziv povzročil, ni bila dorečena, saj možnosti za dialog ni bilo, zadeva je šla pod preprogo.

Nato sem v Gorenjskem muzeju v okviru projekta Zgodovina političnih organizacij, ki je bil vzpostavljen za namenom, da bi v njem raziskovali politične organizacije partizanskega gibanja, začel odkrivati vojno kot celovit proces.

Mojemu uporništvu je bilo prebijanje političnih mej prav na kožo pisano. Iz dneva v dan sem lahko podkuril svoji prepirljivosti, ko sem tako v različnih političnih krogih (kot predsednik komisije za ohranjanje in razvijanje revolucionarih izročil pri republiški konferenci ZSMS sem bil tudi član zgodovinske komisije pri CK ZKS) kot tudi v strokovnih objavah opozarjal na pristranosti in neživljenjskost politično diriganega pisanja zgodovine. Konflikti so bili ves čas bolj ali manj intenzivni, nejevolja bralcev (predvsem iz borčevskih vrst) pa me je bolj podžigala kot umirjala.

Sredi osemdesetih let sem pripravil projekt o celoviti raziskavi druge svetovne vojne v partizanskem okrožju Jesenice. Iz tega je nastala zbirka podatkov Druga svetovna vojna med Julijci in Karavankami. Ob njenem nastajanju se je pokazalo, da je večina tem, ki jih je nujno potrebno poznati za korekten prikaz strukturnih razmerij in osnovnih razvojni procesov, neraziskanih. Vzrok zato ni bila nepismenost ali nesposobnost ljubiteljskih in poklicnih raziskovalcev, ampak ideološka zadrtost naročnikov.

Pri raziskavah žrtev vojne, ki so sovpadale z intenziviranjem slovenskih emancipacijskih procesov konec osemdesetih let, sem se zavedal, da je partizanska resnica prav toliko resnica kot laž. Zato je analiza predsodkov in njihovega vplivanja za zgodovinopisno podobo prihodnostno opravilo. Pa ne samo zaradi partizanske svojeglavosti, ampak tudi zaradi podobne redukcioniistične vneme sodobnih revizionistov.

Polresnica, ki se z dialektičnimi premenami levi v pollaž, je prav pri štetju žrtev oz.manipulacijah z njimi dosegla svoj vrhunec. In vse to ima neposredno zvezo z primerom Kosovel.

Pot do celovitega pregleda slovenskih človeških izgub v drugi svetovni vojni bo še dolga. Zaradi novih podatkov, ki prihajajo na dan, se številke neprestano spreminjajo. Predvidoma je bilo med slovenskim prebival-

stvom med 70 in 80.000 vojnih žrtev, torej blizu ali morda tudi več kot pet odstotkov populacije. Padlih partizanov, pobitih sodelavcev partizanskega gibanja in drugih civilnih žrtev represije nasprotnikov partizanskega gibanja je bilo od 40 do 50.000, kar je od 2.5 do okoli 3 odstotke populacije in skoraj dve tretjini žrtev. Posledica mobilizacije v okupatorjeve armade je bilo verjetno več kot 15.000 mrtvih, kar je skoraj odstotek prebivalstva in okoli petina žrtev. V vrstah nasprotnikov partizanskega gibanja je bilo več kot 15.000 žrtev, torej prav tako skoraj odstotek populacije in okoli petina žrtev.

Povojni režimski popisi žrtev so zajeli le padle partizane, pripadnike partizanskega gibanja in civilne žrtve nasilja nasprotnikov partizanskega gibanja. Kljub številnim popisom podatki o teh žrtvah niso bili zbrani in kritično preverjeni na nacionalni ravni, mnogo popisnega gradiva je izgubljenega. Tudi Slovenci, ki so bili žrtve okupatorjevih mobilizacij in nasilja partizanskega gibanja oz. spopadov z njim, še zdaleč niso prešteti. Vendar pa nam grobo preračunavanje pokaže, da je partijsko popisovanje izpustilo okoli štiri desetine žrtev. Ali je to polresnica ali pollaž?

Za slovensko komuniciranje je značilna zavrtost. Smo agresivni, avto-destruktivni. Ko ocenjujejo duševno zdravje posameznika, njegovo zrelost in urejenost, je nadvse pomembno, da se zaveda tega, kar mu moti ravnotežje, da zna svoje morebitne stiske verbalizirati, jih izraziti in se jih razbremeniti. Če tega ni sposoben oz. če okolje takemu razčiščevanju ni naklonjeno, potem problem, pometen pod preprogo, skrit za zaslone ali kakorkoli rečemo temu odrivanju v nezavedno, v nezavednem postaja vse bolj neobvladljiv in ima nepredvidljive rušilne posledice. Ne samo pri posameznikih, ampak tudi v skupnostih – omenimo kot posebej izrazit primer družinske laži. Tudi pri nacionalnih subjektih imajo lahko položaji, do katerih pride zaradi prisilnega prikrajanja resnice po meri take ali drugačne ideološko/politične samovolje, usodne razdiralne posledice, ki onemogočajo svobodno, ustvarjalno napeto družbeno komuniciranje.

Nasilna smrt je silovit dogodek tako za svojce žrtve kot za širše družbeno okolje. Vsak nasilna smrt zahteva pojasnilo: ali je bila žrtev nedolžna ali kriva in seveda zahteva tudi odgovor o storilcu: ali je bil zločinec ali izvrševalec pravice?

Mora skrivanja je morila tako tiste, ki so žrtev obžalovali, kot tiste, ki so bili odgovorni za njeno smrt. Partizanski tabor je svojo krivdo pometel pod preprogo. Svojo slabo vest so odrinili tako, da so jo naprtili grešnim kozlom. Grešni kozli so postali domala vsi člani družbe izven elitnega partizansko/partijskega kroga. In večinoma so hočeš nočeš tako vlogo tudi sprejeli.

Kako silovita je bila ta napetost, kaže že polarizirana reakcija v trenutku, ko je predlog Spomenke Hribar o narodni spravi razvnel javnost. Da je ostal položaj še vedno znatno polariziran, pa kažejo trenja pri postavljanju plošč in zbiranju podatkov o zamolčanih žrtvah.

Revizionistične tendence imajo v mnogočem samo obrnjeno logiko prodajanja grešnega kozla: vlogo le-tega naj bi dobili partizani. Tovrstno valjenje krivde na druge ni rešitev. Rešitev je pogled na celoto, v kateri lahko po univerzalnih etičnih, znanstvenih, sodnih in še kakšnih merilih ocenjujemo ravnanje slehernika. Tako potem lahko razvijemo sproščen pogled v preteklost, v katerem partizanom lahko priznamo njihovo zgodovinsko zmago in njihovim nasprotnikom zgodovinski poraz. Vendar lahko iščemo vzorce pozitivnega ravnanja tako na eni kot na drugi strani in prav tako lahko po istem merilu presojamo zločine ene in druge strani.

Pripomba o histeriji in špekulantstvu

Spravna ideja izgublja svojo sprva razmeroma privlačno utopično potenco. Naj nekoliko ironiziram: Spomenka Hribar se je naprej lotila partizanov oz. partije, nato se je zažrla v novodobno desnico in končno je naskočila še cerkev. Partijski sekretarji so bili predvsem moški, desničarski velmožje so takisto prejkone moški, za duhovnike pa menda tudi ni treba posebej dokazovati, da so moški. Spomenka se spravi nanje kot onipotentna velika mater, pritisne na njihovo slabo vest in jih sili k pokori. Moški običajno ne zmorejo prenesti tovrstnega pritiska in posledica so omamljanje, avtodestrukcija, pešanje življenjske potence, kastracija. Morda tudi zato pravna utopija ni mogla obroditi zdravilnega sadu.

Podobne so tudi politične strategije ukvarjanja s preteklostjo, čeprav jih mnogo bolj neposredno določajo konkretni materialni interesi. Stranke in druge asociacije, ki želijo pridobivati javni vpliv, so ujete v špekuliranje predvsem s tistimi interesi, ki jih želijo skuhati v kolikor toliko prebavljiv volilni golaž. Analiza njihovega besedišča in posebej branje nezavednega, ki je vpeto med vrsticami, bi bila lahko posebna zabava. Vendar pomembneje v našem kontekstu je, da se politiki skrivajo za takimi ali drugačnimi skupinskimi interesi. Skupno vsemu temu prekupčevanju z zgodovino je namreč, da je kolektivistično, da nagovarja skupine, da ne izpostavlja konkretne posameznikove odgovornosti, ne zahteva njegove osebne opredelitve, njegove lastne volje, njegovega lastnega tveganja in izpostavljanja v imenu vrednot, ki ne hujskajo ljudi enega proti drugemu, ampak združujejo človeštvo. Zato tudi politično brkljanje po zgodovini nima dobre žetve.

Po odnosu do mrtvih lahko spoznamo namene živih. Povedali smo, da so partizani med mrtve šteli le "svoje": padle partizane, sodelavce partizanskega gibanja in civiliste, ki so jih pobili okupatorji in kolaboranti. Prav tako selektivni so pri štetju žrtev domobranci. Med "svoje" štejejo le domobranci in civiliste, ki so jih usmrtili partizani oz. so padli v boju z njimi. Torej imajo tovrstna štetja žrtev za skupni imenovalec manipulacijo, izkoriščajo žrtve za vzbujanje pozornosti za določen ideološko/nazorski pristop.

Vendar pa se je z demokratizacijo položaj radikalno spremenil. Monopol partijskega monolita je razpadel in prišlo je do trga med seboj tekmujočih resnic, ki spodbujajo spoznavni proces. Čeprav so v svojih promocijskih možnostih različne delne resnice še vedno zelo neizenačene, pa je nadvse pomembno, da imajo vse parcialne resnice in nasprotujoči si interesi pravico do nastopov v javnosti. In k temu prispeva tako spravljanje kot selektivno preštevanje.

Koliko pa je svojcem do zapisa žrtev v javni spomin? Zbral sem osnovne podatke o več kot tristo osebah, ki so jih usmrtili partizani in okoli sto petdesetih tistih, ki so padli v nemški vojski, na območju medvojne partizanskega okrožja Jesenice (Bohinj, Blejski kot, Jesenice z Dolino, Dežela). Kot ustrezna občinska komisija smo objavili razglas, naj svojci pridejo preverit zbrane podatke, jih dopolnit. Obenem so imeli možnost, da bi za žrtve, ki v mrljskih knjigah še niso vpisane, sprožili postopek za razglasitev za mrtve. Vendar odziva skorajda ni bilo. Kaj to pomeni? Preprosto to, da je spomin na žrtve že obledel. Pri tistih, po katerih je bilo potrebno opraviti dedovanja, so svojci poskrbeli za razglasitev za mrtve, pri tistih, ki so umrli brez premoženja, pa večinoma ne.

Opraviti imamo torej z dvojnimi odnosom do mrtvih: na politični ravni z manipulacijo, na osebni, družinski ravni pa so mrtvi večinoma že potonili v pozabo. Vendar to menda ni vse?

Ta malo daljši prolog je potreben zato, da vpeljem Antona Kosovela, ki s svojim primerom dokazuje, da je lahko preseganje zgodovine tudi drugačno, da je lahko oblikovanje prihodnosti, v kateri je prostor za čast in pravico!

Anton Kosovel, tožnik in upornik

Kot smo zvedeli, je bil Anton Kosovel partizan od februarja 1943, trikrat ranjen, vojni invalid. Od srede leta 1944 je bil poročnik, preden so ga odslovili iz vojske, kapetan I. razreda. Nato je doštudiral ekonomijo in bil uspešen gospodarstvenik.

Anton Kosovel je možki - bojevniki. Človek časti, trmast in zvest. Njegov dolgi pohod za čast in pravdo traja že peto desetletje. Želi preseči zgodovinsko krivico, ki je bila storjena njegovemu sorodniku Stanislavu Cigoju.

Opravil je preiskavo, kakršne niso bili sposobni (ali je morda niso hoteli?) opraviti parlamentarni preiskovalci in tudi ne državni organi. Spomnimo se samo klavnih rezultatov Pučnikove komisije in nekaterih kilavih policijskih poizvedb za domnevnimi storilci vojnih hudodelstev. In spomnimo se, koliko uspehov je dosegel npr. Simon Wiesental, pa verjetno ni imel primerjalno lažjih okoliščin za zbiranje dokazov. Morda bi lahko za primerjavo rekli, da je Anton Kosovel opravil podoben preboj v Sloveniji kot se v diametralno drugačnih razmerah dogaja na Hrvaškem ob sojenju Dinku Šakiću za njegove zločine v Jasenovcu.

Dosegel je, da je pravosodje temeljito raziskalo mednarodne pravne norme, kazenski zakonik prve in druge Jugoslavije ter partizanske predpise,

ki obravnavajo zločine nad civilnim prebivalstvom, ki ne zastarajo. To pomeni, da imamo v državi pravno podlago, ki omogoča, da sodišče razsodi o tem, ali je bilo storjeno kaznivo dejanje vojnega hudodelstva ali ne.

Ljudska sodba

Omenil sem, da sem zbral gradivo o več kot tristo usodah ljudi, ki so jih partizani usmrtili na delu Gorenjske. Dokazi o krivdi mnogih od njih so bili več kot pomanjkljivi, komajda koga so obravnavali partizanski sodni organi. Odločitev o njihovem življenju ali smrti so sprejemali člani partizanske tajne policije ter člani partijskih in vojaških vodstev. Ljudje, ki premnogokrat niso zmogli razmisleka o tem, kako enkratno in neponovljivo je človeško življenje. Pa naj si bo zato, ker v življenju niso imeli možnosti, da bi se izobrazili, kultivirali, bodisi zato, ker so bili premladi, življenjsko nezreli. Nad seboj niso imeli nikogar, ki bi jim nataknil uzde. Revolucija bolj spodbujala kot umirjala strasti. Zato je bila partizanska pravica večkrat zakon linča kot vladavina prava. Ne samo na Gorenjskem, ampak tudi drugod.

Vinko Kosovel, obtožen, da je prevzel vodenje skupine varnostnikov, ki so usmrtili Stanislava Cigoja in druge, je bil takrat komaj polnoleten, domala nepismen.

Zločini te skupine so vzbudili veliko vznemirjenje med prebivalstvom. Cigojevi sorodniki so dobili dovoljenje za prekop pokojnika in dosegli, da je partizansko vojaško tožilstvo proti vodji skupine vložilo obtožnico, ki jo je sodišče sprejelo, vendar postopka ni speljalo do konca. Ukrepalo pa je pokrajinsko vodstvo Varnostno obveščevalne službe za Primorsko. Štirje pripadniki skupine so bili aretirani, dva sta bila premeščena v brigado, njen vodja in en član pa obsojena na smrt. Vendar sta pred izvršitvijo smrtne kazni pobegnila.

Vojna po vojni

Anton Kosovel je po vojni pomagal, da so materi Stanislava Cigoja dodelili družinsko invalidnino. S tem so tedanje oblasti dejansko priznale neupravičenost usmrčitve, saj so te rente podeljevali padlim partizanom. To so prizadeti sprejeli kot gesto pomiritve. Vendar pomiritev je bila kratkotrajna.

Zdaj pa nekaj napovednih besed za naslednje dejanje naše zgodbe. Mislim, da je potrebno znova in znova poudarjati, da je partija sicer gradila brezrazredno družbo, vendar pa je nasproti kapitalistični razredni družbi postavila kastno družbo, katere razslojenost je določalo predvsem to, kakšno vlogo je državljani igrali med drugo svetovno vojno. Vsi, ki so bili povezani s partizanskim gibanjem, so bili vredni več kot tisti, ki to niso bili in zlasti več kot tisti, ki so novim oblastem nasprotovali. Znotraj partizanskega gibanja so bili partizani več vredni kot njihovi sodelavci in med partizani narodni heroji več kot spomeničarji... Povzdignjenje, ki so ga bili deležni nobilitiranci, so lahko izkoristili tudi njihovi svojci.

In tu se bližamo srčiki naše zgodbe.

Anton Kosovel je dosegel, da je slovenska država vložila obtožnico proti domnevnemu kršitelju pravnih norm, ki kaznujejo vojni zločin nad civilnim prebivalstvom. Partizansko gibanje in partijska država tega nista zmogla storiti. Nasprotno, z vso avtoriteto svoje oblasti sta prekrila partizanske usmrtitve civilistov kot nedotakljive, postavljene so bile izven sodne presoje. Še več, ljudje, ki so odločali o usmrtitvah, so praviloma prav s temi dejanji stopili v krog najožje elite, ki je obvladovala partijsko državo. Krvave roke so bile na nek način bolj trdna garancija za socialno promocijo kot ideološka zvestoba. Naj opozorimo, da so na nekdanj bratskem jugu poznali izraz "zakrviti ga", torej s krvjo se povezati v posebno bratstvo.

Vinko Kosovel se je po pobegu izpred puškinih cevi skrival, se previdno varoval in dočakal konec vojne. Po njej je bil zaradi novih kriminalnih dejanj obsojen na zaporno kazen. Nato pa je bil njegov brat Ivan, aktivist OF, ki si je sam vzel življenje, da ne bi padel Italijanom v roke, proglašen za narodnega heroja. S tem so se tudi za Vinka začeli boljši časi. Ponovno so ga sprejeli v partijske kroge, postal je del vladajoče elite.

Ko je njegova moč zrasla, je leta 1954 s somišljeniki obtožil Cigojevo mater, da ni opravičena do invalidnine, ker je bil pač njen sin narodni izdajalec. Sodišče je upoštevalo lažne trditve, ki so jih izrekli tožniki in je materi odvzelo družinsko invalidnino.

Anton Kosovel je takrat napačno ocenil razmerje moči. Ni pričakoval, da bo sodna odločitev odvisna le od tega, koliko kdo velja v hierarhiji, in nikakor ne od moči dokazov. Anton Kosovel je bil takrat predavatelj predvojaške vzgoje na vseh višjih in visokih šolah v Splitu. Pred njim je bila vojaška kariera. Vendar udbovske zveze Vinka Kosovela so bile močnejše. Mati Stanislava Cigoja in Anton Kosovel sta leta 1955 zgubila tožbo, v kateri sta tožila Vinka Kosovela zaradi obrekovanja. Anton je bil odpuščen iz vojske invalidsko upokojen in odšel je študirat. Vendar lažirana zgodovina se je še vedno vlekla za njim. Sredi osemdesetih let je bil med kandidati za direktorja velikega slovenskega podjetja. Vendar direktor ni postal, verjetno predvsem zaradi udbovskega mnenja, da je sumljiv, ker je bil njegov sorodnik narodni izdajalec.

Verjamem, da je še tisoče usod, ki jih je tako prikrojena zgodovina oškodovala za mnogo življenjske priložnosti. Vendar malo je ljudi, ki bi se znali usodi zoperstaviti s tako železno voljo kot Anton Kosovel. Še pred demokratičnim prevratom je začel raziskovati po arhivih, pogovarjal se je s številnimi sodobniki dogodkov.

Boril se je za čast in pravico, pa ne samo zase in za svojega strica. Anton je prepričan, da je bilo partizansko gibanje in slovenski upor med drugo svetovno vojno veliko narodno dejanje. Zato pričakuje, da bodo partizani zmogli tudi toliko moči, da bodo obsodili zločine, ki so jih zakrivali nekateri njihovi soborci.

Ne sprava, ampak razprava

S procesom, ki ga je dosegel Anton Kosovel, je nedotakljivosti, ki so jo znotraj partizanskih vrst uživali t.i. likvidatorji, konec. Pravosodna veja oblasti je ob upoštevanju kontinuitete pravnih sistemov začela razlikovati med dejanji, ki so bila v pravnih okvirih in med tistimi, ki so jih kršila.

Če bo med nami več Antonov Kosovelov, potem bo preseganje zgodovine lažje. Zato je proces, ki ga je dosegel s svojo neomajnostjo, dragocena priložnost, da si dokažemo, da več kot sprava in politično klanje oz. volilni golaž velja razprava. Da svojo besedo o zgodovini reče tudi tretja veja oblasti. Ne bo več delitev na naše in vaše, ampak na tiste, ki spoštujejo pravni sistem in na tiste, ki ga ne.

Vendar prav pravosodju se je s primerom Kosovel zataknila krepka kost v grlu. Tako kot zgodovinarji so bili tudi sodniki krepko v partijskem primežu. Tudi oni so se na podoben način gibali v redukcijskem vzorcu, ki jim ga je določala partijska šablona. Zato je razumljivo, da je za marsikoga med sodniki šokantno, da se sreča s primerom, ki zahteva temeljit obrat od nekdanje prakse ščitenja svetih krav.

Zato naj opozorim na nekaj značilnih utrinkov, o katerih bo potrebno še pisati.

Za našo stvar ali gorje premaganim

Ko sem pisal o Gorenjskem odredu, sem z analizo njegovega delovanja dognal, da ni odred opravil nič manj napadov na rojake kot na okupatorje. In zato ni čudno, da natančnih analiz bojnega delovanja enot v partizanskih knjigah običajno ni.

Druga svetovna vojna je vojna, v kateri so se razno razni oblastniki znašali predvsem nad civilisti in vojnimi ujetniki. Tako v partizanskem kot nacifašističnem taboru so pobili več ljudi izven oboroženih spopadov kot med njimi ali drugače povedano, eni in drugi so se znašali predvsem nad neoboroženimi. Zbrani podatki govorijo, da je med drugo svetovno vojno v Sloveniji izgubilo življenje okoli osem tisoč pripadnikov okupacijskih sil. Števila okupatorjevih "prijateljev in agentov", ki so jih usmrtili partizani, še ne moremo natančno oceniti, vendar je prav gotovo na dva mrtva okupatorja prišel vsaj en "prijatelj in agent". Tudi število po vojni usmrčenih domobrancev in drugih osumljenih sodelovanja z okupatorjem verjetno ni manjše od števila pobitih pripadnikov nemških in kvizlinških formacij, ki so se na slovenskem ozemlju znašle v partizanskih rokah.

Ideološki mrhovinarji

Naredimo manjši ovinek.

Človek je lahko postal vladar vseh zverin le tako, da je bil bolj zverinski kot one. In le tako vladarstvo mu je omogočilo razcvet ustvarjalnosti. Zato so tudi tisti, ki so se borili za človekovo svobodo, morali običajno opraviti umazano delo, da so prevzeli oblast. Klavcem, ki so umazano

delo opravili z ognjem in mečem, s puško in ciklonom B, z napalmom in atomsko bombo, so vedno pripravljali teren ideološki mrhovinarji, predvsem politiki in duhovniki. Ti so pripravljali stanje duha, ki je omogočalo, da so ljudje sprejeli kot normalno, da je nekdo obseden s hudičem in ga je pač treba scvreti na grmadi, da je nekdo Žid in ga je pač potrebno zapliniti. In tudi to, da je nekdo pač okupatorjev "prijatelj in agent", je lahko ideološko prekletstvo in taka golazen pač ne sme živeti.

Zato je za vsako obdobje posebej pomembno vedeti, koliko je kdo s svojimi indoktrinacijami prispeval k znižanju cene življenja, ne glede na svetovni nazor, dobo ali družbeni položaj.

Kaplan Jernej Hafner je napisal angažirano berilo: Slovenskim fantom za slovo na pot v cesarsko službo (Katoliška bukvarna, 1914). Besedilo je vseobsežna priprava slovenskih fantov na pobijanje. Smrt za cesarja in boga prikazuje Hafner kot pravo naslado: "Ali se bojiš vojske? Čemu! Če je volja božja, da se vrneš, te čaka slavna zmaga, častna pohvala in odlika; če padeš v junaškem boju, te čaka večna plačilo za zvestobo in hrabrost v službi domovine v nebesih, naši pravi domovini." Rojake navdušuje za klanje kot športno igro, tudi z zgodovinskimi prigodami iz časa avstrogrske zasedbe Bosne in Hercegovine: "In v večjih bojih, v nevarnih odločilnih trenutkih... so se odlikovali s čudovito hladnokrvnostjo, vztrajnostjo in junaškoveselim preziranjem smrtni nevarnosti. Kako prijetno domače nas dirne, ko čitamo da so slovenski fantje klicali besnega Turčina šaljivo na korajžo, kakor da bi bil ta boj za življenje in smrt le čisto navadna fantovska praska. "Le po nje," ali "udri gal!" se je čulo dostikrat v najljutejšem boju..."

Hafner seveda priporoča obzirnost z ujetim ali ranjenim sovragom, vendar verjetno je bila posledica tovrstnega razpihovanja vojnih strasti manj spoštovanje pravnih norm, bolj pa so se množili tisti prizori iz Švejka, ko da kaplar brez vsakega postopka kot vohuna obesiti fantka, ki ga zalotijo v ruševinah za fronto.

Nacistični državni terorizem je bil strašen instrument uresničitev genocidnega rasističnega recepta. Ceno življenja so nacisti/fašisti spustili še daleč pod raven doživetega iz prve svetovne vojne. Partijski standardi pa so bili prav tako strahovito trdi.

Razprava o koreninah takega ravnanja bo tekla še dolgo. Verjamem, da je eno od plodnih raziskovalnih izhodišč postavila Vida Deželak-Barič, ki pravi:

"Dejstvo je, da so komunisti v narodnoosvobodilni-revolucijski projekt investirali vse svoje razpoložljive sile in so bili redki tisti, ki so se mu izneverili.

Pobudniško-voditeljska (avantgardna) vloga komunistične partije je komunistom na eni strani odpirala široke možnosti postopnega prisvajanja oblasti, na drugi strani pa je zahtevala od slehernega člana polno angažiranost – če je bilo treba, tudi tveganje oz. izpostavljanje nevarnostim za ceno življenja. Domneva se, da je med vojno padlo kakšnih 5000 članov

KPS; ta vzorec žrtvovanje in svojevrstne neobčutljivosti za človeške žrtve pa je partija nato projicirala v širši družbeni prostor.”

Če so nacisti izničili vrednost življenja z vsemi aparati države, ki so jim bili na razpolago, pa so na partizanski strani po revolucionarnih zakonih, ki večkrat ko ne pomenijo brezzakonje, vzeli oblast v roke večinoma pravno neuki in tudi sicer kulturno ozki ljudje. Na eni strani jih je učil neusmiljenja okupator, na drugi strani pa je preskočila iskrica od Stalina do četrtega ali vaškega partijskega tribunala, ki je lahko odločal o življenju in smrti sočloveka.

Nauk vsake take vojnohujskaške zgodbe je: Če družba nima etično kvalificiranih elit, potem ima veliko možnosti, da v prelomnih časih zabrede v krvoprelitje, ki ga vodijo pobesnele strasti in neukročeni nagoni.

Zmagovalec dela zgodovino

Partizani so se tako kot vsi zmagovalci znašli pred težko nalogo, kako poskrbeti za čim lepšo (samo)podobo. Uporabili so različne postopke. Omenimo demoniziranje sovraga in njegovih “agentov in prijateljev”, potem uvedbo tabu tem, o katerih se ni smelo niti govoriti, kaj šele pisati oz. jih kako drugače predstavljati javnosti, na koncu pa so svojo predstavo o zgodovini tudi sistemsko zaščitili oz. jo postavili v temelje partijskega sistema (razvijanje in ohranjanje revolucionarnih izročil). Obramba partijske pol/resnice je postala temeljna naloga številnih strokovnih elit – pa naj si bo motiv kruhoborstvo ali osebna prepričanost.

Partijska država je konstituirala tako skupnost živih kot tudi skupnost mrtvih. Tisti, ki so jim podelili spomenice, so bili priznani kot dobri mrtvi, njihovi svojci so bili deležni razni režimskih ugodnosti. Nasprotno pa se svojcem žrtev, ki so ostale brez spomenic, ni obetalo nič dobrega.

Vendar tudi povojno razsojanje je bila ravno tako neusmiljeno kot medvojno. Partizanska družba ni poznala kesanja. Le v redkih primerih so priznali, da so usmrtili nedolžnega človeka in so ga uvrstili med režimsko priznane žrtve. Druge žrtve vojne so se znašle za železno zaveso. Zato je borba Antona Kosovela za čast strica Stanislava Cigoja borba za razbitje te železne zaves, ki nas še dandanes usodno deli.

Ljudska sodba

Besedilu, v katerem sem ocenjeval logiko partizanske justice, sem dal naslov Ljudska sodba. Zakon linča torej! Na Gorenjskem so tako nacisti kot partizani pobili približno vsak po en procent prebivalstva kot posledico ustrahovalnih ukrepov ene in druge strani. Razmerja na ostalem Slovenskem se bodo morda razlikovala, vendar brez pobijanja ni bilo zadostnega ustrahovanja prebivalstva. Kdor je ljudi bolj ustrašoval, je imel pač večjo moč nad njimi.

Vrnimo se k naši zgodbi in strnimo nekaj dejstev o Stanislavu Cigoju. Bil je edinec, bodoči gospodar dobre kmetije. Bil je tudi občinski poverjenik za

gospodarstvo v domači vasi. Imel je pravzaprav neizmerno smolo. Bil je rojen leta 1911. To je bil že sam po sebi zelo nesrečen letnik. Po tisti plati namreč, ko življenje moškega določa mobilizacijski ritem dobe. Cigoj je šel služiti vojaški rok v italijansko vojsko leta 1931. Domov se je vrnil kot korporal. Leta 1935 je bil vpoklican v italijansko afriško ekspedicijo. Vrnil se je leta 1937 kot višji korporal. Leta 1940 je bil spet vpoklican za italijanski pohod proti Franciji. Še istega leta se je vrnil domov kot vodnik, sergente. Že januarja 1941 pa je bil vpoklican v 23.regiment gorskega topništva divizije Re. Do aprila so se približevali jugoslovansko-italijanski meji in so vkorakali v Jugoslavijo. Dvanajstega aprila 1941 je bil Cigoj v Ljubljani, nato pa je bila enota premeščena v Liko, kjer je postal višji vodnik v intendanturi. Tam je ostal do nekaj dni pred kapitulacijo Italije. Osmega septembra 1943 je bil z regimentom v Postojni, devetega pa že doma. Takoj je odšel v partizane.

Iz teh okoliščin se je v partizanskih vrstah spletlo usodno sumničenje. Cigoju so naprtili članstvo v fašistični stranki, služenje pri alpinih, slabo ravnanje s civilnim prebivalstvom na Dolenjskem, dezerterstva iz partizanskih vrst, maroderstva in kot kaže, tudi za lase privlečen očitek izdajanja sorojakov v domačih krajih.

Vendar resnica, ki so jo potrdili tudi sodni postopki, je drugačna. Cigoj ni šel v italijansko vojsko prostovoljno, nikoli ni bil član fašistične stranke. Bil je intendant topniške enote. Kot vojak ni bil nikoli na Dolenjskem, služil je v Bihaču in pomagal domačinom s kruhom. Po kapitulaciji Italije se je vrnil domov in odšel v partizane, se boril proti Nemcem na goriški fronti in poveljeval 2.četi 2.bataljona Goriške brigade. Oktobra 1943 je zbolel. Po nasvetu partizanskega zdravnika je odšel na zdravljenje v civilno bolnišnico v Gorico. Njegovo dekle, ki je zvedelo, da to zdravljenje nekateri ocenjujejo kot pobeg, ga je šlo iskat in potem se je zdravil doma. Trinajstega decembra 1943 ga je odvedla skupina partizanov in ga naslednji dan ubila.

Nihče od tistih, ki so z lažnimi obtožbami odločilno prispevali k usmrnitvi Cigoja, po vojni pa so z njimi odvzeli njegovi materi priznavalnino, jih ni dokazal.

Vinko Kosovel se je na zaslišanju 4.julija 1994 skliceval, da je leta 1954 svoj zahtevek po odvzemu priznavalnine Cigojevi materi napisal kot partijski sekretar na zahtevo pritiskov s terena: "Pojasnil bi še to, da sem pač takrat napisal tako kot sem slišal, da se je govorilo. Verjetno sem malo preveč poudaril mojo osebno vlogo pri vsem tem. Takrat so bili takšni časi. Bilo smo mladi." Ni naključno, da se je Vinko Kosovel na "mladost in norost" skliceval tudi leta 1944, ko je bil zaradi svojih ekscesov s strani nadrejenih v politični policiji obsojen na smrt.

Tako kot so se po potrebi spreminjale obtožbe proti Stanislavu Cigoju, ki naj bi opravičile njegovo usmrnitev, tako lahkotno Vinko Kosovel poudarja voljo ljudstva, svojo nezrelost in še kaj. Kam sodi tako ravnanje v etični anatomiji partizanske družbe – med izjeme ali med pravila?

Za interes ali za resnico?

Resnica zmagovalca (posebej če je njegova oblast brez opozicije) zahteva od podrejenih mrcvarjenje življenjske realnosti in jim jo tudi dopušča. Zato se ob usodi Stanislava Cigoja človek sprašuje, kdo sestavlja fronto, ki še vedno opravičuje njegov poboj. V krogu ljudi, ki so zainteresirani za nedotakljivost vseh, ki so bili v partizanskem gibanju odgovorni za izrekanje in izvajanje smrtnih obsodb nad rojaki, bi želeli zagovarjanje svojih interesov skriti za nekakšen objektivni interes: zagovarjajo tisto razlago zgodovinskega dogajanja, ki so jo kot zmagovalci sami uveljavili kot svojo resnico. Ali v svojem interesu ali na račun celotne partizanske generacije?

Trenutno je fronta, ki jo proti obtožnici zoper Vinka Kosovela oblikujejo zagovorniki revolucionarnega obračuna z rojaki, še nekoliko neprepoznavna.

Ogledalo?

Predsednica senata Darinka Kogoj je 18. junija 1998 razglasila oprostitev obtožbe za Vinka Kosovela. Pritožbo tožilke na to odločitev je pritožbeni senat višjega sodišča v Kopru zavrnil. Ali pomeni oprostitev obtožbe za Vinka Kosovela tudi pristajanje dela slovenskega prava na revolucionarno logiko izrednih razmer? Na odgovor bomo še nekaj časa čakali, saj Anton Kosovel še ni obupal. Vložil je pobudo za vložitev zahtevka za varstvo zakonitosti na Državno tožilstvo Republike Slovenije.

Upam, da je iz povedanega več kot jasno, da je sojenje Vinku Kosovelu in dogajanje okoli njega dragocena priložnost, da se vprašamo, ali lahko o zgodovini razmišljamo samostojno, si vzamemo pravico, da se opredelimo med različnimi razlagami dogodkov. Ali smo se sposobni do tega, kar nam predstavljajo kot zgodovinsko resnico, opredeliti tudi tako, da želimo odkriti, kateri interesi stojijo za tako ali drugačno razlago posameznih zgodovinskih dejstev in procesov. Skratka, ob tem procesu se lahko vprašamo: ali smo sposobni o zgodovini razmišljati z lastno glavo ali pa bomo večni navijači – ali celo večni skrivači?

O spravi ali posameznik proti kolektivu?

(Po)spravna razprava, ki je potekala pod okriljem slovenskega parlamenta v letu 1998, je strnila številne ljudi z raznorodnimi interesi. Politika je dobila tehtna opozorila, naj si ne lasti zgodovine: "Utemeljevanje lastnih interesov, moči in prestiža na mrtvih in z mrtvimi, z njihovimi zaslugami in trpljenjem, je blasfemija. Predvsem pa na takšnem sektaštvu do mrtvih in med mrtvimi ni mogoče utemeljevati oblasti, še manj nad-oblasti..." (Spomenka Hribar). Vse bolj postaja jasno, da je spravi proces "lahko le rezultat daljšega procesa in neke vrste kolektivne (psiho)analize" (Peter Vodopivec). Iz pestrosti pogledov na spravo se vse bolj lušči tista temeljna odgovornost, ki jo imamo pred zgodovino: da je zgodovino

treba preseči, če si hočemo odpreti prihodnost. Razpravljalci so ob svoji skrbi, da bi politika ne "ukradla" zgodovine le za svoje grabljenje moči, poudarjali odgovornost strokovnih elit, posebej prava in zgodovinopisja. Če pustimo to pot zgodovinopisje ob strani in se vprašajmo o pravu. Resolucija 1096 Parlamentarne skupšine Sveta Evrope v svoji četrti točki pravi: "Tako mora demokratična država, ki temelji na vladavini prava, pri odpravljanju dediščine nekdanjih komunističnih totalitarnih sistemov uporabiti proceduralna sredstva takšne države."

Komunistični režim je tako mrtve kot žive državljane obravnaval diskriminatorno. Zato so politične stranke in tudi posamezniki skušali po sodni poti braniti dobro ime marsikatere žrtve. Sodišča so šla po črti najmanjšega odpora in so razveljavila številne obsodbe. Temeljito so bili raziskani t.i.dachauski procesi. Vendar do procesa proti konkretnemu krivcu za konkretno dejanje ni prišlo. Vendar pa tako politika kot t.i. predstavniki civilne družbe soglasno ugotavljajo, da "sprava ne odvezuje odgovornosti posameznih storilcev zločinov, ki po mednarodnem pravu ne zastarajo in se preganjajo v skladu s pravnim redom Republike Slovenije." Kljub tej enotnosti pa je pred sodiščem samo primer Kosovel, ko je nekdanji pripadnik partijske politične policije obtožen vojnega hudo delstva nad civilnim prebivalstvom. To že kaže na to, da je Slovenija država, v kateri se vsi sklicujemo na določene standarde, tiste elite, ki naj bi skrbele za njihovo uresničevanje, pa se mnogokrat potuhnejo in se potem odvežejo odgovornosti s sklicevanjem na politiko.

In čeprav je bilo o primeru veliko napisanega in drugače sporočenega javnosti, pa se nikomur od politikov, ki so na debelo poudarjali pomen pravne presoje preteklosti, ni zdelo posvetiti temu primeru javne besede. Morda pa se tudi oni želijo izogniti svoji odgovornosti tako, da se pridružujejo zaroti molka?

Je danes lahko drugače?

Vsakemu človeku, družbi ali dobi se lahko zgodi, da bo v svojem razvoju prišel do točk, do katerih so prihajali ljudje v družbah in dobah pred nami – tako v ustvarjanju kot uničevanju. In vsakdo med nami ima pravico, da izbere prizadevanje za zdravje, ustvarjalnost, srečo kot tisto, kar naj v življenju prevlada nad boleznijo, uničevanjem, katastrofo. Seveda se lahko tudi nam zgodi, da se bomo znašli v podobnem položaju kot so se znašli naši predhodniki leta 1914, 1941 in še marsikdaj. Vendar imamo vso pravico, da skušamo užiti trenutke miru, ki so nam podarjeni. Miru na državni ravni, ki nam omogoča, da presežemo vojne stiske, ki pritiskajo na nas iz preteklosti. Zato je vprašanje, ki se postavlja ob procesu proti Vinku Kosovelu, večno vprašanje: Ali imajo prav tisti, ki danes skušajo uveljaviti pravico zmagovalca zato, da bi z vojno logiko še naprej obvladovali mirnodobno sodobnost?

POPRAVEK

V prispevku BALKANSKI VOJAŠKI POLIGON, ki je bil objavljen v BORCU št. 567-569 1998. letu, je prišlo do naslednjih vsebinskih napak:

- Str. 12, pod 1.3 piše: ...geostranski položaj Jugoslavije. Pravilno je: ...**geostrateški** položaj Jugoslavije.
- Str. 19, tretji odstavek, piše: ...ekspONENTE tuje politične agenture. Pravilno je: ...**ozadja** tuje politične agenture.
- Str. 200 – shema brez oznake. Pravilno je: **Shema – 1** (izpod sheme), pred samo shemo pa manjka stavek: **Kompleksen prikaz povedanega je najbolj viden iz (sheme 1) celotnega spektra ameriške vojaške (nacionalne) doktrine.**
- Str. 205 – shema brez oznake. Pravilno je: **Shema – 2** (izpod sheme), pred samo shemo pa manjka stavek: **Kompleksna shema strukture SNI bi grafično izgledala (po shemi – 2) takole:**
- Str. 208 – shema brez oznake. Pravilno je: **Shema – 3** (izpod sheme).
- Str. 210 – shema brez oznake. Pravilno je: **Shema – 4** (izpod sheme).
- Str. 217 – shema brez oznake. Pravilno je: **Shema – 5** (izpod sheme).
- Str. 240, četrti odstavek, zadnji stavek, piše: ...admiral Brovet osebno načrtoval in razlagal Predsedstvu SFRJ. Pravilno je: ...admiral Brovet **osebno razlagal** članom Predsedstva SFRJ.
- Str. 261, tretji odstavek, na koncu, piše: ...da je Krkovič dejansko dezinformiral v JLA. Pravilno je: ...da je Krkovič dejansko **dezinformiral varnostno službo JLA.**
- Str. 270, drugi odstavek, piše: ...William Walkerja, da ga tudi ameriškega generala je še prezgodaj sklepati. Pravilno je: ...William Walkerja, **baje** ameriškega generala, je še prezgodaj sklepati.
- Str. 294, tretji odstavek, piše: Enote TO so baje v tem času zavzele 7 stražnic in mejni prehod v Rožni dolini, kjer so nekateri "junaki" pred TV kamerami... Pravilno je: Enote TO so v tem času zavzele 7 stražnic in mejni prehod v Rožni dolini, kjer so **baje nekateri "junaki" pred TV kamerami...**
- Str. 307, drugi odstavek, piše: Zaradi prikaza objektivne resnice o takratnem dogajanju v Sloveniji bi bilo nujno prevesti in objaviti knjigo skupine avtorjev pod naslovom Resnica o oboroženem spopadu v Sloveniji, Beograd 1991, ki zajema z zločini proti civilnemu prebivalstvu (tujci – vozniki, svojci pripadnikov JLA in drugi), zločini proti ranjencem, bolnikom in ubitim osebam, in prepovedani načini vojevanja. Pravilno je: **Zaradi objektivne resnice o takratnem dogajanju v Sloveniji bi bilo nujno objaviti knjigo skupine avtorjev pod naslovom Resnica o oboroženem spopadu v Sloveniji, Beograd 1991, ki slovenski strani očita zločine proti civilnemu prebivalstvu (tujci – vozniki, svojci, pripadnikov JLA in drugi), proti ranjencem, bolnikom in ubitim osebam, zdravstvenemu osebju in sanitetskemu prevozu, proti zaprtim in ujetim osebam, kakor tudi prepovedane načine vojevanja. In seveda dokumentirano odgovoriti.**
- Str. 321, prvi odstavek, piše: – v sedanji oziroma razširjeni Srbiji uvesti strogi centralizem, Pravilno je: – v sedanji oziroma razširjeni **Srbiji (z Bosno)** uvesti strogi centralizem

NE PREDAJ SE!

Borec o (slovenski) upornosti

Borec, Ljubljana

Človekovega sveta ne bi bilo brez uporništva. Človek svoj svet ustvarja v uporabi proti naravi. In vse pogosteje se dogaja, da se upira svoji, po človeku ustvarjeni drugi naravi, da bi se vrnil k prvi, k novemu sožitju z naravo, večno modrostjo, iz katere je izšel. Prepletenost vsakdanjega urejanja bivanjskih vprašanj in velikih globalnih ciklov, v katerih ljudje skušamo vzpostavljati iz mnogokdaj nam nepreglednega kaosa svoje in naše kozmose, se neprestano srečuje z uporništvom v najrazličnejših pojavnih oblikah. Človek se upira na najrazličnejše načine na osebni in na družbeni ravni (osebne, družbene, telesne, duševne, duhovne, bivanjske in druge manifestacije upornosti). Dr. Bogomir Novak poudarja, da je tema upora po svoji kompleksnosti in ambivalentnosti antropološka, v najširšem smislu je človek uporno bitje, ker se upira dejanskosti na vseh področjih svojega življenja. Upor lahko opredeljujemo na različne načine, vendar ne moremo mimo njegovih nasprotno učinkov. Upor poraja nasprotni upor po zakonu akcije in reakcije.

Na posvetu o (slovenskem) uporništvu, ki je bil v sredo, 22. aprila 1998, so razpravljali oz. vsi, ki so pisno prispevali svoje prispevke (navajamo izbrane poudarke iz izvajanj Ivana Dolničarja, dr. Vekoslava Grmice, Vlada Habjana, dr. Janka Kostnapfla, dr. Leva Krefta, dr. Bogomirja Novaka, dr. Jelice Šumic-Rihe, dr. Cvetke Toth, dr. Mitje Velikonje, dr. Jurija Zalokarja, Jožeta Dežmana) posebej poudarili, da je človekova najvišja odgovornost, da razvije svojo ustvarjalno, erotično čustveno in racionalno dobro, da zmore prevladati destruktivnost, internalizirati zlo v sebi. Uporništvo je ključna prvina vseh prizadevanj po osebnem, družbenem in narodnem osvobajanju.

Človek postane upornik, ko se spopade z usodo in jo želi premagati, je nekaj prvobitnega, je povezan z naravo in njenimi silami ter s človeškimi hotenji, preseči omejenost, krutost, brezupnost vseh danosti.

Resnična ustvarjalnost in s tem tudi upornost teži k dobremu, je ZA. ZA daje smer in moč. ZA preprečuje demoralizacijo in da pogum. Seveda je potreben tudi NE, toda uspeh je možen le, če je ZA izpred NE.

Ob omenjanju konkretnih primerov slovenskega uporništva v zgodovini je bilo izhodišče razprave, da se uporništvo vleče kot rdeča nit skozi vso zgodovino slovenskega naroda. Zgodovino slovenskega uporništva označujejo moške z orožjem, še bolj pa moške in žene peresa in duha. Ob strani vseh elitnih ustvarjalcev pa stojijo nešteta dejanja ljudstva, ki jih v njihovi upornostni napetosti pogosto spregledujemo (omenimo tezo, da je na svoje način v neki meri pozitivno vplivala na slovensko upornost tudi poglobljena evangelijska vernost slovenskega človeka). Prav uporništvo je slovenstvo reševalo pred uničenjem in budilo v njem tako voljo do življenja kot do vsestranskega kulturnega razvoja.

Uporništvo je moč analizirati v kontekstu sodobnih razmerij, ko zmagoviti par kapitalizma in liberalne demokracije uporništvo kot način iskanja izhoda diskreditira kot ideološko, utopično in navsezadnje tudi iracionalno početje. Vendar čeprav upornost ni ne usoda ne dolžnost, naj se dogaja še naprej v človekovem večnem iskanju, v njegovi moči, da se ne predaja. Da ostaja zavezan samopreseganju in prihodnosti.

DO NOT GIVE UP!

Borec on (Slovene) rebellion

The human world would not exist without rebellion. A man creates his world in revolt against the nature. More and more often it happens that he resists his own by the human created second nature, in order to return to this first, towards a new coexistence with a nature, eternal wisdom from which he came out. The interconnection of a every day settlement of dwelling problems and big global circles in which we people try to reestablish from very often to us unclear chaos our cosmos, meets all the time with rebellion in different forms. The man resists in different ways at a personal and social level (personal, social, physical, psysical, spiritual, dwelling and other manifestations of rebellion.)

Dr. Bogomir Novak stresses that the theme of rebellion as for its complexity and ambivalency is anpropological, and in the broadest sense the man is a rebellious creature, because he resists the reality at all fields of his life. The rebellion could be presented in different ways, but we can not go pass its opposing effects. The rebellion springs up the opposite rebellion, following the law on action and interaction.

At a conference on (Slovenian) rebellion, which took place on Wednesday, 22nd April 1998, the debators and all who contributed their articles in writing respectively (we mention chosen emphasis from the performing of Ivan Dolničar, dr. Vekoslav Grmič, Vlado Habjan, dr. Janko Kostnapfel, dr. Lev Kreft, dr. Bogomir Novak, dr. Jelica Šumič-Riha, dr. Cvetka Toth, dr. Mitja Velikonja, dr. Jurij Zalokar and Jože Dežman) specially empasized that the man's highest responsibility is to develop his creative, erotic sensual and rational goodness, to be able to prevail his own destructivity and internalize the evil in himself. Rebellion is the key element of all efforts for personal, social and national liberation.

A man becomes a rebel when he fights the destiny and wants to defeat it, this is something original, connected with the nature, its powers and human volition to exceed narrowness, inhumanity and hopelessness of all given reality.

The real creativeness and the rebellion, too, tends to goodness, is YES. YES gives the direction and power. YES prevents demoralization and gives courage. Of course NO is also necessary, but the success is possible only if YES is in front of NO.

Beside mentioning the concrete examples of Slovene rebellion in the history, the origin of the debate was that the rebellion goes on as "a file rouge" through the whole history of the Slovene nation. The history of Slovenian rebellion has been marked by the men with arms and even more by the men and women of pen and spirit. Next to all select creators stand numberless acts of people, who were in their rebellion often overlooked (let us mention the thesis that the absorbed evangelical faithfulness of Slovene man on its own way positively effected the Slovene rebellion). The rebellion itself prevents the Slovene nation from the destruction and rose in them the will for life as well as to an universal cultural developmnet.

The rebellion can be analysed in the context of contemporary relationships, when a winning pair of capitalism and liberal democracy discredits the rebellion, as a way of looking for the way out, as ideological, utopic and irrational acting. Although the rebellion is neither destiny nor duty, it should go on in the human eternal searching, in his power not to give up. To remain obliged to selfexceeding and future.

Anton Kosovel, diplomirani ekonomist
Ljubljana, Lampetova 12

ZEMLJA, ROD IN KRI

Borec, Ljubljana

V noči s 13. na 14. december 1943 leta se je na domu Stanislava Cigoja v vasi Malovše na Vipavskem oglasila skupina partizanov in zahtevala, naj gre z njimi, menda na zdravniški pregled. Cigoj je bil pred tem partizan, tedaj odpuščten, doma na zdravljenju. Ker ni mogel hoditi, ga je moral njegov oče, star 76 let, z volovsko vprego sredi noči odpeljati v Stomaž pri Ajdovščini. Na samotni kmetiji so Cigoja zaslišali in mučili, 14. decembra zgodaj zjutraj pa so ga odvedli pod približno 300 metrov oddaljeni Bršljanov škol in ga ubili. Nato so mu vzeli ročno uro, čevlje in palerino ter na truplo nametali nekaj kamnov in ga prepustili divjadi.

Cigoj je bil usmrčen na podlagi lažnih obtožb zaradi osebnega sovraštva. Ista skupina pripadnikov partijske varnostne službe, katere žrtev je bil Cigoj, je v tistem času izvedla tudi druge neupravičene aretacije in poboje na Predmeji. Temu so sledili številni protesti iz vrst partizanskega gibanja. Pokrajinsko vodstvo partijske varnostne službe je vodjo skupine, Vinka Kosovela, in še enega njenega člana obsodilo na smrt. Izvršitvi kazni sta se izognila z begom.

Družina ubitega je truplo našla maja 1944, v začetku julija so tožilcu na partizanskem področnem sodišču Vipava ovadili Vinka Kosovela, da je Stanislava Cigoja dal ubiti na lastno pest, iz osebnega sovraštva in brez dokazane krivde. 17. julija 1944 so dobili dovoljenje za pokop žrtve, 2. avgusta pa je bil pokojnik cerkveno pokopan na domačem pokopališču v Malovšah.

Omenjeno sodišče je tedaj zoper Vinka Kosovela, nahajajočega se na potepanju v domačem kraju, uvedlo sodni postopek, ki pa se je končal na okrožnem poverjeništvu partijske varnostne službe.

Pokojnikova ostarela mati je leta 1951 pridobila družinsko invalidnino z utemeljitvijo, da je bil pokojni sin partizan in usmrčen po krivici. Po treh letih pa je 23. junija 1954 Vinko Kosovel s somišljeni ki sprožil revizijski postopek za odvzem invalidnine. Sorodniki žrtve so ga tožili, vendar brez uspeha. To pa zato, ker je Vinko Kosovel (čeprav je bil tudi po vojni obsojen zaradi kriminala) leta 1953 – potem, ko je bil njegov brat razglašen za narodnega heroja, postal del partijske nomenklature, z vplivnimi zvezami v politični policiji.

Anton Kosovel, tudi sam partizan, oficir jugoslovanske vojske in nečak žrtve (pa tudi mali bratranec Vinka Kosovela), je bil zaradi prizadevanja za stričevo čast leta 1956 prisilno odpuščten iz vojske, politična policija je še leta 1976 preprečila njegovo napredovanje v službi. Vendar ni popustil.

Z demokratizacijo v Sloveniji je Anton Kosovel znova začel postopek za stričevo rehabilitacijo in kaznovanje osumljenega Vinka Kosovela. Vrhovno sodišče Republike Slovenije 5. junija 1991 ugotovilo nezakonitost sodnih postopkov v letu 1955. Dvanajstega oktobra 1991 je vložil ovadbo proti domnevemu krivcu stričeve smrti na okrožnem državnem tožilstvu v Novi Gorici. Tožilstvo je po temeljiti preučitvi dokaznega gradiva zoper obdolženega pri okrožnem sodišču v Novi Gorici vložilo obtožnico. Sodni mlini so se zganili.

Partizanske oblasti so med vojno in po njej usmrtile verjetno okoli 15.000 Slovencev (približno en odstotek prebivalstva), večino med njimi brez spoštovanja lastnih predpisov in brez zadostno dokazane krivde. Kljub prizadetosti številnih posameznikov, družin, cerkve, nekaterih političnih strank in sprejetemu soglasju o tem, da je potrebno zločine tudi v vrstah partizanskega gibanja obsoditi, je primer sojenja Vinku Kosovelu prvi primer, ko je partizan obtožen vojnega hudodelstva. To dokazuje, kako učinkovito je bilo partijsko prikrivanje lastnih zločinov in kako velik strah med prizadetimi. Obenem pa to kaže, kako težko pot so morali prehoditi Anton Kosovel in njegovi, da so po več kot petih desetletjih vsestransko dokazali nedolžnost Stanislava Cigoja.

Objavljamo vse dokazno gradivo, s katerim je bilo seznanjeno državno tožilstvo. Vse to gradivo,

dopolnjeno s splošno znanimi zgodovinskimi dejstvi, kaže kompleksno podobo tistega usodnega časa, ko se je odločalo o nadaljnjem obstoju slovenskega naroda, ko so bili številni posamezniki postavljeni pred najhujše preizkušnje. V prelomnem obdobju so se žal zasebni interesi marsikdaj križali s skupnimi in splošnimi ter številni posamezniki ne moralno, ne razumsko niso bili kos preizkušnjam, v katerih so se znašli. Spoštovali niso ne človekovega dostojanstva ne življenja samega, ki bi moralo biti naša najvišja vrednota.

Prav bi bilo, da se iz preteklosti učimo, da ne prepustimo pozabi ničesar, kar je bilo človeško usodnega in pomembnega. Ne smemo se sprijazniti z zlom, ki nam je bilo prizadejano, ne pristati na krivice, ki smo jih prestali.

Anton Kosovel, economist
Ljubljana, Lampetova 12

Earth, Birth, Blood

In the night from 13th to 14th December 1943 a group of partisans called on at home of Stanislav Cigoj in the village Malovše in Vipavsko and commanded to go with them, supposedly to attend a medical examination. Cigoj was a partisan, then discharged, and at home for medical treatment. Because he could not walk his 76 year old father had to take him with a yoke in the middle of a night to Stomaž near Ajdovščina. At a secluded farmhouse Cigoj was interrogated and tortured, early in the morning on 14th December they took him about 300 m away to the nearby Bršljanov škol and killed him. Then they took his watch, shoes and rain coat, put some stones on a body and left him to the game.

Cigoj was killed on the basis of false accusations due to a personal hatred. The same group of party security service, a victim of which Cigoj was, carried out in the same time also other unjustified arrests and executions at Predmeja. Numerous protests from the party movement followed. The province leadership of party security service had sentenced the leader of a group Vinko Kosovel and one member, to death. They escaped the execution by running away.

The family of the killed found a body in May 1944, in the beginning of July Vinko Kosovel was denounced to the prosecutor at the partisan district court Vipava that he had had Stanislav Cigoj killed on his own, because of personal hatred and without proven guilt. On 17th July 1944 a permission to bury a victim was given, on 2nd August the late had a church burial at the local cemetery in Malovše.

The above mentioned court initiated against Vinko Kosovel who was strolling around the local place, a court procedure which finished at the district commission of party security service.

In 1951 the late's aged mother was given the family disability pension with an argumentation that her late son was a partisan and executed wrongly. After three years, on 23rd June 1954, Vinko Kosovel with the backers threw out the procedure for deprivation of a disability pension. The relatives of the victim had charged him but without a success. The reason was because Vinko Kosovel (although also after the war accused of criminal) in 1953 - after his brother was proclaimed a national hero, became a part of a Communist party nomenclature, with connections in political police.

Anton Kosovel, also a former partisan, officer of Yugoslav army and a nephew of a victim (and also second cousin of Vinko Kosovel), was because of the endeavour for his uncle's honour in 1956 forcibly discharged from the army, and political police had even in 1976 thwarted his promotion at work. But he did not give up.

With democratization in Slovenia Anton Kosovel started a procedure for his uncle's rehabilitation and penalization of suspect Vinko Kosovel. The supreme court of Republic of Slovenia had on 5th June 1991 established the lawlessness of court proceedings in 1955. On 20 October 1991 they filed at the district state prosecutors' office in Nova Gorica a charge against the supposed guilty person of his uncle's death. The Prosecutors had after a thorough research of proving material filed a charge against the accused at the district court in Nova Gorica. The court mills moved.

The partisan authorities had during the war and after it executed probably about 15.000 Slovenes (about 1% of the population), most of them regardless of their own regulations and without sufficiently proven guilt. In spite of the involvement of many individuals, families, church, some political parties and agreement that the crimes also in partisan movement should be sentenced, is the trial against Vinko Kosovel the first case when a partisan was accused of a war crime. This

proves how effective the party's hiding of its own crimes was and how big was a fear among those concerned. At the same time it shows what a difficult way Anton Kosovel and his had to go before they managed after more then five decades to prove universal innocence of Stanislav Cigoj.

We publish all the material the state prosecutor's office was acquainted with. All this material, supplemented with generally known historical facts, shows the complex image of that fatal time when it had been decided on the further existance of the Slovenian nation, when numerous individuals were put to the hardest test. Unfortunately, in the turning point the private interests often crossed with common or general ones. Numerous individuals, neither morally, nor intellectually were able to cope with the test in which they found themselves. They did not respect the human dignity or the life itself which should be the highest worth.

It should be right that we learn from the past and not leave anything to fall into oblivion that was human fatal and important. We must not reconcile with the evil that hurt us and should not agree to the injustice which we had gone through.

borec

570-571-572 REVIJA ZA ZGODOVINO, LITERATURO IN ANTROPOLOGIJO **1999**

ustanovitelj

Zveza združenj borcev narodnoosvobodilne vojne Slovenije

izdajatelj

Društvo za preučevanje zgodovine, literature in antropologije

glavni in odgovorni urednik

JOŽE DEŽMAN

telefon (064) 221 071

Revija izhaja ob denarni podpori Ministrstva za kulturo Republike Slovenije

uredniški odbor

TILKA BLAHA, JOŽE DEŽMAN, DR. BOŽIDAR JEZERNIK, DR. LEV KREFT, MIHA
NAGLIČ, DR. DUŠAN NEČAK, DR. BOŽO REPE, MILENA ŠTRAJNAR, RAPA ŠUKLJE,
DR. CVETKA TÓTH

oblikovalka in tehnična urednica

DARJA CJUHA

uredništvo in uprava

1104 Ljubljana, Zemljemerska 12, poštni predal 2056, telefon (061) 134 42 43,

Naročniška cena te številke je 3.000 SIT, v prosti prodaji 4.000 SIT

žiro račun pri NLB d.d. Ljubljana

50100-678-000-0093214

devizni račun pri NLB d.d. Ljubljana

50100-620-133-900-27491-705-112270/3

tisk

Tiskarna Tone Tomšič d. d., Ljubljana, Gregorčičeva 25 a

UDK 949.712+82(05)

ISSN 0006-7725

Po mnenju Ministrstva za kulturo Republike Slovenije št. 415-649/92 z dne 27. 10. 1992 šteje ta knjiga po 13. točki tarifne številke 3 Tarife davka od prometa proizvodov in storitev (Uradni list RS, št. 4/92) med proizvode, za katere se plačuje 5 % davek od prometa proizvodov in storitev.

Joe Ginh